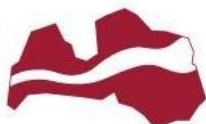

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Saskaņots Veselības veicināšanas
un slimību profilakses starpsektoru
sadarbības komitejā 19.07.2017.

Aktualizēts Veselības veicināšanas
un slimību profilakses starpsektoru
sadarbības komitejā 14.06.2019.

Aktualizēts Veselības veicināšanas
un slimību profilakses starpsektoru
sadarbības komitejā 16.12.2020.

Aktualizēts Veselības veicināšanas
un slimību profilakses starpsektoru
sadarbības komitejā 19.01.2022.

Aktualizēts Veselības veicināšanas
un slimību profilakses starpsektoru
sadarbības komitejā 24.11.2022.

Veselības veicināšanas un slimību profilakses plāns

Rīga, 2022

Saturs

Ievads.....	3
Projektu savstarpējie vienojošie elementi, atbalstāmās darbības un sasniedzamie rādītāji.....	4
Veselīgs uzturs.....	8
Fiziskā aktivitāte.....	15
Atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana	21
Seksuālā un reproduktīvā veselība	29
Psihiskā veselība.....	33
Veselības veicināšanas un slimību profilakses līmeņu skaidrojums un pasākumu plānošanas un īstenošanas pamatprincipi.....	39
Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu ieviešana.....	41
Partneru apzināšana.....	41
Situācijas analīze.....	41
Mērķu noteikšana	42
Pasākumu (intervenču) izvēle	42
Pasākumu īstenošana.....	43
Pasākumu novērtēšana	51
Intervenču turpināšana, pilnveidošana vai jaunu intervenču plānošana.....	53
1. pielikums	54
9.2.4.1. pasākuma ietvaros noslēgtie līgumi par veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu īstenošanu, un sabiedrības veselības pētījumu veikšanu	54
Veselības ministrijas dalības nodrošināšana pasākumā.....	60
2. pielikums	72
Pašvaldību labās prakses piemēri īstenotā 9.2.4.2. pasākuma projekta ietvaros.....	72
3. pielikums.....	77
Par valsts budžeta līdzekļiem SPKC organizētie slimību profilakses un veselības veicināšanas pasākumi 2022. gadā.....	77
4. pielikums.....	80
Pasākuma 9.2.4.2. ietvaros ieteicamo veselības veicināšanas un slimību primārās profilakses pasākumu un to vadīšanā iesaistāmo speciālistu saraksts.....	80

Ievads

Fiziskā, garīgā un sociālā labklājība ir veselību veidojošo elementu kopums, kas ir viens no būtiskiem pilnvērtīgas dzīves priekšnosacījumiem. Atbilstoši Latvijas Nacionālajam attīstības plānam 2014. – 2020. gadam, Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatā ir vesels un darbaspējīgs cilvēks. Arī 2020. gadā apstiprinātajā Latvijas Nacionālajā attīstības plānā, kurš stājas spēkā 2021. gadā, minēts, ka iedzīvotāju fiziskā, garīgā un sociālā labklājība ir pamatā un kā ilgtspējīgas attīstības pamats ir noteikta prioritāte – stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki. Ņemot vērā, ka gandrīz katrs ceturtais no vīriem Latvijā mirušajiem iedzīvotājiem dzīvību zaudē priekšlaicīgi – esot darbspējas vecumā¹, Latvijas sabiedrības veselības politikas virsmērķis ir uzlabot Latvijas iedzīvotāju veselību, pagarinot labā veselībā nodzīvoto mūžu, novēršot priekšlaicīgu mirstību un mazinot nevienlīdzību veselības jomā. Latvijas iedzīvotāju veselības uzlabošanā nozīmīgu lomu ieņem aktīva dzīvesveida un veselīgu paradumu veicināšana un slimību profilakses īstenošana sabiedrībā. Īpaši nozīmīga loma iedzīvotāju veselības saglabāšanā un atjaunošanā caur veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumiem ir pašvaldībām, kam iedzīvotāju veselīga dzīvesveida veicināšana ir viena no autonomajām funkcijām² un kas vislabāk pārzina savas iespējas, vietējās sabiedrības intereses un vajadzības.

Saskaņā ar starptautiskajām rekomendācijām, ieguldot līdzekļus veselības veicināšanā un slimību profilaksē, kopējās veselības jomas izmaksas ir zemākas, nekā cīnoties ar neveselīga dzīvesveida sekām – ārstējot slimības. Tieši tādēļ ar veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu kopumu ir būtiski panākt iedzīvotāju izpratnes un attieksmes uzlabošanu un veselību veicinošas rīcības izvēli, tādējādi sekmējot iedzīvotāju atbildību par savu veselību un mazinot uzvedību, kas saistīta ar dažāda veida riskiem veselībai.

Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam³, ņemot vērā sabiedrības veselības rādītājus, noteiktas četras sabiedrības veselības prioritārās jomas – sirds un asinsvadu slimības, onkoloģiskās slimības, bērnu (sākot no perinatālā un neonatālā perioda) veselība un psihiskā veselība. Savukārt Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021. – 2027. gadam noteiktas septiņas sabiedrības veselības prioritārās jomas – sirds un asinsvadu slimības, onkoloģija, psihiskā veselība, mātes un bērna veselības (perinatālais un neonatālais periods) aprūpe, retās slimības, paliatīvā aprūpe un medicīniskā rehabilitācija⁴. Papildus Eiropas Sociālā fonda 2014. – 2020. gada plānošanas perioda ietvaros atbalstāmās darbības vēršamas uz veselības veicināšanu un slimību profilaksi piecās rīcības apakšjomās – veselīgs uzturs, fiziskā aktivitāte, atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana, seksuālā un reproduktīvā veselība un psihiskā veselība. Iepriekš minētās apakšjomas ir savstarpēji cieši saistītas, tāpēc veselības veicināšanas un slimību profilakses aktivitātes ir iespējams īstenot kompleksi (piemēram, uztura paradumi un fiziskā aktivitāte, atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana ar psihisko veselību u.c.).

Lai Eiropas Sociālā fonda 2014. – 2020. gada plānošanas periodā tiktu piemērota vienota, kompleksa pieeja veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu plānošanai, īstenošanai un novērtēšanai nacionālā un vietējā līmenī, ir sagatavots un aktualizēts Veselības veicināšanas un slimību profilakses plāns (turpmāk – Plāns).

Plāns paredzēts sabiedrības veselības jomas profesionāļiem un veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu plānotājiem, jo īpaši pašvaldībās strādājošajiem speciālistiem, kas

¹ Veselības statistikas datubāze, Slimību profilakses un kontroles centrs.

² 09.06.1994. Likums Par pašvaldībām.

³ Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014.–2020.gadam, Veselības ministrija, 2014.

<http://polsis.mk.gov.lv/documents/4965>

⁴ Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2021.–2027.gadam, Veselības ministrija, 2022.

<http://polsis.mk.gov.lv/documents/7388>

plāno un īsteno projektus darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem" 9.2.4.2. pasākuma „Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei” ietvaros laika posmā no 2017. līdz 2023. gadam.

Plāna saturs ir veidots izmantojot Pamatnostādnēs, Starptautiskās Rekonstrukcijas un attīstības bankas izstrādātajā veselības veicināšanas pārskatā⁵, Vadlīnijās pašvaldībām veselības veicināšanā⁶ un Veselības veicināšanas un slimību profilakses politikas īstenošanas stratēģiskajā ietvarā⁷ ietverto informāciju. Pašvaldību labās prakses piemēri ir aprakstīti izmantojot pašvaldību 9.2.4.2. pasākuma ietvaros īstenoto pieredzi. Plāna izstrādē piedalījušies Veselības ministrijas un Slimību profilakses un kontroles centra (turpmāk – SPKC) eksperti Eiropas Savienības fonda projekta "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" Nr.9.2.4.1/16/I/001 ietvaros. Plānā izmantotas Latvijas Ārstu biedrības sagatavotās Rekomendācijas veselību veicināšanas un slimību profilakses pasākumu īstenošanai.

Plāns izstrādāts pamatojoties uz Ministru kabineta 2016. gada 17. maija noteikumiem Nr. 310⁸ (turpmāk – Noteikumi) un tas ik gadu tiks papildināts un precizēts, aktualizējot informāciju.

Projektu savstarpējie vienojošie elementi, atbalstāmās darbības un sasniedzamie rādītāji

Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. specifiskais atbalsta mērķis "Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem" paredz divus pasākumus – "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" (turpmāk – 9.2.4.1. pasākums) un "Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei" (turpmāk – 9.2.4.2. pasākums). 9.2.4.1. pasākuma finansējuma saņēmējs ir Veselības ministrija, kas projektu īsteno kopā ar sadarbības partneriem – SPKC, Veselības inspekciju (turpmāk – VI), Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeju (turpmāk – Paula Stradiņa MVM), Zāļu valsts aģentūru (turpmāk – ZVA) un Bērnu klīnisko universitātes slimnīcu. Savukārt 9.2.4.2. pasākuma finansējuma saņēmējas ir Nacionālā veselīgo pašvaldību tīkla pašvaldības (turpmāk – NVPT), kā arī SPKC, kas pasākuma aktivitātes izstrādā un īsteno pašvaldībās, kuras nav NVPT dalībnieces un pašvaldībās, kuras nav iesniegušas atsevišķu projekta iesniegumu.

9.2.4. specifiskā atbalsta mērķis ir uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem visiem Latvijas iedzīvotājiem, jo īpaši teritoriālās, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem: iedzīvotājiem, kuri dzīvo teritorijā ārpus pilsētām ar iedzīvotāju blīvumu zem 50 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru; trūcīgiem un

⁵Starptautiskās Rekonstrukcijas un attīstības banka "Veselības veicināšanas pārskats", <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/media/299/download>

⁶Vadlīnijās pašvaldībām veselības veicināšanā <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/4456/download>

⁷Veselības veicināšanas un slimību profilakses politikas īstenošanas stratēģiskais ietvars, <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/616/download>

⁸Ministru kabineta 2016. gada 17. maija noteikumi Nr.310 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem" 9.2.4.1. pasākuma "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" un 9.2.4.2. pasākuma "Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei" īstenošanas noteikumi", <https://likumi.lv/doc.php?id=282400>

maznodrošinātiem iedzīvotājiem; bezdarbniekiem; personām ar invaliditāti; iedzīvotājiem, kas vecāki par 54 gadiem; bērniem; pārējām riskam pakļautajām iedzīvotāju grupām.

Pamatojoties uz 2020. gada 14. aprīlī pieņemtajiem Ministru kabineta noteikumiem Nr.216 "Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 17. maija noteikumos Nr. 310 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem" 9.2.4.1. pasākuma "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" un 9.2.4.2. pasākuma "Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei""⁹ īstenošanas noteikumi", veikti precizējumi - gan pašvaldību un SPKC īstētajiem projektiem, gan Veselības ministrijas īstētajam projektam noteikti sasniedzamie iznākuma uzraudzības rādītāji, kas izteikti kā veselības veicināšanas un slimību profilakses kampaņu un pasākumu skaits (skat. 1. attēlu). Ir noteikti arī rezultātu uzraudzības rādītāji, kas sasniedzami abu pasākumu (9.2.4.1. un 9.2.4.2.) īstenošanas rezultātā (skat. 2. attēlu).

9.2.4.1. pasākums

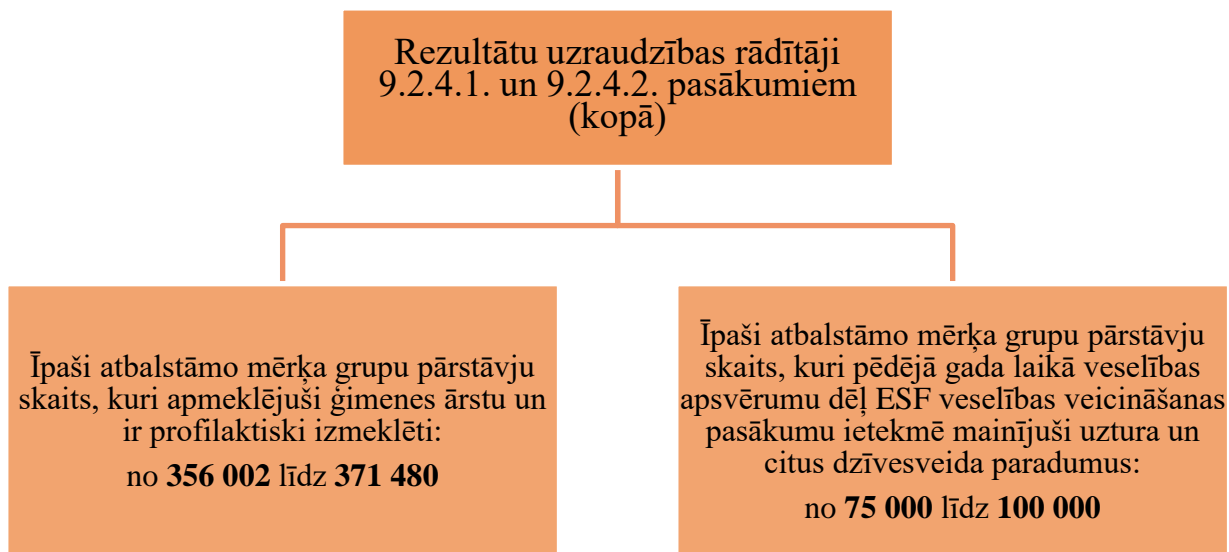
- **17 000** īpaši atbalstāmo mērķa grupu **iedzīvotāju**, kas piedalījušies ESF **veselības veicināšanas pasākumos**;
- **300** iedzīvotāju īpaši atbalstāmo mērķa grupu **iedzīvotāju**, kas piedalījušies ESF **slimību profilakses pasākumos**;
- **piecas kampaņas**.

9.2.4.2. pasākums

- **158 000** īpaši atbalstāmo mērķa grupu **iedzīvotāju**, kas piedalījušies ESF **veselības veicināšanas pasākumos**;
- **44 700** īpaši atbalstāmo mērķa grupu **iedzīvotāju**, kas piedalījušies ESF **slimību profilakses pasākumos**;
- **60 197 pasākumi**.

1. attēls. Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. Specifiskā atbalsta ietvaros sasniedzamie iznākuma uzraudzības rādītāji

⁹Ministru kabineta 2020. gada 14. aprīļa noteikumi Nr. 216, <https://likumi.lv/ta/id/314046-grozijumi-ministru-kabineta-2016-gada-17-maija-noteikumos-nr-310-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-9-2-4-specifiska>

2. attēls. Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa pasākumu rezultāta uzraudzības rādītāji

Pašvaldību projektos atbalstāmā darbība ir veselības veicināšanas pasākumu īstenošana un slimību profilakses pasākumu īstenošana. Savukārt Veselības ministrijas īstenotā projektā (9.2.4.1. pasākums) ietvertas šādas atbalstāmās darbības – projekta vadība un īstenošana, personāla atlīdzības nodrošināšana; veselības veicināšanas un slimību profilakses plāna izstrāde un aktualizēšana, slimību profilakses pasākumi, vispārējie sabiedrības veselības veicināšanas pasākumi, nacionālā mēroga veselības veicināšanas pasākumi mērķa grupām un vietējai sabiedrībai, sabiedrības veselības pētījumi, informācijas un publicitātes pasākumu nodrošināšana (skat. 3. attēlu).

3. attēls. 9.2.4.1. pasākuma atbalstāmās darbības prioritārajās veselības jomās – sirds un asinsvadu slimības, onkoloģiskās slimības, bērnu (sākot no perinatālā un neonatālā perioda) veselība un psihiskā veselība

Gan Veselības ministrijas, gan pašvaldību un SPKC projektos veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi tiek plānoti jau iepriekš minētajās apakšjomās – veselīgs uzturs, fiziskā aktivitāte, atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana, psihiskā veselība, seksuālā un reproduktīvā veselība, slimību profilakse. Pašvaldībās plānoto pasākumu apraksti pieejami pašvaldību interneta vietnēs¹⁰.

Turpmāk sniegts īss konceptuāls apraksts par katru apakšjomu, kurā tiek plānoti veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi, aktualitāti un galvenajiem tematiskajiem virzieniem, uz kuriem vērst pasākumus projektu ietvaros, kā arī par valstī plānotās sabiedrības veselības politikas un projektu darbības rezultātā vēlamajiem sasniedzamajiem sabiedrības veselības rādītājiem. Aprakstā iekļauti arī nacionālā līmeņa pasākumu piemēri vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem.

¹⁰Izvietojot informāciju par pasākumiem dažādās interneta vietnēs, aicinām pašvaldības izmantot mirkļbirku #ESparveselību.lv.

Veselīgs uzturs

Sabalansēts un pilnvērtīgs uzturs ir nepieciešams, lai nodrošinātu organisma augšanu un attīstību, veselības uzturēšanu, veicinātu augstas darbaspējas un labu pašsajūtu^{11,12}. Pasaules Veselības organizācija (turpmāk – PVO) norāda, ka tieši nepilnvērtīgs uzturs ir viens no neinfekciju slimību riska faktoriem¹³.

Latvijas iedzīvotāju vidū vērojama augsta liekā svara un aptaukošanās izplatība. Pieaugušo īpatsvars ar lieko svaru ir 34,6%, bet ar aptaukošanos 24,1%¹⁴. Aptaukošanās bērnībā rada plašas un nopietnas veselības un sociālās sekas bērna turpmākajā dzīvē. Ar katru gadu pieaug septiņgadīgu pirmklasnieku īpatsvars ar lieko ķermeņa masu un aptaukošanos – ja 2015. gadā tādu skolēnu īpatsvars bija 21,7%¹⁵, tad 2018. gadā tas pieaudzis līdz 22,8%¹⁶. Tāpat bērni ir pakļauti lielākam riskam saslimt ar sirds un asinsvadu, un onkoloģiskajām slimībām. Tas atstāj ietekmi arī uz bērnu psihoemocionālo labsajūtu, jo šie bērni var būt pakļauti lielākam ņirgāšanās (*bullying*) un kibernetiņģāšanās (*cyberbullying*) riskam no vienaudžiem.

Veselības ministrija 2020. gadā aktualizēja veselīga uztura ieteikumus pieaugušajiem¹⁷ un 2022. gadā sagatavoja veselīga uztura ieteikumus iedzīvotājiem vecumā virs 65 gadiem¹⁸. Ieteikumos atbilstoši vecumposmam iekļautas rekomendācijas augļu un dārzeņu lietošanai, graudaugu, piena un piena produktu, pākšaugu, zivju, liesas gaļas, olu, riekstu, sēklu lietošanai, ieteikumi samazināt tauku, sāls, cukura un alkohola lietošanu, ieteikumi dažādot uzturu, plānot ēdienreizes, samērot dienā uzņemtās un patērētās enerģijas daudzumu u.c. ieteikumi. Ne tikai PVO, bet arī Veselības ministrija ir ieteikusi dienā apēst 500 g vai 5 porcijas dārzeņu, augļu vai ogu (300g dārzeņus, 200g augļus vai ogas). Latvijā svaigus dārzeņus uzturā katru dienu lieto trešdaļa iedzīvotāju (36,9%), savukārt, augļus un ogas – tikai ceturtdaļa (24,5%) iedzīvotāju. Vīriešiem kopumā ir neveselīgāki uztura paradumi nekā sievietēm¹⁹. Savukārt, skolēnu vidū tikai trešdaļa meiteņu vismaz reizi dienā ēd augļus (29,0%) un dārzeņus (30,1%). Skolas vecuma zēnu populācijā ceturtdaļa zēnu vismaz reizi dienā ēd augļus (24,2%) un dārzeņus (24,5%)²⁰. Attiecīgi arī skolēnu populācijā zēniem paradumi attiecībā uz augļu, ogu un dārzeņu iekļaušanu ikdienas uzturā ir neveselīgāki kā meitenēm. Augļu un dārzeņu lietošana samazina aptaukošanās risku, risku saslimt ar sirds un asinsvadu slimībām, kā arī ar atsevišķām onkoloģiskām slimībām²¹.

Lai veicinātu veselīga uztura paradumus bērniem, pusaudžiem un jauniešiem, 2021. gadā Veselības ministrija ir aktualizējusi “Veselīga uztura ieteikumus bērniem līdz divu gadu

¹¹Health topics-nutrition. WHO. <https://www.who.int/health-topics/nutrition>

¹²Veselības ministrijas izstrādātie veselīga uztura ieteikumi: <https://www.vm.gov.lv/lv/media/1699/download>

¹³Busse R. et al, Tackling chronic disease in Europe. Strategies, interventions and challenges. WHO, 2010, https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/96632/E93736.pdf

¹⁴Grīnberga D., Velika B., Pudule I., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2018. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

¹⁵Bērnu antropometrisko parametru un skolu vides pētījums Latvijā 2015./ 2016. mācību gadā. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2016.

¹⁶Bērnu antropometrisko parametru un skolu vides pētījums Latvijā 2018./ 2019. mācību gadā. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

¹⁷Veselības ministrijas izstrādātie veselīga uztura ieteikumi pieaugušajiem: <https://www.vm.gov.lv/lv/media/1699/download>

¹⁸ Veselīga uztura ieteikumi cilvēkiem, kuri vecāki par 65 gadiem: <https://www.vm.gov.lv/lv/media/9536/download>

¹⁹Grīnberga D., Velika B., Pudule I., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2018. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

²⁰Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs.

²¹Increasing fruit and vegetable consumption to reduce the risk of noncommunicable diseases: https://www.who.int/elena/titles/fruit_vegetables_ncds/en/

vecumam”²², “Veselīga uztura ieteikumus bērniem no 2 līdz 10 gadu vecumam”²³ un “Veselīga uztura ieteikumus pusaudžiem un jauniešiem no 11 līdz 18 gadu vecumam”²⁴.

Veselības ministrija 2020. gadā aktualizēja arī “Ieteikumus dārzeni, augļu un ogu lietošanai uzturā”²⁵. Viena no būtiskām problēmām skolas vecuma bērniem ir brokastu neēšana – tikai nedaudz vairāk kā puse (57,3%) skolēnu katru darba dienu brokasto²⁶. Savukārt pieaugušo vidū Latvijā brokastis parasti neēd tikai 18,1% iedzīvotāju²⁷.

Aktuāls ir arī jautājums par bērna zīdīšanu. Atbilstoši SPKC datiem, 2021. gadā zīdaiņu īpatsvars, kuri saņēmuši krūts barošanu pilnas sešas nedēļas bija 93,7%, zīdaiņu īpatsvars, kuri krūts barošanu saņēma pilnus trīs mēnešus bija 78,6%, savukārt līdz 6 mēnešu vecumam ar krūti bija baroti 58,0%²⁸. Izvērtējot esošos datus par zīdaiņu barošanu ar krūti, nepieciešams turpināt darbu pie zīdīšanas veicināšanas, lai uzlabotu ne tikai bērna, bet arī mātes veselību.

Viens no nozīmīgiem sirds un asinsvadu slimību riska faktoriem, kas palielina hipertensijas risku, ir pārmērīga sāls lietošana uzturā. 2020. gadā veiktajā pētījumā par sāls un joda patēriņu Latvijas pieaugušo iedzīvotāju populācijā secināts, ka lielākā daļa pētījuma dalībnieku (70,7%) dienā uzņem pārāk lielu sāls daudzumu. Vīriešiem vidējais uzņemtais sāls daudzums pārsniedz rekomendējamo daudzumu vairāk nekā divas reizes, bet sievietēm – vairāk nekā pusotru. Uzņemtais sāls daudzums ir mazāks cilvēkiem ar augstāku izglītības līmeni un augstākiem ienākumiem. Vienlaikus pētījumā tika konstatēts, ka vairāk nekā 70% Latvijas iedzīvotāju joda daudzums urīna analīzēs ir zemāks nekā rekomendācijās norādīts, optimāls patēriņš ir vien 13,4%²⁹.

Sāls lielos daudzumos tiek uzņemts ar sāļajiem našķiem – tos uzturā ik dienu lieto 1,1% pieaugušo iedzīvotāju. Pieaugušie uzturā iekļauj arī saldus našķus, piemēram, cepumus uzturā katru nedēļas dienu lieto 7,2% pieaugušo iedzīvotāju, bet konfektes – 6,1%³⁰. Pēdējos gados ir pieaudzis skolēnu īpatsvars, kas katru dienu ēd čipsus. Ja 2010. gadā tādu skolēnu īpatsvars bija 3,5%, tad jau 2014. gadā tas pieaudzis līdz pat 14,4%³¹. Joprojām skolēnu vidū ir aktuāli ikdienā dzert saldinātos gāzētos dzērienus – tos lieto 6,2% skolēnu. Tāpat 23,0% skolēnu norāda, ka vismaz reizi dienā ēd saldumus³². Tāpēc būtiski popularizēt veselīgas uzkodas skolas vecuma bērnu vidū, veikt informatīvas kampaņas, lai popularizētu veselīga uztura principus, izstrādāt

²² Veselīga uztura ieteikumi bērniem līdz divu gadu vecumam: <https://www.vm.gov.lv/lv/media/6848/download>

²³ Veselīga uztura ieteikumi bērniem no 2 līdz 10 gadu vecumam: <https://www.vm.gov.lv/lv/media/8317/download>

²⁴ Veselīga uztura ieteikumi pusaudžiem un jauniešiem no 11 līdz 18 gadu vecumam: <https://www.vm.gov.lv/lv/media/8320/download>

²⁵ Ieteikumi dārzeni, augļu un ogu lietošanai uzturā: [https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/Ieteikumi_darzenu_auglu_un_ogu_lietosanai_uztura\(1\).pdf](https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/Ieteikumi_darzenu_auglu_un_ogu_lietosanai_uztura(1).pdf)

²⁶ Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs.

²⁷ Grīnberga D., Velika B., Pudule I., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2018. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

²⁸ Slimību profilakses un kontroles centra dati https://statistika.spkc.gov.lv/pxweb/lv/Health/Health__Mates_berna_veseliba/MCH100_kruts_barosana.px/table/tab leViewLayout2/

²⁹ Siksnā I., Lazda I., Goldmanis M. “Pētījums par sāls un joda patēriņu Latvijas pieaugušo iedzīvotāju populācijā” īstenots ESF projekta „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” (Identifikācijas Nr.9.2.4.1/16/I/001) ietvaros, 2020

³⁰ Grīnberga D., Velika B., Pudule I., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2018. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

³¹ Pudule I., Velika B., Grīnberga D., Gobiņa I., Villeruša A. Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums, 2013./2014. mācību gada aptaujas rezultāti un tendences. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2015.

³² Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs.

izglītojošus materiālus par joda nozīmi organismā un joda avotiem uzturā, kurus izplatīt visai populācijai, ne tikai atsevišķām sabiedrības grupām (piemēram, grūtniecēm).

Nemot vērā sabiedrības veselības politikas virsmērķi un atbilstoši sabiedrības veselības rādītājiem, īstenojot veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumus veselīga uztura jomā, rekomendējamie pasākumu tematiskie virzieni ir:

- augļu un dārzeņu lietošanas popularizēšana;
- regulāras brokastošānas popularizēšana bērniem un viņu vecākiem;
- veselīgu uzskodu izvēles popularizēšana;
- zīdīšanas veicināšana;
- iedzīvotāju izglītošana par sāls, cukura un tauku daudzumu pārtikas produktos, kā arī iedzīvotāju motivēšana izvēlēties pārtikas produktus ar samazinātu sāls, cukura un tauku daudzumu;
- iedzīvotāju izglītošana par joda nozīmi cilvēka organismā un tā avotiem uzturā.

Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji veselīga uztura jomā

Kopējais (vispārējais) rezultāts – uztura paradumu maiņa (t.sk., zīdīšanas pieaugums) un iedzīvotāju īpatsvara ar lieko ķermeņa masu un aptaukošanos mazināšanās.

Sabiedrības veselības rādītāji, %	Bāzes vērtība 2016. gadā	Vērtība 2018. gadā	Vērtība 2023. gadā	Rādītāja avots
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars, kuri katru dienu uzturā lieto svaigus dārzeņus, augļus un ogas	43,3% dārzeņi, 29,7% augļi un ogas	36,9% dārzeņi, 24,5% augļi un ogas	40,0% dārzeņi, 26,0% augļi un ogas	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars, kuri katru dienu uzturā lieto konfektes	5,2	6,1	5,2	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars, kuri katru dienu uzturā lieto cepumus vai kūkas	6,3	7,2	6,0	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars, kuri katru dienu uzturā lieto sāļos našķus (čipsi, sāļie riekstiņi u.c.)	0,8	1,1	1,0	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars, kuri katru dienu dzer saldinātos gāzētos dzērienus	2,0	3,3	2,3	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums

Skolēnu īpatsvars (11, 13, 15 g.v.), kuri ikdienā ēd dārzeņus un augļus	25,7% dārzeņi, 26,1% augļi	27,2% dārzeņi, 26,8% augļi	27,0% dārzeņi, 28,0% augļi	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
Skolēnu īpatsvars, kuri katru dienu darba dienās ēd brokastis (11, 13, 15 g.v.)	62,4	57,3	60,0	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
Skolēnu īpatsvars (11, 13, 15 g.v.), kuri vismaz reizi dienā dzer saldinātos gāzētos dzērienus	6,4	6,2	5,5	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
Skolēnu īpatsvars (11, 13, 15 g.v.), kuri vismaz reizi dienā ēd saldumus	28,0	23,0	22,0	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
Skolēnu īpatsvars (11, 13, 15 g.v.), kuri vismaz reizi dienā ēd čipsus	14,4% (2014.)	-	12,9	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars ar lieko ķermeņa masu (ĶMI virs 25) un aptaukošanos (ĶMI virs 30)	31,4 un 23,2	34,6 un 24,1	33,5 un 22,0	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
7 g.v. un 9 g.v. bērnu īpatsvars ar lieko ķermeņa masu un aptaukošanos	7-gadīgie: 13,0% un 8,7% 9-gadīgie: 16,1% un 9,7% (2015./ 2016. m.g.)	-	7-gadīgie: 12,7% un 8,6% 9-gadīgie: 15,1% un 9,5%	PVO Bērnu antropometrisko parametru un skolu vides pētījums Latvijā
Zīdaiņu īpatsvars, kuri saņēmuši krūts barošanu līdz 6 mēnešu vecumam	57,3% (2015.)	57,6% (2017.)	62,0	SPKC rutīnas statistika

1. tabula. Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji veselīga uztura jomā

Piemēri veselīga uztura jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem^{33, 34, 35}

Konkrētus labās prakses piemēru aprakstus veselīga uztura veicināšanas jomā skat. 2. pielikumā.

Mērķa grupa ³⁶	Ieteikumi pašvaldību pasākumiem dažādās iedzīvotāju grupās
Visi iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • tematisku veselības dienu, veselības nedēļu organizēšana par veselīga uztura jautājumiem, iekļaujot vides aizsardzības jautājumus; • tematiskas interešu grupas iedzīvotājiem (tajā skaitā iedzīvotājiem specifiskās riska grupās – iedzīvotājiem ar lieko ķermeņa masu vai aptaukošanos, diabētu u.c.); • informatīvi pasākumi populārākajās sabiedriskās ēdināšanas iestādēs ar mērķi veicināt veselīga uztura izvēli (piemēram, “sirdij veselīga uztura nedēļa”, “zivju diena” jodu saturošu produktu popularizēšanai) gan iestāžu apmeklētājiem, gan darbiniekiem, piemēram, informējot par dažādām “veselīgām receptēm”; • pasākumi par sirds un asinsvadu slimību profilaksi, veselīga uztura nozīmi holesterīna līmeņa normalizēšanai; • veselīga ēdiena un uzskodu pieejamības veicināšana pasākumos (piemēram, sporta spēlēs, nometnēs); • veselīga uztura veicināšanas pasākumi grūtniecēm un sievietēm laktācijas periodā; • izglītojoši pasākumi topošajiem un jaunajiem vecākiem par zīdīšanu un bērna ēdināšanu; • apmācības grūtniecēm un jaunajām māmiņām par veselīgu uzturu; • informatīvi pasākumi darba devējiem un nodarbinātajiem par veselīgu uzturu un tā ietekmi uz veselību un darbaspējām (t.sk. informēt par našķu, sāls, enerģijas dzērienu negatīvo ietekmi); • veselīga uztura pagatavošanas meistarklases.
Bērni	<ul style="list-style-type: none"> • projektu nedēļas skolēniem par veselīgu dzīvesveidu un veselīgu uzturu, pievēršot uzmanību tā lietošanai un nozīmei veselības saglabāšanā; • veselīga uztura veicināšanas programmas izglītības iestādēs (piemēram, dārzeņu/augļu nedēļa, putras nedēļa); • tematiskas nometnes un ekskursijas uz augļu un dārzeņu saimniecībām, lai iepazīstinātu skolēnus ar augļu un dārzeņu audzēšanu (arī mājas apstākļos), novākšanu, uzturvērtību; • praktiskas un informatīvas nodarbības bez vecāku gādības palikušajiem bērniem un jauniešiem par veselīga uztura pagatavošanu; • nodarbību cikls bērniem par veselīga uztura pamatprincipiem, informāciju apgūstot caur piecām maņām (tausti, garšu, ožu, redzi un dzirdi);

³³Plānojot pasākumus veselīga uztura jomā, aicinām iepazīties ar “Latvijas bioekonomikas stratēģiju 2030” https://www.llu.lv/sites/default/files/2018-07/Bioeconomy_Strategy_Latvia_LV.pdf

³⁴Veselīga uztura jomā īstenojamajiem pasākumiem saturā rekomendējam iekļaut arī ar vides aizsardzību saistītus jautājumus (piemēram, izformēt iedzīvotājus par beziepakojuma veikalēm, Zero waste kustību, atkritumu apsaimniekošanu u.c.).

³⁵Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumos iekļautajai informācijai / saturam un izmantotajām metodēm ir jābūt uz pierādījumiem balstītām un zinātniski pamatotām.

³⁶Tabulā ir ietverti ieteikumi mērķa grupām, kurām var tikt īstenoti pasākumi. Pasākumi var tikt pielāgoti arī citām projekta mērķa grupām.

	<ul style="list-style-type: none"> • aktivitātes izglītības iestādēs (vecāki kopīgi ar bērniem gatavo veselīgu uzturu), galda kultūras mācīšana; • tematiski pasākumi pusaudžiem "Esi pats atbildīgs par savu uzturu un māci vecākus"; • tematiskas praktiskas apmācības jauniešiem par veselīga uztura jautājumiem fizisko aktivitāšu kontekstā (piemēram, ko ēst pirms un pēc treniņa); • veselīga ēdiena un uzskodu pieejamības veicināšana izglītības iestādēs, pasākumos, kur piedalās bērni un pusaudži (piemēram, sporta spēles); • dažādi konkursi ar mērķi popularizēt veselīgu uzturu.
Iedzīvotāji, kas vecāki par 54 gadiem	<ul style="list-style-type: none"> • veselīga uztura pagatavošanas semināri, lai iepazīstinātu mērķa grupu jauniem uztura pagatavošanas veidiem, veselīgiem pārtikas produktiem un veicinātu veselīgāku uztura paradumu praktizēšanu; • lekciju cikls par veselīgu ēdienu pagatavošanu no vietējiem (sezonālajiem) produktiem; • veselīga uztura pieejamības veicināšana publiskajos pasākumos, interešu grupu pasākumos, piemēram, prioritāri atbalstot pakalpojumus sniedzējus, kas piedāvā veselīgus ēdināšanas pakalpojumus un/ vai produktus; • lekcija iedzīvotājiem, kas vecāki par 54 gadiem par veselīgu uzturu sirds un asinsvadu slimību, osteoporozes, cukura diabēta, onkoloģisko slimību profilaksei.
Trūcīgie un maznodrošinātie iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • teorētiskas un praktiskas nodarbības par radošu, veselīgu un garšīgu ēdienu pagatavošanu no pārtikas palīdzības pakās iekļautajiem produktiem; • veselīga un ekonomiska ēdiena pagatavošanas nodarbības.
Personas ar invaliditāti	<ul style="list-style-type: none"> • uztura speciālista nodarbības krīzes centru un dienas aprūpes centru klientiem par sabalansētu uzturu; • veselīga ēdiena pagatavošanas meistarklases ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju pavāriem (t.sk., paredzot recepšu izsniegšanu pasākuma dalībniekiem); • izglītojošas un veselību veicinošas nometnes bērniem un jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem un viņu asistentiem par veselīga uztura jautājumiem; • interaktīvas nodarbības par veselīgu uzturu un veselīga uztura paradumu veidošanu personām ar invaliditāti.
Bezdarbnieki	<ul style="list-style-type: none"> • lekcija par veselīga uztura pamatprincipiem un apmācību cikls par ekonomiska un veselīga uztura pagatavošanu (piemēram, nodarbības par veselīgu ēdienu pagatavošanu no vietējiem produktiem); • izglītojošu semināru cikli par uztura saistību ar onkoloģisko vai citu slimību profilaksi.
Iedzīvotāji, kuri dzīvo teritorijā ārpus pilsētām ar iedzīvotāju blīvumu zem 50 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru	<ul style="list-style-type: none"> • lekcija par veselīga uztura pamatprincipiem un apmācību cikls par ekonomiska un veselīga uztura pagatavošanu (piemēram, nodarbības par veselīgu ēdienu pagatavošanu no vietējiem produktiem), iekļaujot vides aizsardzības jautājumus.

**Pārējās riskam
pakļautās
iedzīvotāju grupas**

- praktiskas nodarbības bēgļiem par veselīga un ekonomiska uztura pagatavošanu, ietverot informāciju par Latvijas vietējo produktu uzturvērtību.

2. tabula. Ieteikumi pasākumiem pašvaldībās veselīga uztura jomā

Neatbalstāmo pasākumu piemēri veselīga uztura jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem

Nav atbalstāms³⁷ īstenot pasākumus **par sekundārās profilakses saņemšanas iespējām** un pasākumus, kas **nav saistāmi ar veselīga uztura rīcības apakšjomu**, piemēram:

- pasākumi, kuros mērķa grupu izglīto par jebkāda veida diētām, piemēram, Keto diētu, Atkinsa diētu, badošanos, vegānismu;
- pasākumi, kuros iekļauta pamācība par metodi, kas neietver visas pilnvērtīga uztura komponentes;
- pasākumi ar ārstniecisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošas problēmas;
- individuālas konsultācijas vai lekcijas par konkrētu slimību ārstēšanu;
- pasākumi par ārstniecības augu terapeitisko iedarbību;
- pasākumi, kuros sniegtas rekomendācijas par zīdaiņu barošanu ar mākslīgo piena maisījumu,
- pasākumi tikai par zobu veselību, nesaistot to ar uztura tēmu;
- pasākumi par homeopātijas, aromterapijas, fitoterapijas (zāļu tējas) pieejām un metodēm;
- radošās darbnīcas, kas nav saistītas ar izglītojošām aktivitātēm veselības veicināšanas jomā;
- pasākumi par strukturēto ūdeni u.c. nepierādītām "modernām" metodēm;
- tautas terapijas metodes, t.sk. viscerālā terapija;
- ar dabas aizsardzību saistīta tematika, piemēram, kā pareizi šķirot atkritumus, pesticīdu lietošana, bioloģiskā lauksaimniecība;
- jebkāda veida profesionālās kvalifikācijas celšanas pasākumi (mērķa grupa – kādas noteiktas profesijas pārstāvji).

³⁷Ar pasākumiem, kas nav atbalstāmi projekta ietvaros var iepazīties vietnē: <https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download> (Neatbalstāmi pasākumi/tēmas, kas nav saistāmas ar kādu no atbalstāmajām rīcības apakšjomām)

Fiziskā aktivitāte

Fiziskā aktivitāte ir būtisks veselību ietekmējošs faktors jebkurā vecumā. Pietiekama fiziskā aktivitāte nepieciešama gan fiziskās, gan psihiskās veselības veicināšanai. Tā būtiski ietekmē balsta un kustību sistēmu, nervu sistēmu, endokrīnās un imūnsistēmas funkcionālo stāvokli, nodrošina organisma spējas pretoties nelabvēlīgiem faktoriem un slimībām, kā arī samazina sirds un asinsvadu slimību, artrīta un vairāku vēža veidu risku.

Pasaules Veselības organizācijas ieteicamās fiziskās aktivitātes dažādām vecuma grupām nedēļā³⁸:

- bērniem un pusaudžiem no 5 līdz 17 gadu vecumam katru dienu ieteicamas vismaz 60 minūtes vidējas (piemēram, peldēšana, skriešana, lekšana ar lecamauklu) līdz augstas intensitātes, lielākoties aerobas, fiziskās aktivitātes (piemēram, skrituļošana, komandu sporta veidi), kā arī vismaz 3 reizes nedēļā ieteicams veikt augstas intensitātes, tostarp vingrojumus muskuļu un kaulu stiprināšanai, fiziskās aktivitātes;
- pieaugušajiem ieteicamas vismaz 150 – 300 minūtes nedēļā vidējas intensitātes aerobas fiziskās aktivitātes (piemēram, intensīva pastaiga, ūdens aerobika, peldēšana) vai vismaz 75 – 150 minūtes nedēļā augstas intensitātes aerobās fiziskās aktivitātes (piemēram, aerobika, lekšana ar lecamauklu, pārgājieni), papildus veselības ieguvumiem – vismaz 2 reizes nedēļā vingrojumi muskuļu stiprināšanai;
- senioriem (65 un vairāk gadu) ieteicamas vismaz 150 – 300 minūtes nedēļā vidējas intensitātes aerobas fiziskās aktivitātes (nūjošana, peldēšana) vai vismaz 75 – 150 minūtes nedēļā augstas intensitātes aerobās fiziskās aktivitātes (piemēram, ūdens aerobika, vingrošana, pārgājieni), papildus veselības ieguvumiem – vismaz 2 reizes nedēļā vingrinājumi muskuļu stiprināšanai un 3 reizes nedēļā vingrojumi līdzsvaram.

Latvijas iedzīvotājiem kopumā ir nepietiekama ikdienas fiziskā aktivitāte – tikai 9,5% pieaugušo iedzīvotāju 4 – 6 reizes nedēļā vai katru dienu veic 30 minūšu ilgas fiziskas aktivitātes (līdz vieglam elpas trūkumam vai svīšanai). Gandrīz puse jeb 49,6% iedzīvotāju ar fiziskajām aktivitātēm nodarbojas tikai dažas reizes gadā un 36,3% iedzīvotāju brīvo laiku pavada mazkustīgi³⁹. Vairāk kā divas trešdaļas pieaugušo (64%) atzīst, ka viņiem trūkst motivācijas un nav vēlme uzsākt nodarboties ar fiziskajām aktivitātēm⁴⁰. Tas liecina par nepieciešamību īstenot mazkustīgajai sabiedrības daļai atbilstošus motivējošos pasākumus, lai veicinātu uzsākt vismaz mērenu fizisko aktivitāti ikdienā, kas ilgtermiņā atstātu pozitīvu ietekmi uz veselību.

Nepietiekamas fiziskās aktivitātes ir viens no būtiskākajiem faktoriem, kas negatīvi ietekmē arī skolas vecuma bērnu veselību. Attiecībā uz skolas vecuma bērnu fiziskās aktivitātes paradumiem, dati liecina, ka vidējais dienu skaits, kurās 11, 13 un 15 gadus vecie skolēni ir bijuši aktīvi vismaz 60 minūtes, ir aptuveni četras dienas nedēļā. Tomēr kopumā tikai 18,8% skolēniem (22,2% zēniem un 15,4% meitenēm) ir pietiekama fiziskā aktivitāte no skolas brīvā laikā. Pieaugot skolēnu vecumam, fiziskā aktivitāte samazinās⁴¹. Nepietiekamas fiziskās aktivitātes vērojamas arī starp 7 un 9 gadus veciem skolēniem. Tikai 9,1% 7 gadus vecu skolēnu un 17,1% 9 gadus vecu skolēnu sporta un/vai deju nodarbībās piedalās 7 un vairāk stundas nedēļā⁴². Fizisko

³⁸WHO Guidelines on Physical Activity and Sedentary Behaviour, WHO, 2020.

³⁹Grīnberga D., Velika B., Pudule I., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2018. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

⁴⁰Latvijas iedzīvotāju sportošanas paradumi, Data Service, 2012. <https://www.izm.gov.lv/lv/media/3994/download>

⁴¹Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs

⁴²Bērnu antropometrisko parametru un skolu vides pētījums Latvijā 2018./ 2019. mācību gadā. Rīga: Slimību

aktivitāšu veikšanu skolēnu vidū kavē pašmotivācijas trūkums, nepārlicinātība par savām spējām un bailes par ņirgāšanos no vienaudžu puses, liels uzdoto mājas darbu apjoms, pozitīva uzmundrinājuma vai atbalsta trūkums no vecākiem. Pieaugot viedierīču lietošanas biežumam, samazinās vēlme skolas starpbrīžos nodarboties ar fiziskām aktivitātēm. Vairāk nekā puse (53%) skolēnu norāda, ka starpbrīžos izmanto viedierīces⁴³.

2019. gadā Veselības ministrija, SPKC un Izglītības un zinātnes ministrija sadarbībā ar PVO Eiropas Reģionālo biroju izveidojusi Rekomendācijas fizisko aktivitāšu veicināšanai Latvijas iedzīvotājiem (politikas veidotājiem un īstenotājiem), kuru mērķis ir izveidot tādu fizisku, tiesisku, sociālu un kultūras vidi, kas veicina fizisko aktivitāšu izplatības un intensitātes paaugstināšanos visiem Latvijas iedzīvotājiem. Rekomendācijas iesaka izmantot valsts pārvaldes iestādēm, pašvaldībām, privātajam sektoram u.c., lai palīdzētu rīkoties saskaņoti un īstenotu kopīgu mērķi fizisko aktivitāšu veicināšanas jomā⁴⁴. Vienlaikus SPKC tīmekļvietnē ir pieejami Fizisko aktivitāšu ieteikumi Latvijas iedzīvotājiem.⁴⁵

Ņemot vērā sabiedrības veselības politikas virsmērķi un atbilstoši sabiedrības veselības rādītājiem, īstenojot veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumus fiziskās aktivitātes jomā, rekomendējamie pasākumu tematiskie virzieni ir:

- motivēšana uzsākt regulāras un pietiekamas fiziskās aktivitātes, padarot ikdienu fiziski aktīvu, kā arī, sabalansētība starp dzīvesveida faktoriem (darba slodze, fiziskā aktivitāte, miega režīms);
- piemērotākie fizisko aktivitāšu veidi dažāda vecuma cilvēkiem ar dažādu fizisko sagatavotību un dažādām fiziskām spējām, kā arī, darbaspēju un funkcionālo spēju uzturēšana un saglabāšana;
- fiziski aktīva brīvā laika ar ģimeni pavadīšanas iespējas.

Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji fiziskās aktivitātes jomā

Kopējais (vispārējais) rezultāts – bērnu un pieaugušo īpatsvara pieaugums, kuri ir pietiekami fiziski aktīvi ikdienā.

Sabiedrības veselības rādītāji, %	Bāzes vērtība 2016. gadā	Vērtība 2018. gadā	Vērtība 2023. gadā	Rādītāja avots
Pietiekami fiziski aktīvo (vismaz 4 reizes nedēļā 30 min.) iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars	12,5	9,5	11,0	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars, kuri brīvajā laikā vismaz 30 minūtes, 2 un	26,6	25,4	27,5	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums

profilakses un kontroles centrs, 2019.<https://www.spkc.gov.lv/lv/veselibu-ietekmejoso-paradumu-petijumi/bernu-antropometrisko-parametru-un-skolu-vides-petijums-latvija-2015.2016.-mac.g.pdf>

⁴³Fiziskās aktivitātes veicinošas vides pētījums izglītības iestādēs. Veselības ministrija, 2020. <https://esparveselibu.lv/sites/default/files/2020-04/Fizisk%C4%81s%20aktivit%C4%81tes%20veicino%C5%A1as%20vides%20p%C4%93t%C4%ABjums.pdf>

⁴⁴Rekomendācijas fizisko aktivitāšu veicināšanai Latvijas iedzīvotājiem (politikas veidotājiem un īstenotājiem) 2019. <https://www.vm.gov.lv/lv/media/6408/download>

⁴⁵Fizisko aktivitāšu ieteikumi Latvijas iedzīvotājiem. Slimību profilakses un kontroles centrs.https://www.spkc.gov.lv/lv/fiziskas-aktivitates/fizisko_aktivitu_ieteikumi_latvijas_iedzivotjiem.pdf

vairāk reizes nedēļā, nodarbojas ar fiziskām aktivitātēm				
Sēdoša brīvā laika pavadīšana pieaugušajiem (15 – 74 g.v.) Latvijas iedzīvotājiem	38,8	36,3	34,5	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Pietiekami fiziski aktīvo (fiziskā aktivitāte vismaz 60 minūtes dienā) bērnu īpatsvars (11, 13 un 15 g.v.)	18,5% (2014.)	18,8	21,3	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums

3. tabula. Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji fiziskās aktivitātes jomā

Piemēri fiziskās aktivitātes jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem⁴⁶

Konkrētus labās prakses piemēru aprakstus fizisko aktivitāšu veicināšanas jomā skat. 2. pielikumā.

Mērķa grupa ⁴⁷	Ieteikumi pašvaldību pasākumiem dažādās iedzīvotāju grupās
Visi iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • sporta/ veselības dienu, veselības nedēļu organizēšana; • pasākumu organizēšana par fizisko aktivitāšu nozīmi fiziskās un psihiskās veselības veicināšanai, motivēšanu uzsākt fiziskās aktivitātes, kā arī piemērotākajiem fiziskās aktivitātes veidiem attiecīgajai iedzīvotāju grupai (pastaigas, orientēšanās pasākumi, velobraukšana, skriešana u.c.); • praktiskas nodarbības par fizisko aktivitāti visos gadalaikos (ar mērķi popularizēt katram gadalaikam piemērotas fiziskās aktivitātes); • organizētu brīvdabas vingrošanu un pastaigu vadīšana (pastaigu takas, Veselības maršruti, dabas takas, sporta laukumi u.c.); • tematiskas interešu grupas iedzīvotājiem (nūjošana, skriešana, velobraukšana, orientēšanās u.c.); • padarīt pieejamu fiziskās aktivitātes veicinošu infrastruktūru (t.sk. sporta zāles), fizisko aktivitāšu (vingrošana, joga, nūjošana u.c.) nodarbības pēcpusdienās un vakaros ar sporta instruktoru/treneri; • fizisko aktivitāšu un sporta nodarbības grūtniecēm, sievietēm pēc dzemdībām un jaunajām ģimenēm; • veicināt fiziskās aktivitātes darbavietā, nodrošinot atbalstu darba devējiem fizisko aktivitāšu iekļaušanai organizācijas politikā, tai skaitā fiziskās aktivitātes veicināšanas programmu īstenošanā darbavietā; • darbinieku un darba devēju izglītošanas pasākumi darbavietās vai attālināti (tiešsaistes semināri, video) par fizisko aktivitāšu nozīmi darbspēju uzlabošanai, kā arī fiziskās un psihiskās veselības veicināšanai, motivēšanu uzsākt fiziskās aktivitātes un vingrinājumus darba vietās un strādājot mājās;

⁴⁶Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumos iekļautajai informācijai/ saturam un izmantotajām metodēm ir jābūt uz pierādījumiem balstītām un zinātniski pamatotām.

⁴⁷Tabulā ir ietverti ieteikumi mērķa grupām, kurām var tikt īstenoti pasākumi. Pasākumi var tikt pielāgoti arī citām projekta mērķa grupām.

	<ul style="list-style-type: none"> ● sēdoša darba veicējiem izglītojoši pasākumi (kurus vada ergoterapeits vai fizioterapeits) par drošu darba vides iekārtošanu un fizisko aktivitāšu īstenošanu darbavietā un strādājot mājās.
Bērni	<ul style="list-style-type: none"> ● fizisko aktivitāšu popularizēšanas programmas izglītības iestādēs (piemēram, konkursi par fiziski aktīvāko/sportiskāko klasi); ● nodarbību cikls bērniem/pusaudžiem dažādu fizisko aktivitāšu veidu apguvei (peldēšana, slidošana, slēpošana, rollerslēpošana u.c.); ● nodarbību cikls dalījumā pa dzimumiem, piemēram, meiteņu futbola komandas veidošana, zēnu basketbola komandas izveide u.c.; ● komandu sporta turnīra organizēšana (piemēram, tautas bumbā, volejbolā); ● padarīt pieejamu fiziskās aktivitātes veicinošu infrastruktūru (t.sk. sporta zāles, sporta laukumi), nodarbības pēcpusdienās un vakaros ar sporta instruktoru/treneri; ● tematisku dienu organizēšana (piemēram, sporta diena, sniega diena, kuras laikā, vecāki ar bērniem tiek aicināti izmēģināt dažādus sezonai piemērotus sporta veidus); ● pārgājieni, orientēšanās pasākumi; ● izstrādāt aktīvas dzīvesveida veicināšanas un motivēšanas programmas un citus pasākumus bērniem un jauniešiem, sekmējot sadarbību pašvaldību, nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO), sabiedrībā pazīstamu personu u.c. vidū, uzsverot piedalīšanās nozīmi nevis sacensību; ● tematiskas nometnes; ● bērnu apmācības dinamisko paužu veikšanā mācību stundās; ● rīta rosmes vai aktīvu starpbrīžu organizēšanu/ sporta spēles izglītības iestādēs starp mācību stundām; ● projekta ietvaros iegādāto sporta inventāru pēc izmantošanas projekta pasākumos padarīt pieejamu sporta inventāru izglītības iestādēs ārpus mācību stundām (piemēram galda tenisam, badmintonam, lecamauklas, līdzsvara dēli u.c.).
Iedzīvotāji, kuri dzīvo teritorijā ārpus pilsētām ar iedzīvotāju blīvumu zem 50 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru	<ul style="list-style-type: none"> ● fizisko aktivitāšu veicinošas programmas vietējās sabiedrībās, īpaši piesaistot mazkustīga dzīvesveida riskam, nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautos iedzīvotājus; ● pasākumu organizēšana par fizisko aktivitāšu nozīmi fiziskās un psihiskās veselības veicināšanai, motivēšanu uzsākt fiziskās aktivitātes, kā arī piemērotākajiem fiziskās aktivitātes veidiem attiecīgajai iedzīvotāju grupai (pastaigas, velobraukšana, skriešana u.c.); ● motivēt mērķa grupu veikt regulāras un pietiekamas fiziskās aktivitātes, piemēram, pēc nodarbību cikla noslēgšanas, organizējot kopīgu fizisko aktivitāšu veicinošu pasākumu tuvējo novadu ietvaros (orientēšanās, sporta spēles); ● organizētu brīvdabas vingrošanu un pastaigu vadīšana (pastaigu takas, dažādi veselības maršruti, dabas takas, sporta laukumi u.c.).
Iedzīvotāji, kas vecāki par 54 gadiem	<ul style="list-style-type: none"> ● izglītojošas un fizisko aktivitāti veicinošas ekskursijas; ● tematiskas interešu grupas iedzīvotājiem (nūjošana, vingrošana, dejošana, peldēšana u.c.), pēc nodarbībām piedāvājot bezmaksas

	<p>drukātus izdales materiālus⁴⁸ ar mērķa grupai atbilstošu vingrojumu kompleksu, ko būtu iespējams īstenot patstāvīgi;</p> <ul style="list-style-type: none"> • tematisko dienu organizēšana (piemēram, sporta diena); • sporta zāļu un treneru pakalpojumu izmantošanas piedāvāšana noteiktos laikos tikai iedzīvotājiem, kas vecāki par 54 gadiem; • iedzīvotāju, kas vecāki par 54 gadiem aktīvās atpūtas diena – praktisko fizisko aktivitāšu apvienošana ar teoriju.
Personas ar invaliditāti⁴⁹;	<ul style="list-style-type: none"> • padarīt pieejamu fiziskās aktivitātes veicinošu infrastruktūru (t.sk. sporta zāles), nodarbības pēcpusdienās un vakaros ar sporta instruktoru/ treneri; • pielāgotas fiziskas aktivitātes (speciālista, piemēram, ergoterapeita vai fizioterapeita vadībā); • atbalstīt speciālās fizisko aktivitāšu programmas izstrādi personām ar invaliditāti, nodrošinot atbilstošu sporta inventāru^{50,51} un aprīkojumu; • interaktīvas nodarbības fizisko aktivitāšu veicināšanai personām ar invaliditāti; • vingrošanas nodarbības personām ar invaliditāti; • veselības dienas un sporta spēles personām ar invaliditāti; • peldēšanas apmācības trenera pavadībā, pielāgojot nodarbību personām ar īpašām vajadzībām; • izglītojošas un veselību veicinošas fizisko aktivitāšu nometnes bērniem un jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem un viņu asistentiem.
Trūcīgie un maznodrošinātie iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • praktiski fizisko aktivitāšu nodarbību cikli (ar mērķi popularizēt katram indivīdam piemērotas fiziskās aktivitātes, kas neprasa papildus finansiālos līdzekļus); • sporta/ veselības dienas; • nodarbība ar fizioterapeitu fizisko aktivitāšu veicināšanai sociālās aprūpes centros un ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās.
Bezdarbnieki	<ul style="list-style-type: none"> • praktiski fizisko aktivitāšu nodarbību cikli (ar mērķi popularizēt katram indivīdam piemērotas fiziskās aktivitātes, kas neprasa papildus finansiālos līdzekļus).
Pārējās riskam pakļautās iedzīvotāju grupas	<ul style="list-style-type: none"> • fizisko aktivitāšu nodarbības un/vai nometnes bērniem un jauniešiem no augsta sociālā riska ģimenēm, (t.sk., ar antisociālu uzvedību); • riska grupu iesaistīšana fizisko aktivitāšu veicinošu aktivitāšu apgūšanā, ar ko var nodarboties ikdienā (ielu vingrošana, skeitbords);

⁴⁸Materiālu druka un piegāde tiek nodrošināta no pasākuma 9.2.4.1. līdzekļiem. Ar pieejamo materiālu klāstu, to piegādi un citiem jautājumiem var vērsties uz esfveicinasana@vm.gov.lv

⁴⁹Fizisko aktivitāšu pasākumiem ir jābūt vērstiem uz vispārēju organisma nostiprināšanu, regulāru fizisko aktivitāšu veikšanu, mazkustīga dzīvesveida mazināšanu un dzīvesveida paradumu maiņas veicināšanu, atbilstoši funkcionālām spējām. Ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumu sniegšana projekta ietvaros netiek atbalstīta.

⁵⁰Projektā ir atbalstāma veselības veicināšanas pasākumu inventāra nodrošināšana, atbilstoši Ministru kabineta 2016. gada 17. maija noteikumi Nr.310 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem" 9.2.4.1. pasākuma "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" un 9.2.4.2. pasākuma "Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei" īstenošanas noteikumi" 27.2. apakšpunktam, 37.2. apakšpunktam un 47.punktam.

⁵¹Piemēram, vingrošanas paklāji, vingrošanas nūjas, jogas bumbas, nūjošanas nūjas u.c.

- riska grupu motivēšana iesaistīties fizisko aktivitāšu veicināšanā - iesaistīšana pašvaldību fizisko aktivitāšu veicinošu pasākumu organizēšanā.

5. tabula. Ieteikumi pasākumiem pašvaldībās fizisko aktivitāšu veicināšanas jomā.

Neatbalstāmo pasākumu piemēri fiziskās aktivitātes jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem

Nav atbalstāms⁵² īstenot pasākumus **par sekundārās profilakses saņemšanas iespējām** un pasākumus, kas **nav saistāmi ar fiziskās aktivitātes rīcības apakšjomu**, piemēram:

- profesionālo, sporta un tautas deju kolektīvu nodarbības/ treniņi/ mēģinājumi/ u.c.;
- jebkāda veida pasākumi, kuru mērķa grupa ir tikai sportisti (sporta treniņi, sporta nometnes, sacensības sportistiem, sportistu uzturs u.c.);
- pasākumi, kas vērsti uz sportisko sasniegumu veicināšanu;
- pasākumi ar ārstniecisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošas problēmas;
- sejas joga un sejas procedūras ādas veselībai;
- pasākumi ar izklaides, atpūtas, kolektīva saliedēšanas mērķi, t.sk. izklaides ekskursijas, nometnes, deju vakari⁵³;
- ķermeņa masāža (t.sk., pēdu masāža, punktu masāža), teipošana un citas individuālas pieejas rehabilitācijas metodes;
- pasākumi, kas ietver alternatīvās metodes, kuru efekts nav pierādīts un kuras satur paaugstinātu traumatisma/ veselības risku vai atsevišķai mērķa grupai var radīt veselības draudus, piemēram, pirtī iešana, ziemas peldēšana, baskāju kustība;
- pasākumi par metodēm, kas nav zinātniski pamatotas un uz pierādījumiem balstītās, piemēram, Biohacking metodi;
- jebkāda veida profesionālās kvalifikācijas celšanas pasākumi (mērķa grupa – kādas noteiktas profesijas pārstāvji).

⁵²Ar pasākumiem, kas nav atbalstāmi projekta ietvaros var iepazīties vietnē: <https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download> (Neatbalstāmi pasākumi/tēmas, kas nav saistāmas ar kādu no atbalstāmajām rīcības apakšjomām)

⁵³ Pilnas dienas pasākumos papildus izglītojošām aktivitātēm nelielā apjomā ir atbalstāmas arī izklaides aktivitātes.

Atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana

Smēķēšana ir nozīmīgs vairāku hronisku slimību, piemēram, onkoloģisko, sirds un asinsvadu, elpošanas sistēmas slimību, endokrīnās sistēmas slimību u.c. riska faktors. Smēķēšana ietekmē elpošanas, gremošanas un reproduktīvo sistēmu, atstāj negatīvu ietekmi uz mutes un zobu veselību, plaušu funkcionālām spējām, izraisa hronisku obstruktīvu plaušu slimību (HOPS) un daudzas citas saslimšanas. Latvijas pieaugušo populācijā ikdienā smēķē vidēji 22,6% iedzīvotāju. Salīdzinoši augsta smēķēšanas izplatība ir vīriešu vidū – smēķē vairāk kā trešdaļa vīriešu (35,6%). Sieviešu populācijā smēķē 10,7%⁵⁴. Smēķēšanas pārtraukšanai ir būtisks efekts gan īstermiņā, gan ilgtermiņā. Cilvēki, kuri izvēlas atstāt smēķēšanu, pēc pāris gadiem var atjaunot tādu pašu veselības stāvokli, kāds ir nesmēķētājiem, pēc 10 gadiem risks nomirt ar plaušu vēzi ir tāds pats kā cilvēkam, kurš nekad nav smēķējis, pēc 15 gadiem arī sirds un asinsvadu slimību attīstības risks ir līdzvērtīgs kā cilvēkam, kurš nekad nav smēķējis.

Lai gan smēķēšana skolēnu vidū ik gadu samazinās, 15 gadus veco skolēnu vidū regulāri, vismaz reizi nedēļā smēķē 12,2%⁵⁵. Kopumā Latvijā 2019. gadā 13–15 gadus vecu pusaudžu īpatsvars, kuri regulāri (vismaz 1 vai 2 dienas pēdējo 30 dienu laikā) ir lietojuši jebkādas tabakas izstrādājumus (smēķējuši cigaretes, cigarillas, mini cigārus, ūdenspīpi, košļājuši, zelējuši vai šņaukuši tabaku) ir 23,0%. Savukārt ūdenspīpi jebkad sava mūža laikā pamēģinājuši smēķēt teju puse (46,4%) 15 gadus veco skolēnu⁵⁶. Tendences mainās un pēdējos gados būtiski pieaug pieprasījums pēc alternatīviem nikotīnu saturošiem izstrādājumiem, piemēram elektroniskajām cigaretēm, tabakas karsēšanas ierīcēm, beztabakas nikotīnu spilventiņiem u.c.

Elektroniskās cigaretes jebkad dzīves laikā mēģinājuši lietot puse (51,3%) 13–15 gadus vecu skolēnu, bet regulāri e-cigaretes lieto 18% 13–15 gadīgie skolēni⁵⁷. Atbilstoši pašreizējai situācijai, ir būtiski veicināt smēķēšanas neuzsākšanu jauniešu populācijā un smēķēšanas atmešanu tiem, kuri smēķē, nevis aizvietot smēķēšanu ar tirgū ienākošajiem jaunajiem tabakas izstrādājumu aizstājējproduktiem.

Latvijā viens no nozīmīgākajiem neinfekcijas slimību riska faktoriem ir alkohola lietošana. 2020.gada aptaujā alkohola lietošanu vismaz reizi pēdējā gada laikā atzīst 77,2% respondentu, (2015.gadā – 84,5%). 60 vai vairāk gramus absolūtā alkohola vīriešiem un 48 un vairāk gramus sievietēm vienā iedzeršanas reizē kaut reizi dzīves laikā ir dzēruši 72% alkoholu lietojušo iedzīvotāju. Riskanti alkohola lietošanas paradumi biežāk raksturīgi vīriešiem nekā sievietēm. Vīriešu vidū 60 un vairāk gramus absolūtā alkohola vienā iedzeršanas reizē pēdējā gada laikā ir dzēruši 56% (iepriekšējos pētījumos ap 62%), bet sieviešu vidū 48 un vairāk gramus 27% (2015.gadā 28,4% un 2011.gadā 26%)^{58,59}. Alkohola pārmērīga jeb riskanta lietošana ir riska faktors mirstībai no ārējās iedarbības sekām (transporta negadījumiem, tīša paškaitējuma, vardarbības, noslīkšanas, ugunsgrēkiem, saindēšanos ar alkoholu u.c.).

⁵⁴Grīnberga D., Velika B., Pudule I., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2020. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2021.

⁵⁵Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs.

⁵⁶Velika B., Grīnberga D., Pudule I., Gavare I. Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums, 2018./2019. mācību gada aptauja Latvijā. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

⁵⁷Velika B., Grīnberga D., Pudule I., Gavare I. Starptautiskais jauniešu smēķēšanas pētījums, 2018./2019. mācību gada aptauja Latvijā. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

⁵⁸Informācija par absolūtā alkohola daudzuma dalījumu devās pieejama https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/data_content/buklets_alkohola_devas_abpuse1.pdf

⁵⁹Atkarību izraisošo vielu lietošana iedzīvotāju vidū, 2020. Slimību profilakses un kontroles centrs, 2021.

Bērnu un pusaudžu vidū vērojama arī būtiska alkohola lietošanas izplatība, kā liecina pētījumi, tikai nedaudz vairāk kā puse 15 gadīgo pusaudžu norāda, ka nekad nav bijuši piedzērušies. 2019. gadā 9,3% Latvijas skolēnu pirmo reizi bija piedzērušies 13 gadu vecumā vai agrāk. Nedaudz biežāk šāda agrīnas piedzeršanās pieredze Latvijā ir bijusi zēniem (10%) nekā meitenēm (8,9%). 2019. gadā 89,0% 15 gadus vecu skolēnu vidū vismaz vienu reiz dzīvē bija pamēģinājuši lietot alkoholu, kas ir ļoti augsts rādītājs, ņemot vērā, ka alkohola iegādes vecums Latvijā ir 18 gadi⁶⁰.

Līdzās smēķēšanai un alkohola pārmērīgai lietošanai, kas ir viens no galvenajiem veselību negatīvi ietekmējošiem riska faktoriem, nozīmīga sabiedrības veselības problēma ir arī narkotisko vielu lietošana. Pēdējos gados ir pieaugusi narkotiku lietošana pusaudžu vidū. Atbilstoši Eiropas Skolu pētījumu projekta (turpmāk – ESPAD) pētījuma datiem⁶¹, salīdzinājumā ar 2015. gadu ir paaugstinājies to 15 gadus veco skolēnu īpatsvars, kuri kaut reizi pamēģinājuši kādu no narkotikām – šobrīd šāda pieredze ir 27% minētās vecumgrupas Latvijas skolēnu (2019. gadā – 27%; 2015. gadā – 19%; 2011. gadā – 27%). Ja 2015. gada ESPAD pētījumā marihuānas pamēģināšanas rādītājs bija samazinājies un 17% skolēnu bija kaut reizi dzīves laikā pamēģinājuši marihuānu, tad, veicot pētījumu pēc četriem gadiem (2019. gadā), marihuānas pamēģināšanas izplatība ir paaugstinājusies par 9 procentpunktiem – 26%, pārsniedzot 2011. gada rādītāju (24%).

Citas nelegālās psihoaktīvās vielas Latvijas skolēni dzīves laikā ir pamēģinājuši retāk – 8,4% aptaujāto jauniešu (8,3% zēni un 8,5% meitenes), tomēr šie rādītāji ir relatīvi auguši, salīdzinot ar 2015. gadu, un ir vieni no augstākajiem ESPAD valstu starpā (vidēji – 4,8%).

Saskaņā ar pētījuma “Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū 2020. gadā” datiem⁶² ir palielinājies narkotikas pamēģinājušo 15 – 64 gadus veco iedzīvotāju īpatsvars (2020. gadā – 16,8%; 2015. gadā – 11,3%), savukārt neseno (2020. gadā – 4,5%; 2015. gadā – 4,6%) un pašreizējo (2020. gadā – 2,7%; 2015. gadā – 2,2%) lietotāju skaits ir salīdzinoši konstants. Visizplatītākā lietotā viela ir marihuāna un hašišs – pamēģinājuši 15% iedzīvotāju (kas ir pieaugums par 5,2% kopš 2015. gada pētījuma). Kokaīns ir otra izplatītākā lietotā viela – pamēģinājuši 2,7% iedzīvotāju (kas ir pieaugums par 1,2 procentpunktiem kopš 2015. gada pētījuma). Lielākais narkotiku pamēģinātāju skaits vērojams starp vīriešiem 15 – 34 gadu vecumā – narkotikas pamēģinājuši 31,7% (34,3% 2015. gadā; 31,1% 2011. gadā; 37,5% 2007. gadā; 30,4% 2003. gadā) šīs vecuma grupas vīriešu un 16,9% (11,3% 2015. gadā; 14,6% 2011. gadā; 18,1% 2007. gadā; 13,8% 2003. gadā) sieviešu, turklāt 13,0% vīriešu un 4,6% sieviešu tās lietojuši pēdējā gada laikā.

Ar Eiropas Sociālā fonda finansējumu Veselības ministrija Latvijas vispārīzglītojošās skolās īstenoja atkarību izraisošo vielu lietošanas profilakses programmas “Unplugged” pilotprojektu. Programmas paredzēta 12 līdz 14 gadus veciem skolēniem un balstās uz kognitīvo sociālās ietekmes modeli. Šīs pieejas mērķis ir attīstīt īpašas pusaudžu prasmes un resursus, kas viņiem ir nepieciešami, lai pretotos sociālajai ietekmei un spiedienam, kā arī nodrošināt zināšanas par atkarību izraisošām vielām un to nelabvēlīgo ietekmi uz veselību. Programmā izmantotās interaktīvās metodes ir vērstas uz jauniešu kompetences attīstīšanu, lai pieejā, kas pastāv katram jauniešim attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu tiktu integrētas savstarpējās attiecības un spēcīgu savstarpējo saikņu veidošana. Programma veidota, pamatojoties uz trīs faktoriem:

⁶⁰Žabko O., Kļave E., Kriķe L. ESPAD 2019: atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2020.

⁶¹Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD report 2019. http://www.espad.org/sites/espad.org/files/2020.3878_EN_04.pdf

⁶² Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība iedzīvotāju vidū 2020. gadā. Slimību profilakses un kontroles centrs, 2021. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/15536/download>

informācija un attieksme; starppersonu saskarsmes prasmes; attiecības pašam ar sevi. Tāpat programma iekļauj arī nodarbības vecākiem par šādām tēmām: labāka izpratne par bērniem pusaudžiem; pusaudža audzināšana – pieaugšana kopā; labas attiecības ar manu bērnu nozīmē arī noteikumu un robežu izveidi. Programmas pilotu, tās izvērtēšanu un adaptāciju Latvijas apstākļiem plānots pabeigt 2023.gadā. Pēc tam programma būs pieejama ieviešanai Latvijas vispārizglītojošās skolās.

Tāpat Veselības ministrija 2022. gadā ir nodrošinājusi indicētās atkarību profilakses intervences izstrādi 13 līdz 25 gadiem veciem iedzīvotājiem, kuri pirmo reizi nonākuši valsts un pašvaldību iestāžu redzeslokā (izglītības iestādes, policija, veselības aprūpes iestādes u.c.) sakarā ar atkarību izraisošo vielu lietošanu un/ vai ar to saistītu pretlikumīgu, riskantu uzvedību. Šīs intervences izmantošanā un ieviešanā galvenā loma būs pašvaldību speciālistiem, kuri tika deleģēti vai pieteicās sešu dienu bezmaksas apmācībām darbam ar intervences programmu. Kopumā apmācības izgāja 54 speciālisti no 39 pašvaldībām. Apmācību dalībnieku vidū bija policijas, izglītības iestāžu, bāriņtiesas, sociālā dienesta, profilakses centru, NVO u.c. organizāciju un iestāžu speciālisti. Katrs pašvaldības specialists, kurš apguva apmācības, turpmāk varēs izmantot intervenci savā administratīvajā teritorijā darbam ar jauniešiem ar paaugstinātu atkarību izraisošo vielu lietošanas radīto veselības traucējumu attīstības risku, lai veicinātu jauniešu atkarību izraisošo vielu lietošanas pārtraukšanu vai lietošanas samazināšanu, pirms šī lietošana ir kļuvusi problemātiska, tādejādi novēršot vai mazinot veselības traucējumu attīstību un sociālo seku padziļināšanos. Lai veicinātu intervences īstenošanas uzsākšanu pašvaldībās, apmācītajiem speciālistiem un pašvaldībām tiks sniegts metodoloģiskais un praktisks atbalsts.

Izstrādes procesā ir arī metodiskais materiāls vispārējās izglītības iestādēm par atkarību izraisošo vielu lietošanas profilakses politikas veidošanu iestādē, atkarību izraisošo vielu lietošanas atpazīšanu un rīcību, veidojot skolā multiprofesionālas intervences komandas. Metodiskā materiāla izstrādi ir plānots pabeigt 2023.gadā.

Līdz ar moderno tehnoloģiju un sociālo tīklu popularitātes pieaugumu attiecīgi palielinās laiks, kuru cilvēki pavada meklējot informāciju internetā, spēlējot datorspēles un komunicējot sociālajos tīklos. Tas var radīt arī procesu (azartspēļu, datoratkarību, jauno tehnoloģiju) atkarību risku – pētījuma rezultāti liecina, ka komunikācija sociālajos tīklos internetā teju pusei 15 gadus veco pusaudžu ik dienu aizņem praktiski tikpat daudz laika kā mācības skolā. Vērtējot savu laika patēriņu, kopumā 23,4% pusaudžu pilnībā piekrīt tam, ka viņi sociālajos tīklos pavada pārāk daudz laika. Vienlaikus katrs ceturtais pusaudzis (24,0%) ir izjutis garastāvokļa pasliktināšanos situācijā, ja tiek ierobežots sociālajos tīklos pavadītais laiks⁶³. Arī brīvo laiku skolēni biežāk pavada lietojot elektroniskās ierīces, 30,3% 7 un 9 gadus veci skolēni norāda, ka brīvdienās pie TV, datorspēlēm un elektroniskajām ierīcēm pavada 4 un vairāk stundas dienā⁶⁴.

Attiecībā uz procesu atkarības izplatību 15 – 64 gadus vecu iedzīvotāju vidū Latvijā noskaidrots, ka 6,4% iedzīvotāju skar problemātiska azartspēļu spēlēšana (t.sk loterijas), no videospēļu spēlēšanas atkarības cieš apmēram 0,5% iedzīvotāju, bet problēmas ar videospēļu spēlēšanu ir vēl 2,4%. Mazadaptīvi/traucēti interneta lietošanas paradumi skar 7% iedzīvotāju, bet problemātiski interneta lietošanas paradumi skar 3% iedzīvotāju. Viena no skartākajām procesu

⁶³Putniņa A., Pokšāns A., Brants M. Pētījums par procesu atkarību (azartspēļu, sociālo mediju, datorspēļu atkarība) izplatību Latvijas iedzīvotāju vidū un to ietekmējošajiem riska faktoriem. Rīga: Veselības ministrija, 2019. <https://esparveselibu.lv/sites/default/files/2020-04/Petijums-par-azartspelu-socialo-mediju-datorspelu-un-citu-procesu-atkaribu-izplatibu-Latvija.pdf>

⁶⁴Bērnu antropometrisko parametru un skolu vides pētījums Latvijā 2018./ 2019. mācību gadā. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

atkarības mērķa grupām ir jaunieši, tieši viņu vidū vērojama pārmērīga spēļu automātu, videospēļu un viedierīču lietošana⁶⁵.

Saskaņā ar Sabiedrības veselības pamatnostādņēm 2021. – 2027.gadam Veselības inspekcija sadarbībā ar dažādu jomu ekspertiem 2022. gadā ir izstrādājusi Rekomendācijas drošai un veselībai nekaitīgai moderno tehnoloģiju lietošanai bērniem⁶⁶.

Nemot vērā sabiedrības veselības politikas virsmērķi un atbilstoši sabiedrības veselības rādītājiem, īstenojot veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumus atkarību izraisošo vielu un procesu mazināšanas jomā, rekomendējamie pasākumu tematiskie virzieni ir:

smēķēšanas izplatības mazināšana:

- elektronisko smēķēšanas ierīču (elektronisko cigarešu un elektronisko ierīču) un ūdenspīpju smēķēšanas, kā arī tabakas aizstājējproduktu (t.sk., nikotīna spilventiņu) profilakse un mazināšana, šo produktu smēķēšanas un lietošanas atmešanas veicināšana bērniem un pusaudžiem.
- tabakas izstrādājumu smēķēšanas, t.sk. karsējamās tabakas, un lietošanas, t.sk. bezdūmu tabakas izstrādājumu, profilakse/izplatības mazināšana un smēķēšanas atmešanas veicināšana.

alkoholisko dzērienu lietošanas ierobežošana:

- negatīvas attieksmes veidošana pret alkoholisko dzērienu lietošanu bērniem un pusaudžiem.
- alkoholisko dzērienu riskantas lietošanas izplatības mazināšana pieaugušo vidū.

narkotisko un psihotropo vielu lietošanas mazināšana sabiedrībā, īpaši, bērnu un jauniešu vidū:

- sabiedrības izglītošana par narkotisko un psihotropo vielu lietošanas negatīvo ietekmi uz veselību, narkotisko vielu pārdozēšanas riskiem, narkotisko vielu lietošanas izraisīto riskanto uzvedību, infekcijas slimību riskiem
- dažādu dzīvesprasmju attīstīšana – kritiskā domāšana, spēja pretoties vienaudžu/ grupas spiedienam, pilnvērtīgu attiecību veidošana ar līdzcilvēkiem un pašam ar sevi, konfliktu risināšana, mērķu izvirzīšana un sasniegšana, stresa noturība u.c.

procesu atkarību izplatības ierobežošana:

- izglītēt sabiedrību, īpaši bērnus un jauniešus, par procesu atkarību negatīvo ietekmi, kā arī informēt kopā ar pašvaldībām un nevalstiskām organizācijām par citām brīvā laika pavadīšanas alternatīvām.

Iedzīvotāju informēšana un izglītošana par palīdzības iespējām, t.sk. smēķēšanas atmešanas, kaitējuma mazināšanas programmām un palīdzības saņemšanas iespējām savā pašvaldībā vai tuvākā apkārtnē.

Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanas jomā

Kopējais (vispārējais) rezultāts – atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana iedzīvotāju vidū, īpaši bērniem un jauniešiem.

⁶⁵Putniņa A., Pokšāns A., Brants M. Pētījums par procesu atkarību (azartspēļu, sociālo mediju, datorspēļu atkarība) izplatību Latvijas iedzīvotāju vidū un to ietekmējošajiem riska faktoriem. Rīga: Veselības ministrija, 2019. <https://esparveselibu.lv/sites/default/files/2020-04/Petijums-par-azartspelu-socialo-mediju-datorspelu-un-citu-procesu-atkaribu-izplatibu-Latvija.pdf>

⁶⁶ <https://www.vm.gov.lv/lv/media/10445/download>

Sabiedrības veselības rādītāji, %	Bāzes vērtība 2015. gadā	Vērtība 2018. gadā	Vērtība 2023. gadā	Rādītāja avots
Ikdienā smēķējošo iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars	33,0	24,5	19,0	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Smēķējošo dzemdētāju īpatsvars	7,9	7,0% (2017.)	6,1	SPKC rutīnas statistika
Regulāri (vismaz reizi nedēļā) smēķējošu 15 - gadīgu skolēnu īpatsvars	14,3% (2014.)	12,2	10,5	Latvijas veselības skolēnu paradumu pētījums
Elektronisko cigarešu lietošana (pēdējā mēneša laikā vienu vai vairākas dienas) 13 – 15 g.v. skolēnu vidū	10,7% (2014.)	13,3	12,5	Latvijas veselības skolēnu paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 74 g.v.) īpatsvars, kuri mājās pakļauti tabakas dūmu ietekmei	30,7	26,3	25,0	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums
Iedzīvotāju (15 – 64 g.v.) īpatsvars, kuri lietojuši alkoholu riskantā veidā (60 un vairāk gramu absolūtā alkohola vienā reizē) pēdējā gada laikā	44,5	44,5% (2015.)	43,5	Atkarību izraisošo vielu lietošana iedzīvotāju vidū
Alkohola lietošanas pamēģināšana vismaz vienreiz dzīvē 15 g.v. skolēnu īpatsvars	89,0	89,0% (2015.)	87,0	Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskām vielām
Jauniešu (15 g.v.) īpatsvars, kuri lietojuši alkoholu riskantā veidā (60 un vairāk gramu absolūtā alkohola vienā reizē) pēdējā mēneša laikā	42,5	42,5% (2015.)	40,5	Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskām vielām
Skolēnu īpatsvars (15 g.v.), kuri kaut reizi pamēģinājuši kādu no narkotikām	19,0	19,0% (2015.)	18	Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskām vielām
Skolēnu īpatsvars (15 g.v.) ar augstu sociālo tīklu atkarības risku	34,9	34,9% (2015.)	34,5	Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskām vielām

Skolēnu īpatsvars (15 g.v.) ar augstu tiešsaistes spēļu atkarības risku	30,2	30,2% (2015.)	29,4	Eiropas skolu aptaujas projekts par alkoholu un citām narkotiskām vielām
---	------	---------------	------	--

7. tabula. Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanas jomā

Piemēri atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanas jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem⁶⁷

Konkrētus labās prakses piemēru aprakstus atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanas jomā skat. 2. pielikumā.

Mērķa grupa ⁶⁸	Ieteikumi pasākumiem
Visi iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • priekšroka kompleksiem un cikliskiem pasākumiem; • tematisku veselības dienu organizēšana (piemēram, Pasaules diena bez tabakas); • tematiskās lekcijas, semināri iedzīvotājiem par atkarību izraisošo vielu lietošanas ietekmi uz veselību, risku ciest negadījumos, personību, darbaspējām un risku zaudēt ienākumus, organizējot pasākumus saturā iekļaut (apvienot) vairākas tēmas (piemēram, atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana un psihiskā veselība); • izglītojoši semināri līdzatkarīgām personām, atbalsta grupas; • atkarību (alkohola, smēķēšanas, narkotiku, procesu (azartspēļu, sociālo mediju, datorspēļu atkarību)) mazināšanas programmas darbavietās; • dzemdību kursu un pēcdzemdību kursu ietvaros – izglītot grūtnieces un jaunās ģimenes par atkarību izraisošos vielu lietošanas riskiem grūtniecības laikā un pēc dzemdībām; • semināri vecākiem par bērnu un pusaudžu atkarību pazīmju agrīnu atpazīšanu, profilaksi un palīdzības iespējām, paredzot semināru saturā ietvert vairākas tēmas, piemēram, paaudžu saskarsmes un vienota dialoga atrašanās jautājumus, kā arī atkarību jautājumus.
Bērni	<ul style="list-style-type: none"> • izglītojošas nodarbības bērniem un pusaudžiem par atkarību izraisošo vielu un procesu negatīvo ietekmi (priekšroka kompleksiem un cikliskiem pasākumiem); • atkarību profilakses programmas realizācija izglītības iestādēs (pēc vienotas metodoloģijas), tai skaitā darbs ar izglītojamo vecākiem un pedagogiem; • vienaudžu izglītošanas apmācības programmas; • programmas jauniešu riska grupām dažādu atkarību mazināšanai, veidojot vecāku atbalsta grupas, programmas saturā apvienojot vairākas tēmas, piemēram, dažādu dzīvesprasmju attīstīšana – kritiskā domāšana, spēja pretoties vienaudžu/ grupas spiedienam, pilnvērtīgu attiecību veidošana ar līdzcilvēkiem un pašam ar sevi, konfliktu risināšana, mērķu izvirzīšana un sasniegšana, stresa noturība u.c.

⁶⁷Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumos iekļautajai informācijai/ saturam un izmantotajām metodēm ir jābūt uz pierādījumiem balstītām un zinātniski pamatotām.

⁶⁸Tabulā ir ietverti ieteikumi mērķa grupām, kurām var tikt īstenoti pasākumi. Pasākumi var tikt pielāgoti arī citām projekta mērķa grupām.

Bezdarbnieki	<ul style="list-style-type: none"> • semināri par atkarību izraisošu vielu ietekmi uz onkoloģisko slimību attīstību (tai skaitā, arī vīriešu mērķa grupai); • atbalsta grupas līdzatkarīgajiem – palīdzība atkarīgu cilvēku tuviniekiem.
Iedzīvotāji, kuri dzīvo teritorijā ārpus pilsētām ar iedzīvotāju blīvumu zem 50 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru	<ul style="list-style-type: none"> • tematiskās lekcijas, semināri iedzīvotājiem par atkarību izraisošo vielu lietošanas ietekmi uz veselību, personību un darbaspējām; • semināri vecākiem par bērnu un pusaudžu atkarību pazīmju agrīnu atpazīšanu, profilaksi un palīdzības iespējām; • izglītojoši semināri līdzatkarīgām personām.
Personas ar invaliditāti	<ul style="list-style-type: none"> • tematiski dienas centru pasākumi brīvā laika aktivitātēm, atbalsta grupas; • atbalsta grupas līdzatkarīgajiem – palīdzība atkarīgu cilvēku tuviniekiem.
Iedzīvotāji, kas vecāki par 54 gadiem,	<ul style="list-style-type: none"> • tematiski dienas centru pasākumi brīvā laika aktivitātēm, atbalsta grupas, nodrošinot pasākuma pieejamību ārpus normālā darba laika; • atbalsta grupas līdzatkarīgajiem – palīdzība atkarīgu cilvēku tuviniekiem.
Trūcīgie un maznodrošinātie iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • atbalsta grupas līdzatkarīgajiem – palīdzība atkarīgu cilvēku tuviniekiem; • atkarību profilakses programmas īstenošana nabadzības riskam pakļautiem un trūcīgiem iedzīvotājiem atkarību (alkohola, smēķēšanas, narkotiku) mazināšanas jomā.
Pārējās riskam pakļautās iedzīvotāju grupas	<ul style="list-style-type: none"> • tematiskas vasaras nometnes sociālā riska ģimenēm par atkarību izraisošo vielu un procesu profilaksi, alternatīvām laika pavadīšanas iespējām un līdzatkarību; • lekcijas/semināri romiem par atkarības izraisošu vielu ietekmi uz veselību.

8. tabula. Ieteikumi pasākumiem pašvaldībās atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanas jomā

Atkarību izraisošo vielu lietošanas profilakses pasākumu plānošanā un īstenošanā ieteicams vadīties pēc rokasgrāmatas “Eiropas Profilakses programma”: https://www.spkc.gov.lv/sites/spkc/files/media_file/eiropas-atkaribu-profilakses-rokasgramata.pdf

Attiecībā uz labās prakses piemēriem, vēlams izvēlēties tādus atkarību izraisošo vielu lietošanas profilakses pasākumus, kuri ir pierādījuši savu efektivitāti. Tādi, piemēram, ir publicēti Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra mājas lapā: https://www.emcdda.europa.eu/best-practice_en

Tāpat kā noderīgu resursu var izmantot Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziegumu apkarošanas biroja izstrādātos starptautiskos standartus atkarību izraisošo vielu lietošanas profilaksē: https://www.unodc.org/documents/prevention/UNODC-WHO_2018_prevention_standards_E.pdf

Neatbalstāmo pasākumu piemēri atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanas jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem

Nav atbalstāms⁶⁹ īstenot pasākumus par **sekundārās profilakses saņemšanas iespējām** un pasākumus, kas **nav saistāmi ar atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšanas rīcības apakšjomu**, piemēram:

- pasākumi, kuri balstās uz iebiedēšanas taktiku, piemēram, iesaistot policijas darbiniekus (policijas darbinieki var tikt iesaistīti, tomēr ne ar mērķi iebiedēt sabiedrības grupas, bērnus vai jauniešus);
- pasākumi ar ārstniecisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošas problēmas;
- individuālas konsultācijas vai lekcijas par konkrētu slimību ārstēšanu;
- mērķa grupai “bērni” īstenoti pasākumi par šai mērķa grupai neraksturīgiem atkarību veidiem, piemēram, šopoholisms;
- jebkāda veida profesionālās kvalifikācijas celšanas pasākumi (mērķa grupa – kādas noteiktas profesijas pārstāvji).

⁶⁹Ar pasākumiem, kas nav atbalstāmi projekta ietvaros var iepazīties vietnē: <https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download> (Neatbalstāmi pasākumi/tēmas, kas nav saistāmas ar kādu no atbalstāmajām rīcības apakšjomām)

Seksuālā un reproduktīvā veselība

Reproduktīvās veselības rādītāji ir ļoti nozīmīgi indikatīvi rādītāji, kas raksturo visas sabiedrības veselības stāvokli. Reproduktīvās veselības un izglītošanas jautājums ir vēlams sākt aktualizēt pirmspubertātes vecumā, tomēr īpaši būtiski šiem jautājumiem ir pievērsties pusaudžu vecumā.

Latvijā 17,1% zēnu un 11,3% meiteņu 15 gadu vecumā ir dzimumattiecību pieredze. Neskatoties uz esošo dzimumattiecību pieredzi, tikai 68,9% pusaudžu 15 gadu vecumā norādījuši, ka pēdējo dzimumattiecību laikā izsargājušies, izmantojot prezervatīvu⁷⁰. Viens no rādītājiem, kas raksturo sabiedrības zināšanas par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem, tai skaitā izpratni par atbildīgām savstarpējām attiecībām, kā arī par pusaudžu un jauniešu spēju šīs zināšanas īstenot, ir nepilngadīgo grūtnieču skaits, kā arī mākslīgi veikto abortu skaits nepilngadīgām jauniešiem. Lai gan vērojama situācijas uzlabošanās un samazinās nepilngadīgo grūtnieču skaits, Latvijā joprojām ik gadu vairāk kā 100 bērnu no visiem jaundzimušajiem piedzimst mātēm, kuras ir jaunākas par 18 gadiem (dinamikā nepilngadīgām mātēm dzimušo bērnu skaits pakāpeniski samazinās: 180 jaundzimušie 2016. gadā, 177 jaundzimušie 2017. gadā, 124 jaundzimušie 2018. gadā, 145 jaundzimušie 2019.gadā un 107 bērniem 2020. gadā)⁷¹.

Latvija joprojām ir to Eiropas Savienības (ES) valstu vidū, kurās ir salīdzinoši liels nepilngadīgo grūtnieču īpatsvars, kas norāda uz agrīnu dzimumattiecību uzsākšanu un nepietiekošām zināšanām par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem (drošu kontracepcijas metožu izvēli) un atbildīgu savstarpējo attiecību veidošanu. Latvijā bija novērojama tendence samazināties mākslīgo abortu skaitam, tai skaitā 15-17 gadu vecām jauniešiem un šis rādītājs tuvojās vidējam ES līmenim, attiecīgi, 2019. gadā Latvijā veikti 55 mākslīgie aborti nepilngadīgām meitenēm. Savukārt jaunākie dati liecina, ka 2020.gadā mākslīgi veikto abortu skaits ir pieaudzis līdz 81 gadījumam nepilngadīgo jauniešu vecumu grupā, kas norāda par nepilnībām seksuālās un reproduktīvās veselības jomā. Adevkātas zināšanas palīdz izvairīties no STS, nevēlamas grūtniecības un abortiem, tādēļ nepieciešams veicināt pilnvērtīgas informācijas sniegšanu par cilvēka anatomiju un fizioloģiju, reproduktīvo sistēmu, menstruālo ciklu, kontracepciju, ģimenes plānošanu u. c.

Iedzīvotāju paradumus, zināšanas, rīcību un attieksmi par drošu un cieņpilnu attiecību veidošanu (tai skaitā kontracepcijas lietošanu) raksturo arī seksuāli transmisīvo infekciju (STI) izplatība. Latvijā STI izplatība ir augsta, 2018. gadā STI gadījumi biežāk tika reģistrēti sievietēm nekā vīriešiem. Uroģenitālā hlamidioze ir visbiežāk reģistrētā STI, 2018. gadā inficējušies 1306 Latvijas iedzīvotāji (67,8 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju), ar HIV infekciju 326 iedzīvotāji (16,9 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju), ar gonokoku infekciju 170 iedzīvotāji (8,8 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju), un ar sifilisa infekciju 138 iedzīvotāji (7,2 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju)⁷². Uroģenitālās hlamidiozes un gonokoku infekcija visbiežāk reģistrēta ir starp iedzīvotājiem vecumā 18–29 gadi, bet sifilisa un HIV infekciju gadījumā starp iedzīvotājiem vecumā 30–39 gadi, tomēr būtiska šo infekciju izplatība vērojama arī vecuma grupās pēc 40 gadu vecuma⁷³.

⁷⁰Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs.

⁷¹Slimību profilakses un kontroles centra Jaundzimušo reģistrs.

⁷²Latvijas veselības aprūpes statistikas gadagrāmata 2018. Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/latvijas-veselibas-aprupes-statistikas-gadagramata>

⁷³Pārskats par atsevišķām infekcijas un parazitārajām slimībām 2021.gadā. Slimību profilakses un kontroles centrs. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/17441/download>

Veselības ministrija sadarbībā ar jomu speciālistiem īstenoja vienotu seksuālās un reproduktīvās veselības izglītības programmas izstrādi diviem vecumposmiem (5. – 7.klašu un 8. – 12.klašu skolēniem). Šīs seksuālās un reproduktīvās veselības izglītības programmas ieviešanā galvenā loma, savā administratīvajā teritorijā, būs pašvaldību deleģētajiem pārstāvjiem, kuriem tika rīkotas divu dienu bezmaksas apmācības. Apmācību laikā tika apgūtas prasmes un zināšanas kā strādāt ar jauniešiem, lai neformālā gaisotnē varētu nodot informāciju par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem. Kopumā apmācībās piedalījās 108 dalībnieki no 35 Latvijas novadiem. Apmācību dalībnieku vidū bija profesionāļi, kuri ikdienā strādā izglītības jomā – sociālie pedagogi un pedagogi, kā arī sabiedrības veselības un veselības veicināšanas jomas speciālisti, jaunatnes darbinieki un sociālie darbinieki. Apmācības apmeklēja arī vairāki dažādu iestāžu vadītāji un vadītāju vietnieki, psihologi. Katras pašvaldības apmācīts speciālists, izmantojot neformālās izglītības metodes, veicinās skolēnus apgūt dažādas zināšanas, prasmes un kompetences par seksuālās un reproduktīvās veselības tēmām, kas ietvertas programmas nodarbību kopumā.

Vēlami sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji seksuālās un reproduktīvās veselības jomā

Ņemot vērā sabiedrības veselības politikas virsmērķi un atbilstoši sabiedrības veselības rādītājiem, īstenojot veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumus seksuālās un reproduktīvās veselības jomā, rekomendējamie pasākumu tematiskie virzieni ir:

- drošu un atbildīgu attiecību veidošanas veicināšana;
- informatīvi pasākumi par drošas kontracepcijas izmantošanu, kā arī STI profilaksi;
- kursi topošajiem un jaunajiem vecākiem.

Kopējais (vispārējais) rezultāts – informētības un pārdomātas rīcības pieaugums sabiedrībā saistībā ar seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem. Samazināts STI, nevēlamu grūtniecību un abortu skaits.

Piemēri seksuālās un reproduktīvās veselības jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem⁷⁴

Konkrētus labās prakses piemēru aprakstus seksuālās un reproduktīvās veselības jomā skat. 2. pielikumā.

Mērķa grupa⁷⁵	Ieteikumi pašvaldībām pasākumiem dažādām iedzīvotāju grupām
Visi iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • izglītojošu semināru cikli (piemēram, par kontracepcijas metodēm, krūšu veselību) par seksuālās un reproduktīvās veselības veicināšanu; • veselības veicināšanas programma sievietēm, kas ietver kompleksu pieeju (uztura speciālists, psihologs, ginekologs, vecmāte, fizioterapeits) par sieviešu reproduktīvās veselības veicināšanu pirms menopauzes un menopauzes laikā;

⁷⁴Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumos iekļautajai informācijai / saturam un izmantotajām metodēm ir jābūt uz pierādījumiem balstītām un zinātniski pamatotām.

⁷⁵Tabulā ir ietverti ieteikumi mērķa grupām, kurās var tikt īstenoti pasākumi. Pasākumi var tikt pielāgoti arī citām projekta mērķa grupām.

	<ul style="list-style-type: none"> • izglītojoši pasākumi vīriešiem reproduktīvās veselības jomā, t.sk., par vīriešu reproduktīvās veselības veicināšanu andropauzes jeb vīriešu klimaksa laikā; • informējoši pasākumi par iespējām saņemt palīdzību seksuālās vardarbības gadījumos, vardarbības risku mazināšanai (tai skaitā, ja ir vardarbīgs dzīvesbiedrs); • topošo vecāku skola – teorētiskās nodarbības, piemēram, par grūtniecības periodu, sagatavošanos dzemdībām, māmiņas veselību un vizītēm pie ārsta grūtniecības laikā un pēc tās, par kontracepcijas līdzekļu lietošanu, STI profilaksi, par mazuļa kopšanu, ietverot informāciju arī par reproduktīvo orgānu higiēnu; • semināri/ lekcijas vecākiem par to, kā runāt ar bērnu par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem un ķermeņa higiēnu; • izglītojošu semināri par darba vides riska faktoru (piem., ķīmiskās, kancerogēnās, reprotoksiskās vielas, fiziska pārslodze, pārmērīga stresa) ietekmi uz reproduktīvo veselību.
Bērni	<ul style="list-style-type: none"> • tematiskās veselības dienas izglītības iestādēs • nometnes bērniem un jauniešiem par savas veselības vērtību, par to kā pasargāt sevi no slimībām, sniedzot vecumam atbilstošu informāciju par seksuālās un reproduktīvās veselības tēmām, attīstot dzīves prasmes, lai izvairītos no nevēlamas grūtniecības un STI (t.sk., HIV infekcijas); • izglītojošas diskusiju grupas pusaudžiem (meitenēm un zēniem atsevišķi) par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem (t.sk. kontracepcijas metodēm, drošu cieņpilnu attiecību veidošanu u.c.); • vienaudžu izglītošanas programmas vai vienota programma jauniešiem par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem, ņemot vērā dzimumu atšķirības (īsteno pašvaldību veselības veicināšanas koordinatori kopā ar jaunatnes centru darbiniekiem, pašvaldību sagatavotajiem speciālistiem, vecmātēm vai kvalificētiem veselības aprūpes darbiniekiem); • izglītojoši semināri par drošu, cieņpilnu un līdzvērtīgu attiecību veidošanu, piekrišanas (<i>consent</i>) nozīmi dzimumattiecībās, seksuālās vardarbības novēršanu⁷⁶. • izglītojoši pasākumi par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem riska grupas jauniešiem (ar bezmaksas prezervatīvu dalīšanu).
Iedzīvotāji, kuri dzīvo teritorijā ārpus pilsētām ar iedzīvotāju blīvumu zem 50 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru	<ul style="list-style-type: none"> • izglītojošas lekcijas topošajiem un jaunajiem vecākiem par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem; • lekcijas/semināri vecākiem par to, kā saprast un runāt ar bērniem par sarežģītām tēmām saistībā ar seksuālo un reproduktīvo veselību; • citi pasākumi, kas minēti sadaļā “visi iedzīvotāji”.
Bezdarbnieki	<ul style="list-style-type: none"> • izglītojoši semināri par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem (ar bezmaksas prezervatīvu dalīšanu).

⁷⁶ Teach consent, Virginia sexual & domestic violence action alliance, <http://www.teachconsent.org/>

Trūcīgie un maznodrošinātie iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> • lekcijas/semināri vecākiem par to, kā saprast un runāt ar bērniem par sarežģītām tēmām seksuālajā un reproduktīvajā veselībā; • izglītojoši semināri par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem (ar bezmaksas prezervatīvu dalīšanu).
Personas ar invaliditāti	<ul style="list-style-type: none"> • informatīvu lekciju cikls par reproduktīvo veselību personām ar garīgās attīstības un fiziska rakstura traucējumiem; • izglītojošas nodarbības pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, tai skaitā, organizējot pasākumus sociālās institūcijās (piemēram, grupu māja, dienas aprūpes centrs u.c.).
Iedzīvotāji, kas vecāki par 54 gadiem	<ul style="list-style-type: none"> • veselības dienu organizēšana par onkoloģisko slimību profilaksi; • semināri vīriešiem un sievietēm (t.sk., dalīti dzimuma grupās) par onkoloģisko slimību profilaksi; • komplekss pasākumu cikls (uztura speciālists, psihologs, ginekologs, fizioterapeits) par sieviešu veselības veicināšanu menopauzes laikā/ vīriešu veselības veicināšanu andropauzes jeb klimaksa laikā.
Pārējās riskam pakļautās iedzīvotāju grupas	<ul style="list-style-type: none"> • izglītojoši pasākumi par seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumiem, piemēram, personām ar alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības problēmām.

9. tabula. Ieteikumi pasākumiem pašvaldībās seksuālās un reproduktīvās veselības jomā.

Neatbalstāmo pasākumu piemēri seksuālās un reproduktīvās veselības jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem

Nav atbalstāms⁷⁷ īstenot pasākumus **par sekundārās profilakses saņemšanas iespējām** un pasākumi, kas **nav saistāmi ar seksuālās un reproduktīvās veselības rīcības apakšjomu**, piemēram:

- pasākuma saturs atspoguļo datus, kas nav pierādījumos balstīti, piemēram, reliģiskus uzskatus, vadītāja personīgo viedokli;
- jebkāda veida profesionālās kvalifikācijas celšanas pasākumi (mērķa grupa – kādas noteiktas profesijas pārstāvji).

⁷⁷Ar pasākumiem, kas nav atbalstāmi projekta ietvaros var iepazīties vietnē: <https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download> (Neatbalstāmi pasākumi/tēmas, kas nav saistāmas ar kādu no atbalstāmajām rīcības apakšjomām)

Psihiskā veselība

Psihiskā veselība ir stāvoklis, kurā cilvēks apzinās savas iespējas, spēj pārvarēt ikdienas stresu, produktīvi strādāt un dot ieguldījumu kopienā⁷⁸. Psihoemocionālās labklājības veicināšanā ļoti būtiska loma ir psiholoģiski labvēlīgas, atbalstošas un izpratnē balstītas vides veidošanai ģimenē, izglītības iestādēs, attiecībās ar draugiem, attiecībās ar līdzcilvēkiem, darbavietā, sabiedrībā u.c. Dati liecina, ka, skolēnu īpatsvars, kuri var viegli vai ļoti viegli runāt par sev satraucošām lietām ar māti ir 77,4%, bet ar tēvu tikai 57,4%⁷⁹.

Bērnu un pusaudžu dzīvē ir būtiski justies pieņemtam arī no vienaudžu, klases un skolas biedru puses. Ņirgāšanās izglītības iestādē vienaudžu vidū, kas tiek definēta kā negatīva vārdiska, sociāla un fiziska rīcība ar naidīgu nolūku radīt otram emocionālas ciešanas ir Latvijā bieži sastopams vardarbības veids. Šāda uzvedība tiek īstenota, izmantojot spēku samēra atšķirību starp pāridarītāju, kurš ir ņirgāšanās iniciators, un upuri, kurš ir ņirgāšanās mērķis, kā arī tiek vairākkārt atkārtota ilgākā laika periodā, radot izteikti negatīvu ietekmi. Kā liecina pētījuma dati – 21,3% 11, 13 un 15 gadus vecie skolēni Latvijā ir cietuši no ņirgāšanās⁸⁰, turklāt Latvijas rādītāji ir vieni no augstākajiem 42 valstu un reģionu vidū, kas piedalās starptautiskajā Skolēnu veselības paradumu pētījumā⁸¹.

Veselības ministrija 2022. gadā ir nodrošinājusi vienotu nacionāla līmeņa vadlīniju izstrādi ņirgāšanās izplatības mazināšanai izglītības iestādēs. Vadlīnijas izstrādātas kā metodoloģisks atbalsta materiāls izglītības iestāžu vadībai, pedagogiem un atbalsta personālam, kā arī pašvaldību atbalsta institūciju un citu atbildīgo iestāžu darbiniekiem ņirgāšanās izplatības mazināšanai izglītības vidē. Vadlīnijas paredzētas diviem vecumposmiem: 1) pirmsskolas un sākumskolas vecuma grupai un 2) pamatskolas un vidusskolas, t.sk. profesionālās izglītības iestāžu vecuma grupai, un ir pielāgotas Latvijas izglītības videi, kā arī izglītības iestādēm, kurās apgūst speciālās izglītības programmu bērni ar attīstības traucējumiem. Lai izvērtētu un pilnveidotu vadlīniju saturu, no 2022. gada 1. septembra līdz 2023. gada 31. janvārim vadlīnijas tiks aprobētas 15 izglītības iestādēs. Projekta ietvaros tiks izstrādātas arī rekomendācijas vecākiem. Lai veicinātu izstrādāto vadlīniju un rekomendāciju ieviešanu izglītības iestādēs, 2023. gada pavasarī tiks īstenotas piecas tiešsaistes apmācības, apmācot vismaz 250 pedagogu un izglītības iestāžu atbalsta personāla darbinieku visā Latvijā.

Vairāk kā puse Latvijas pieaugušo iedzīvotāju (59,6%) izjūt sasprindzinājumu, stresu un nomāktību⁸². Satraucoši, ka 8% Latvijas pieaugušo cieš no depresijas⁸³, bet tikai 4,5%⁸⁴ atzīmē, ka tiem depresija ārstēta vai diagnosticēta. Lai vairotu iedzīvotāju prasmes un iesaistīšanos savas un līdzcilvēku psihoemocionālās labklājības veicināšanā, būtiski ir iedzīvotājiem skaidrot psihiskās veselības nozīmi, uzlabot emocionālo labsajūtu, piedāvāt dažādus praktiskus risinājumus

⁷⁸Pasaules Veselības organizācija. <https://www.who.int/news-room/facts-in-pictures/detail/mental-health>

⁷⁹Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs.

⁸⁰Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījuma 2017./2018. mācību gada aptaujas dati. Slimību profilakses un kontroles centrs.

⁸¹World Health Organization. Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. Health behaviour in school-aged children (HBSC) study: international report from the 2013/2014 survey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2016.

⁸²Grīnberga D., Velika B., Pudule I., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2018. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

⁸³Vrublevska J, Trapencieris M, Snikere S, Grinberga D, Velika B, Pudule I, Rancans E. The 12-month prevalence of depression and health care utilization in the general population of Latvia. *J Affect Disord.* 2017 Mar 1;210:204-210.

⁸⁴Grīnberga D., Pudule I., Velika B., Gavare I., Villeruša A. Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums, 2018. Rīga: Slimību profilakses un kontroles centrs, 2019.

un palīdzības iespējas savas psihiskās veselības veicināšanai, kā arī mazināt aizspriedumus pret psihiskām saslimšanām sabiedrībā.

Viena no būtiskākajām sabiedrības veselības problēmām Latvijā ir pašnāvības gan jauniešu, gan pieaugušo vidū. Latvijā 2021. gadā pašnāvības kopumā izdarījuši 253 cilvēki (213 vīrietis, 40 sievietes) no kuriem 2⁸⁵ bija bērni līdz 17 gadiem. Mirstība no tīša paškaitējuma vīriešu vidū (24,4 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju) ir daudz augstāka, nekā sieviešu vidū (4,0 gadījumi uz 100 000 iedzīvotāju)⁸⁶. Pastāv dažādi pašnāvību cēloņi – psiholoģiski, sociāli, bioloģiski, apkārtējās vides, kuri savstarpēji mijiedarbojas, tai skaitā paaugstināts stress, izdegšanas sajūta, vientulība, savas vērtības un nozīmīguma zaudēšana sabiedrībā. Tāpēc būtiska nozīme psihisko slimību un pašnāvību profilaksei ir psihiskās veselības veicināšanai.

Ņemot vērā sabiedrības veselības politikas virsmērķi un atbilstoši sabiedrības veselības rādītājiem, īstenojot veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumus psihiskās veselības jomā, rekomendējamie pasākumu tematiskie virzieni ir:

- psihiskās veselības veicināšana grūtniecēm un jaunajiem vecākiem (pēcdzemdību depresijas profilakse, ar bērna ienākšanu ģimenē saistītās trauksmes un stresa profilakse, ieteikumi bērna psihoemocionālai audzināšanai);
- psihiskās veselības veicināšana bērniem un pusaudžiem (ņirgāšanās profilakse bērnu un pusaudžu vidū, cieņpilnas komunikācijas veicināšana, mācību stresa profilakse, depresijas profilakse);
- psihiskās veselības veicināšana pieaugušajiem, tostarp personām darbaspējas vecumā (darba zaudēšana, motivācija apgūt ko jaunu, sarežģītu dzīves situāciju atrisināšana, pašnāvību un depresijas profilakse) un personām, kas vecākas par 54 gadiem (izmaiņas kognitīvajos procesos, depresijas un pašnāvības profilakse, sociālās dzīves izmaiņu (aiziešana no darba, dzīvesbiedra zaudējums, vientulība) radītās ietekmes uz psihisko veselību mazināšana).

Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji psihiskās veselības jomā

Kopējais (vispārējais) rezultāts – pilnveidotas prasmes pieaugušajiem komunikācijas veidošanai un emocionālā atbalsta sniegšanai bērniem dažādos vecumos, uzlabotas savstarpējās attiecības un mazināta ņirgāšanās izplatība bērnu vidū, attīstīta izpratne par psihiskās veselības nozīmi un veicinātas prasmes risināt konfliktus.

Sabiedrības veselības rādītāji, %	Bāzes vērtība 2014. gadā	Vērtība 2018. gadā	Vērtība 2023. gadā	Rādītāju avots
Skolēnu (11, 13, 15 g.v.) īpatsvars, kuri var ļoti viegli vai viegli runāt ar tēvu par lietām, kuras viņus patiešām satrauc	59,3	57,4	60,0	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums

⁸⁵Veselības statistikas datu bāze, Zīdaiņu un bērnu mirstības cēloņi pa vecuma grupām, https://statistika.spkc.gov.lv/pxweb/lv/Health/Health__Mirstiba/MOR48_Zidainu%20un%20bernu%20mirstibas%20celoni.px/table/tableViewLayout2/

⁸⁶Veselības statistikas datu bāze, Iedzīvotāju mirstība, dzimuma sadalījumā, https://statistika.spkc.gov.lv/pxweb/lv/Health/Health__Mirstiba/MOR20_Iedz_mirstiba_dzimumu_sadalijuma.px/

Skolēnu (11, 13, 15 g.v.) īpatsvars, kuri var ļoti viegli vai viegli runāt ar māti par lietām, kuras viņus patiešām satrauc	78,7	77,1	80,0	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
No ņirgāšanās 2 – 3 reizes pēdējo pāris mēnešu laikā cietušo skolēnu (11, 13, 15 g.v.) īpatsvars	13,6	21,9	15,0	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
Par citiem 2 – 3 reizes pēdējo pāris mēnešu laikā ņirgājušos skolēnu (11, 13, 15 g.v.) īpatsvars	14,2	16,8	13,0	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
Skolēnu īpatsvars kuri uzskata, ka vairums viņu klasesbiedru ir laipni un izpalīdzīgi (11, 13, 15 g.v.) īpatsvars	54,9	54,9% (2014.)	57,9	Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums
15 – 74 gadus vecu iedzīvotāju īpatsvars, kuri izjutuši sasprindzinājumu, stresu un nomāktību pēdējā mēneša laikā	48,7% (2016.)	59,6	57,6	Latvijas iedzīvotāju veselību ietekmējošo paradumu pētījums

10. tabula. Vēlamie sasniedzamie sabiedrības veselības rādītāji psihiskās veselības jomā

Pasākumu piemēri psihiskās veselības jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem⁸⁷

Konkrētus labās prakses piemēru aprakstus psihiskās veselības veicināšanas jomā skat. 2. pielikumā

Mērķa grupa ⁸⁸	Ieteikumi pašvaldībām pasākumiem dažādām iedzīvotāju grupām
Visi iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> tematiskas lekcijas, semināri, darbnīcas pašvaldību iedzīvotājiem par veselības nozīmi, to ietekmējošajiem faktoriem un izplatītākajiem mītiem saistībā ar psihisko veselību, stresa mazināšanu un citiem paņēmieniem psihiskās veselības veicināšanai;

⁸⁷Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumos iekļautajai informācijai / saturam un izmantotajām metodēm ir jābūt uz pierādījumiem balstītām un zinātniski pamatotām.

⁸⁸Tabulā ir ietverti ieteikumi mērķa grupām, kurām var tikt īstenoti pasākumi. Pasākumi var tikt pielāgoti arī citām projektā atbalstāmajām mērķa grupām.

	<ul style="list-style-type: none"> ● darbinieku un darba devēju izglītošanas pasākumi par psihoemocionālās vides veicināšanu, mobingu un izdegšanas profilaksi, stresa noturības stiprināšanu un efektīvu konfliktu risināšanu darbavietās; ● izglītošanas pasākumi par depresijas un trauksmes savlaicīgu atpazīšanu darba vietās un strādājot attālināti; ● informatīvi semināri vecākiem par pusaudžu trauksmes, panikas un suicidālās uzvedības agrīna riska atpazīšanu, risku faktoru novērtēšanu un palīdzības veidiem; ● atbalsta grupas par grūtniecības un pēcdzemdību perioda depresijas profilaksi (tai skaitā, sasaistot pēcdzemdību depresijas faktoros ar iespējami piedzīvotu seksuālu vardarbību); ● nodarbības, lekcijas/ semināri topošajiem un jaunajiem vecākiem par bērna aprūpi; ● psihiskās veselības nodarbībās papildus citām tēmām iekļaujot jautājumus arī par profilaktiskiem pasākumiem dažādos vardarbības gadījumos, piemēram, ņirgāšanās izglītības vidē, mobings, bosings, seksuāla rakstura vardarbība. Kā arī nodarbībās iekļaujot informāciju par iespējām saņemt palīdzību dažādos vardarbības gadījumos; ● jauno māmiņu skola par mazuļa fizioloģisko un emocionālo attīstību; ● atbalsta grupas ģimenes locekļiem, kas aprūpē bērnus ar īpašām vajadzībām, personas ar demenci vai garīga rakstura traucējumiem (piemēram, autismu, dauna sindromu u.c.).
Bērni	<ul style="list-style-type: none"> ● tematiskas izglītojošas nodarbības par psihisko veselību un tās veicināšanu izglītības iestādēs (piemēram, savstarpēji atbalstošu un cieņā balstītu attiecību veidošana), sociālās institūcijās, sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādēs; ● nometne/vnodarbību cikls bērniem un pusaudžiem, attīstot izpratni par emocijām, uztveri, pozitīvas savstarpējās komunikācijas veidošanu un konfliktu risināšanu; ● kompleksi ņirgāšanās prevencijas pasākumi; ● izglītojoši pasākumi par ēšanas traucējumu profilaksi.
Bezdarbnieki	<ul style="list-style-type: none"> ● atbalsta grupas iedzīvotājiem depresijas profilaksei; ● garīgās veselības un pašvērtības nostiprināšanas pasākumi, lai veicinātu bezdarbnieku integrāciju darba tirgū.
Iedzīvotāji, kas vecāki par 54 gadiem	<ul style="list-style-type: none"> ● tematiskas lekcijas, semināri pašvaldību iedzīvotājiem par psihisko veselību un tās saglabāšanu; ● veselīgas novecošanās veicināšana, agrīnu kognitīvu traucējumu agrīna atpazīšana un to progresa aizkavēšanas veidi; ● kustības un mākslas terapijas nodarbības cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem; ● tematiski dienas centru pasākumi par brīvā laika aktivitātēm.
Trūcīgie un maznodrošinātie iedzīvotāji	<ul style="list-style-type: none"> ● tematiski dienas centru pasākumi brīvā laika aktivitātēm; ● atbalsta grupa vecākiem par bērna emocionālo audzināšanu; ● izglītojoši semināri par psihiskās veselības veicināšanu trūcīgiem un maznodrošinātiem iedzīvotājiem.

Personas ar invaliditāti	<ul style="list-style-type: none"> • kustības un mākslas terapijas nodarbības cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.
Iedzīvotāji, kuri dzīvo teritorijā ārpus pilsētām ar iedzīvotāju blīvumu zem 50 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru	<ul style="list-style-type: none"> • dažādi informatīvi semināri, lekcijas, darbnīcas iedzīvotājiem par psihiskās veselības veicināšanu, t.sk., pasākumi, kas minēti sadaļā “visi iedzīvotāji”.
Pārējās riskam pakļautās iedzīvotāju grupas	<ul style="list-style-type: none"> • atbalsta grupas ieslodzītajiem vai personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas ar mērķi veicināt psihisko veselību.

11. tabula. Ieteikumi pasākumiem pašvaldībās psihiskās veselības veicināšanas jomā

Neatbalstāmo pasākumu piemēri psihiskās veselības jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem

Nav atbalstāms⁸⁹ īstenot pasākumus par **sekundārās profilakses saņemšanas iespējām** un pasākumus, kas **nav saistāmi ar psihiskās veselības rīcības apakšjomu**, piemēram:

- alternatīvas, uz pierādījumiem nebalstītas psihiskās veselības metodes;
- sapņu tulkošana, gongu terapija;
- pasākumi ar ārstniecisku mērķi, piemēram, depresijas ārstēšanu, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošas problēmas;
- individuālas konsultācijas par konkrētu turpmāko izmeklēšanās plānu un terapiju un/vai lekcijas par konkrētu slimību ārstēšanu;
- mākslas terapijas nodarbības ar terapeitisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošām problēmām (izņemot, pasākumus, kas plānoti specifiski mērķa grupai “personas ar invaliditāti”);
- kanisterapija, reitterapija un citi terapiju veidi, kuros iesaistīti dzīvnieki;
- pasākumi, kas saistīti ar auras un čakras attīrīšanu, ezotēriku, piemēram, “Senču mantojums – ģimenes un dzimtas spēks”, “3 mīlestības likumi – saites, kārtība un līdzsvars”, “Sievīšķā spēka avoti”, “Litoterapija”, “Krāsu terapija”;
- pasākumi par homeopātijas, aromterapijas, fitoterapijas (zāļu tējas) pieejām un metodēm;
- pasākumi par metodēm, kas nav zinātniski pamatotas un uz pierādījumiem balstītās, piemēram, Biohacking metodi,
- pasākumi ar izklaides, atpūtas, kolektīva saliedēšanas mērķi, t.sk. izklaides ekskursijas, nometnes, deju un dziesmu vakari⁹⁰;
- radošās darbnīcas, kas nav saistītas ar izglītojošām aktivitātēm veselības veicināšanas jomā;
- sociālie pakalpojumi, informatīvi pasākumi par sociālajiem pakalpojumiem, pieejamajiem atbalstu veidiem, "atelpas brīžu" nodrošināšanu personām ar invaliditāti un viņu tuviniekiem tuviniekiem u.c.;
- pasākumi bērnu mērķa grupai, kas ietver pedagoģiskas metodes par bērna intelektuālo attīstību, piemēram, Montesori, Valdorfa metodes;
- jebkāda veida profesionālās kvalifikācijas celšanas pasākumi (mērķa grupa – kādas noteiktas profesijas pārstāvji).

⁸⁹Ar pasākumiem, kas nav atbalstāmi projekta ietvaros var iepazīties vietnē: <https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download> (Neatbalstāmi pasākumi/tēmas, kas nav saistāmas ar kādu no atbalstāmajām rīcības apakšjomām)

⁹⁰Pilnas dienas pasākumos papildus izglītojošām aktivitātēm nelielā apjomā ir atbalstāmas arī izklaides aktivitātes.

Neatbalstāmo pasākumu piemēri slimību profilakses jomā vietējā sabiedrībā īstenojamiem pasākumiem

Nav atbalstāms⁹¹ īstenot pasākumus, kas **nav saistāmi ar slimību profilakses rīcības apakšjomu**, piemēram:

- laboratoriskie izmeklējumi, skrīninga izmeklējumi, piemēram, mammogrāfija, fluorogrāfija, Rtg izmeklēšana, EKG, sonogrāfija;
- individuālas konsultācijas par konkrētu turpmāko izmeklēšanās plānu un terapiju un/vai lekcijas par konkrētu slimību ārstēšanu;
- jebkāda veida ārstniecības terapija, diagnostika (piemēram, elektrokardiogrāfija, ehokardiogrāfija, rentgendiagnostika, mammogrāfija, ultrasonogrāfija u.c.);
- informatīvi pasākumi par gripu un citām infekcijas slimībām, infekcijas slimību profilaksi un skrīningu (izņemot seksuāli transmisīvām infekcijām). B hepatīta, C hepatīta un HIV eksprestestu veikšana pasākumos ir atbalstāma;
- pasākumi par homeopātijas, Baha ziedu terapijas, aromterapijas, fitoterapijas (zāļu tējas) pieejām un metodēm;
- ķermeņa masāža (t.sk. pēdu masāža, punktu masāža), teipošana un citas individuālas pieejas rehabilitācijas metodes;
- pasākumi, kas ietver alternatīvās metodes, kuru efekts nav pierādīts un kuras satur paaugstinātu traumatisma/veselības risku vai atsevišķai mērķa grupai var radīt veselības draudus, piemēram, pirtī iešana, ziemas peldēšana, baskāju kustība;
- pasākumi par metodēm, kas nav zinātniski pamatotas un uz pierādījumiem balstītās, piemēram, Biohacking metodi;
- pasākumi, kas saistīti ar auras un čakras attīrīšanu, ezotēriku, piemēram, “Senču mantojums – ģimenes un dzimtas spēks”, “3 mīlestības likumi – saites, kārtība un līdzsvars”, “Sievišķā spēka avoti”, “Litoterapija”, “Krāsu terapija”;
- jebkāda veida profesionālās kvalifikācijas celšanas pasākumi (mērķa grupa – kādas noteiktas profesijas pārstāvji).

⁹¹Ar pasākumiem, kas nav atbalstāmi projekta ietvaros var iepazīties vietnē: <https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download> (Neatbalstāmi pasākumi/tēmas, kas nav saistāmas ar kādu no atbalstāmajām rīcības apakšjomām)

Veselības veicināšanas un slimību profilakses līmeņu skaidrojums un pasākumu plānošanas un īstenošanas pamatprincipi

Plānojot, īstenojot un novērtējot slimību profilakses un veselības veicināšanas pasākumus jāņem vērā, ka cilvēka veselību lielā mērā ietekmē sociālie, kultūras, ekonomiskie, vides un citi faktori, tādējādi svarīgi ir īstenot sabiedrības veselības politikas pamatprincipu “veselība visās politikās”. Šis princips paredz, ka citām nozarēm, institūcijām un organizācijām jābūt iesaistītām un līdzatbildīgām sabiedrības veselības saglabāšanā un uzlabošanā, ņemot vērā, ka ir virkne tādu veselības riska faktoru, kuri atrodas ārpus veselības nozares ietekmes. Vienlaikus pasākumu organizēšanā būtiski ir veicināt starpnozaru sadarbību gan horizontālā, gan vertikālā (nacionālā, vietējā) līmenī, iesaistot dažādus sadarbības partnerus un veicinot pasākumu efektivitāti, pēctecību un ilgtspējību.

Pasākumu plānošanu un īstenošanu būtiski ietekmēja arī strauji mainīgā epidemioloģiskajā situācija un SARS-CoV-2 izraisītā Covid-19 pandēmija. Pandēmijas kontekstā bija nepieciešama ne tikai operatīva reaģēšana un prioritāšu pārskatīšana, sabiedrības informēšana par Covid-19 izplatības mazināšanas pasākumiem, bet arī organizatoriskas pasākumu īstenošanas izmaiņas, epidemioloģiskās drošības nosacījumu ievērošanai, t.sk. pārplānojot pasākumu īstenošanu tiešsaistes režīmā⁹².

Veselības veicināšana (*health promotion*) ir pasākumu kopums ar mērķi atbalstīt veselīgu dzīvesveidu, mazināt veselības nevienlīdzību starp dažādām sabiedrības grupām un ļaut indivīdiem un sabiedrībai kopumā balstīt savas izvēles veselīgos principos. Veselības veicināšana ir pasākumu kopums, kas ietver informācijas izplatīšanu, izglītošanu, personisko iemaņu attīstīšanu, dzīvesveida un paradumu maiņas veicināšanu ar mērķi uzlabot sabiedrības veselības stāvokli.

Slimību profilakse (*disease prevention*) ir pasākumu kopums, kura mērķis ir novērst vai samazināt apstākļus, kas varētu novest pie veselības pasliktināšanās vai slimības.

Papildus būtisks aspekts veselības veicināšanas un slimību profilakses aktivitāšu plānošanā un īstenošanā ir **veselību veicinošas vides** veidošana un nodrošināšana. Lai mainītu iedzīvotāju paradumus, mazinātu riska faktoru ietekmi un slimību slogu, veselībai labvēlīgajām izvēlēm jābūt pārdomātām un iedzīvotājiem viegli pieejamām, tādējādi veicinot iedzīvotāju veselīga dzīvesveida paradumus ilgtermiņā (piemēram, fizisko aktivitāti atbalstoša vide u.c.).

Pastāv divas galvenās veselības veicināšanas pieejas – uz indivīda paradumu maiņu vai uz pārmaiņām vidē vērstas. Tomēr ar lielāku ietekmi un izmaksu efektīvāki ir pasākumi, kuri vienlaikus ir vērsti gan uz indivīda paradumu maiņu, gan veselību veicinošas vides veidošanu.

Tradicionāli un atbilstoši PVO definīcijai slimību profilaksi klasificē **primārajā, sekundārajā un terciārajā profilaksē**. Profilakse tiek dalīta līmeņos – **vispārīgā, selektīvā un indicētā**, ar kuru palīdzību precīzāk tiek definētas mērķa grupas uz kurām ir attiecināms konkrētais profilakses līmenis. Pašvaldībās īstenojamo veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu ietvaros **tiek atbalstītas primārās profilakses vispārīgā līmeņa pasākumi** mērķa grupai⁹³.

⁹²Ar detalizētām rekomendācijām tiešsaistes nodarbību organizēšanā aicinām iepazīties Plāna 48. lapā.

⁹³Piemēram, sertificēta uztura speciālista vadīta nodarbība par veselīga uztura ietekmi uz sirds veselību un sirds un asinsvadu slimību profilaksi, kurā ietverti teorētiski un praktiski veselīga uztura ieteikumi.

Profilakses veids	Profilakses līmenis
<p>Primārā profilakse – vērsta uz slimību attīstības un riska faktoru novēršanu, pasākumi tiek plānoti pirms slimības attīstības (piemēram, izglītojoši pasākumi, lai mazinātu sirds–asinsvadu slimības ar informācijas sniegšanu par riska faktoriem un to ietekmi uz veselību).</p>	<p>Vispārīgā profilakse – vērsta uz visu sabiedrību vai plašām mērķa grupām (piemēram, lai skaidrotu sirds–asinsvadu slimību riska faktorus iedzīvotāju veselības paradumu maiņai).</p>
<p>Sekundārā profilakse – vērsta uz slimības atpazīšanu laikus un tās tālākās attīstības apturēšanu (piemēram, onkoloģisko slimību skrīnings).</p>	<p>Selektīvā profilakse – vērsta uz mērķa grupu, kurai ir augstāks attiecīgās problēmas risks (piemēram, ārstnieciskā vingrošana pusaudžiem ar stājas problēmām).</p>
<p>Terciārā profilakse – vērsta uz izvairīšanos no slimību sarežģījumu attīstības un slimību izraisīto funkcionēšanas traucējumu mazināšanu (piemēram, II tipa diabēta sarežģījumu attīstības novēršanai).</p>	<p>Indicētā profilakse – vērsta uz konkrētiem indivīdiem, kuriem ir augsts attiecīgās problēmas risks vai agrīnām problēmas, slimības vai stāvokļa pazīmēm (piemēram, psihologa konsultācijas cilvēkiem pēc pašnāvības mēģinājuma).</p>

12. tabula. Profilakses veidi un līmeņi.

Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu ieviešana

Lai veiksmīgi plānotu un īstenotu veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumus, nepieciešams ievērot vairākus pamatprincipus, kas sevī ietver **partneru apzināšanu, situācijas analīzi, mērķu veiksmīgu noteikšanu, pasākumu izvēli, īstenošanu un novērtēšanu.**

Partneru apzināšana

Lai veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi tiktu veiksmīgi īstenoti, svarīga ir **partneru** apzināšana un aktīva viņu iesaistīšana jau pašā plānošanas procesa sākumā, tādā veidā veidojot slimību profilakses un veselības veicināšanas komandu. Partnerattiecību veidošana veselības veicināšanai nepieciešama, lai dalītos ar zināšanām un pieredzi un sasniegtu konkrētus mērķus. Lai attiecības starp partneriem būtu sekmīgas, visiem iesaistītajiem ir skaidri jāsaprot partneru kopīgā darba nolūks un tā vērtība, turklāt šis darbs ir rūpīgi jāplāno un jāuzrauga. Būtiski jau pašā sākumā sagatavot darba plānu, kurā noteikti termiņi, iesaistāmie finanšu, materiālie, administratīvie un cilvēku resursi. Būtiska ir partneru iesaiste ne tikai plānošanas vadīšanas procesā, bet arī aktīvas sadarbības nodrošināšana veselības veicināšanas un slimību profilakses intervenču īstenošanas procesā.

Situācijas analīze

Pierādījumos balstītas veselības veicināšanas un slimību profilakses intervenču plānošanas sākumā jāveic situācijas analīze vietējā kopienā, lai noskaidrotu vajadzības – sabiedrības veselības problēmas, sabiedrības veselības prioritātes, apzinātu kopienas vērtības un pieejamos resursus.

Sabiedrības veselības problēma ir jebkurš veselības fenomens (riska faktors, slimība, tās sekas u.c.), kurš pēc savas izplatības, saslimstības vai pieauguma dinamikas, klīniskā smaguma, sociālajām sekām, izmaksām vai sabiedrības reakcijas uz to nokļūst sabiedrības veselības un (vai) veselības aprūpes uzmanības centrā un kuru potenciāli var risināt ar kolektīvu vai sociālu pasākumu palīdzību.

Sabiedrības veselības problēmām un indikatoriem iespējams izsekot, analizējot pētījumu, rutīnas statistikas (nāves cēloņu, akūto slimību un ievainojumu, hronisko slimību un invaliditātes, iedzimto anomāliju) u.c. datus ilgākā laika periodā (dinamikā).

- Informācija par 9.2.4.1. pasākumā īstenotajiem sabiedrības veselības pētījumiem pieejama:
 - <https://esparveselibu.lv/petijums-par-fizisko-aktivitati-uztura-paradumiem-un-kmi>
 - <https://esparveselibu.lv/petijums/sals-un-joda-paterins-latvijas-pieauguso-iedzivotaju-populacija>
 - <https://esparveselibu.lv/petijums/latvijas-iedzivotaju-kardiovaskularo-un-citu-neinfekcijas-slimibu-riska-faktori>
 - <https://esparveselibu.lv/petijums/latvijas-iedzivotaju-virs-darbspejas-vecuma-veselibu-ietekmejosie-paradumi>
 - <https://esparveselibu.lv/petijums/fiziskas-aktivitates-veicinasas-vides-petijums-izglitibas-iestades>
 - <https://esparveselibu.lv/petijums-par-procesu-atkaribam>
- Informācija par Latvijā īstenotajiem veselību ietekmējošo paradumu populācijas pētījumiem un tajos iegūtajiem datiem pieejama:
 - <https://www.spkc.gov.lv/lv/veselibu-ietekmejosos-paradumu-petijumi>
 - <https://www.spkc.gov.lv/lv/atkaribu-slimibas>

- Informācija ar veselības aprūpes jomas rutīnas statistikas datiem un to analīzi pieejama:
 - <https://www.spkc.gov.lv/lv/veselibas-aprupes-statistika>
 - <https://www.spkc.gov.lv/lv/datu-bazes>
- Būtiskāko veselības rādītāju apkopojums Latvijas pašvaldību griezumā (pašvaldību veselības profili) pieejams:
 - <https://www.spkc.gov.lv/lv/latvijas-regionu-un-pasvaldibu-veselibas-profilu>
- Centrālās statistikas pārvaldes veiktā Latvijas iedzīvotāju veselības apsekojuma rezultāti pieejami oficiālajā statistikas portālā:
 - <https://stat.gov.lv/lv>
- Papildu informācijas iegūšanai iespējams veikt apsekojumus, izmantojot gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās pētniecības metodes, (piemēram, aptaujas anketas, intervijas), lai precīzāk raksturotu kādu sabiedrības veselības problēmu konkrētājā kopienā vai mērķa grupā.

Mērķu noteikšana

Jāizvēlas tāds virsmērķa formulējums, kas raksturotu vēlamu ilgtermiņa gala rezultātu, no kura izrietētu tiešie mērķi un uzdevumi. Virsmērķī iekļauj:

- sabiedrības veselības problēmu vai ar šo problēmu saistītos riska faktorus;
- izvēlēto mērķa grupu.

To, vai izvirzītais virsmērķis ir sasniegts, var novērtēt pēc rezultātiem. Sabiedrības veselības jomā to parasti izsaka ar tādiem raksturlielumiem kā izmaiņas mirstībā, saslimstībā, riska faktoru izplatībā, invaliditātē, dzīves kvalitātē un citiem. Šie rezultāti lielākoties ir novērojami pēc ilgāka laika perioda, kas var pārsniegt plānoto novērtēšanas perioda ilgumu.

Tiešie mērķi ir izsakāmi tādā veidā, lai tie raksturotu sasniedzamos īstermiņa, vidēja termiņa vai ilgtermiņa rezultātus. Parasti tiešie mērķi ir vairāki. Tie var būt orientēti gan uz procesu, gan rezultātu. Jācenšas, lai to formulējums būtu konkrēts, izmērāms, sasniedzams, nozīmīgs un ar noteiktu termiņu. Šie kritēriji nāk no angļu valodā lietotā akronīma *SMART* (*Specific, Measurable, Achievable, Relevant, Time-bound*), kas ir biežāk pielietotā metode konkrētu mērķu formulēšanai un sasniedzamo rezultātu plānošanai.

Pasākumu (intervenču⁹⁴) izvēle

Izvēloties veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumus un to ieviešanas stratēģijas (konkrētos pasākumus un veicamās aktivitātes atbilstoši sabiedrības veselības prioritātēm attiecīgajā kopienā), jāatbild uz sekojošiem jautājumiem:

- Vai un kādi ir pierādījumos balstītās labās prakses pasākumi sabiedrības veselības problēmas risināšanai?
- Kāda papildu informācija ir nepieciešama par vietējo sabiedrību un mērķa grupas vērtībām?
- Vai izvēlētais pasākums ir labākais no alternatīvām un vai tam būs pietiekama atdeve monetārā vai sabiedrības veselības uzlabošanās izpratnē?
- Kā organizēt pasākumu, lai sasniegt vēlamu mērķauditoriju?

⁹⁴Jēdziens ietver kompleksus, metodiski pārdomātus pasākumus, kuri tiek īstenoti nolūkā sasniegt identificējamus rezultātus.

(Piemēri intervencu izvēlei dažādās veselības jomās skatāmi dokumenta sadaļā “Projektu savstarpējie, vienojošie elementi, atbalstāmās darbības un sasniedzamie rādītāji”).

Iepriekš aprakstītie procesi 9.2.4.2. pasākuma finansējuma saņēmējiem ir izmantojami un var kalpot par piemēru, lai atbilstoši Noteikumu nosacījumiem varētu tikt izstrādāti projekta darba plāni un nodrošināta veiksmīga plānoto aktivitāšu īstenošana.

Pasākumu īstenošana

Veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu sekmīgu īstenošanu būtiski ietekmē mērķa grupas interesēm atbilstošu **komunikācijas kanālu** (informācijas, prasmju un pieredzes nodošanas) izvēle. Mūsdienās komunikācija notiek visdažādākajās vidēs – izglītības iestādē, darbā, sociālajos tīklos, uz ielas, aptverot visdažādākos kanālus – starp personām, mazās grupās, organizācijā, kopienā, plašsaziņas līdzekļos, kur tiek nodotas un saņemtas visdažādākās ziņas. Pēdējās desmitgadēs komunikācijas vide ir būtiski mainījusies, atverot īpaši skolas vecuma bērniem pilnīgi jaunus komunikācijas kanālus, kuros viņi pavada lielu daļu sava brīvā laika. Par aktīviem tiešsaistes informācijas lietotājiem kļūst arī vecāka gadagājuma cilvēki. Lai komunikācija būtu ētiska un pietiekami efektīva, būtiski ir ņemt vērā mērķauditorijas vajadzības un vērtības.

Komunikācija ar mērķauditoriju ir jāveido tā, lai būtu pārlicība, ka vēstījums ir saņemts un saprasts.

Veselības komunikēšana ir jēdziens ar kuru skaidro un saprot veidus ar kādiem komunicēt ar mērķauditoriju. Tas ietver:

- individuālu informācijas nodošanu;
- mērķa grupu uzrunāšanu tās grupējot pēc kādām noteiktām pazīmēm (vecums, dzimums, etniskās, sociālās vai citas piederības u.c.);
- vēstījuma pasniegšanu mērķa grupai alternatīvā veidā (piemēram, romu informēšanai un izglītošanai iesaistot romu mediatorus).

Veselības informācijas izplatīšana ir aktīva, mērķtiecīga un plānveidīga informācijas izplatīšana noteiktām mērķa grupām, izmantojot noteiktus informācijas kanālus. Ir iespējama pasīva izplatīšana (ievietojot informāciju mājaslapā) un aktīva izplatīšana. Aktīvā izplatīšana (ar viedokļu līderu starpniecību informācijas nodošana, t.sk. sociālos tīklos) ir plānveidīgs informācijas izplatīšanas process, lai veicinātu tās izmantošanu praksē.

Lai veicinātu dalībnieku sasniegšanu no **specifiskā atbalsta mērķa grupām**, var tikt izmantotas šādas aktivitātes:

1. mērķa grupu informēšana par pasākumiem, izmantojot jau eksistējošus kontaktus/informācijas kanālus (sadarbībā ar NVO, kaimiņos esošām pašvaldībām, sociālajiem dienestiem, ģimenes ārstiem u. c. ārstniecības personālu un iestādēm pašvaldībā), citus plaši apmeklētus publiskus pasākumus;
2. informēšana par plānotajiem pasākumiem esošo pasākumu laikā (sākumā un beigās), lai veicinātu esošo dalībnieku interesi;
3. sekmēt abu dzimumu dalību pasākumos, nodrošinot atbilstošu komunikācijas rīku izmantošanu (informācijas izvietošana vietās, kuras apmeklē konkrētais dzimums), kā arī veidojot vīriešu auditorijai saistošu pasākumu saturu.

Mērķa grupas	Mērķa grupu sasniegšanai ieteicamie pasākumi	Mērķa grupu uzrunāšanas veidi	Mērķa grupu sasniegšanai ieteicamie komunikāciju kanāli
Visi Latvijas iedzīvotāji	Vispārīga veselībratības ⁹⁵ paaugstināšana un veselības veicināšana	Vispārīgs, pozitīvs vēstījums vērsts uz visiem iedzīvotājiem <i>Nesmēķē, nelieto alkoholu, esi fiziski aktīvs, mīli sevi un savus tuvākos!</i> <i>Dzīvo veselīgi un ilgi!</i>	Raidorganizācijas, drukātie mediji, sociālie tīkli, vides reklāmas u.c.
Iedzīvotāji, kuri dzīvo teritorijā ārpus pilsētām ar iedzīvotāju blīvumu zem 50 iedzīvotājiem uz kvadrātkilometru	Vispārīga veselībratības paaugstināšana un veselības veicināšana, akcentējot tās problēmas, kuras izriet no attiecīgo reģionu vai pašvaldību sabiedrības veselības datiem	Pozitīvs, vienkāršs vēstījums, atsedzot īpašos riskus laukos, izmantojot viegli izprotamus saukļus <i>Rūpējies par savu veselību, lai kopā ar saviem tuviniekiem dzīvotu ilgi un laimīgi!</i>	Pašvaldības tīmekļa vietnes, pašvaldības laikraksts un profils sociālajos tīklos, iedzīvotāju domubiedru grupas, veikali, izglītības iestādes, bibliotēkas, ārsta prakses, pasta nodaļas, darba vietas tuvākajās pilsētās (svārstmigrācija), deju kolektīvi, kori, reliģiskās organizācijas
Trūcīgie un maznodrošinātie iedzīvotāji	“Savējo” iesaistīšana konkrētas mērķa grupas veselības veicināšanā.	Konkrēts un vienkāršs vēstījums, efektīvi var būt gan biedējoša, gan uzmundrinoša (motivējoša) satura vēstījumi Jāizvēlas tā valoda, kurā cilvēks runā, tā paužot empātiju. Nekaunināt! Jāņem vērā, ka šiem cilvēkiem var būt	Sociālo un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji, krīzes centri, zupas virtuves, labdarības un reliģiskās organizācijas. Raksturīga neuzticēšanās speciālistiem, tādēļ vēlams, lai komunikāciju nodrošinātu “savējais” un “savā valodā”

⁹⁵Veselībratība (*Health literacy*) ir zināšanu, kompetenču un prasmju līmenis, kurā cilvēki veselības nolūkā visa mūža garumā spēj atrast, izprast, novērtēt un komunicēt informāciju par veselību.

		ierobežota lasītprasme. <i>Tev ir izvēle! Izvēlies veselību!</i>	
<i>Bezdarbnieki</i>	Kaitīgo faktoru mazināšana, fizisko aktivitāšu veicināšana, veselīga dzīvesveida veicināšana	Konkrēts un vienkāršs vēstījums ar uzmundrinoša (motivējoša) satura vēstījumiem.	Nodarbinātības aģentūra, pašvaldības tīmekļa vietnes, laikraksts, profils sociālajos tīklos, domubiedru grupas, viedokļa līderu vadīti pasākumi jauktās grupās sociālo kontaktu veicināšanai, algošana pagaidu sabiedrisko darbu veikšanai veselības veicināšanā, ņemot vērā, ka šajā grupā ir augsts stigmatas risks, zema veselības veicināšanas akceptēšana.
<i>Personas ar invaliditāti</i>	Personu ar invaliditāti integrējoši pasākumi, veselīgs dzīvesveids, pašpalīdzības un pašaprūpes prasmju pilnveidošana	Invaliditāte visbiežāk netiek vizuāli akcentēta, vēstījumā jāizceļ personības spēks veselības atgūšanā un veicināšanā	Latvijas Invalīdu biedrības, sociālo un mājas aprūpes pakalpojumu sniedzēji, nacionālās un pašvaldību raidorganizācijas, drukātie mediji, sociālie tīkli, reliģiskās organizācijas.
<i>Iedzīvotāji, kas vecāki par 54 gadiem</i>	Veselīga dzīvesveida veicināšana, pašpalīdzības un pašaprūpes prasmju pilnveidošana, funkcionālo spēju saglabāšana, socializēšanās.	Konservatīvs un vienkāršs vēstījums Kusties, domā, dzīvo! Starp vecumu un slimību nav liekama vienādības zīme!	Klātienes kontakts ar savas paaudzes viedokļa līderiem, darbnīcas, konferences, semināri, arī nacionālās un pašvaldību raidorganizācijas, drukātie mediji, reliģiskās organizācijas, pašdarbības kolektīvi, tautas sports, iedzīvotāju domubiedru grupas, veselības aprūpes iestādes, bibliotēkas, pasta

			nodaļas, aptiekas, veikali, sociālie tīkli.
Bērni	Vispārējas veselībpratības veicināšana, atkarību profilakse, fizisko aktivitāšu veicināšana, drošu attiecību veidošanas pamati, seksuāli reproduktīvās veselības veicināšana, ņirgāšanās preventīvie pasākumi izglītības iestādēs, veselīga uztura veicināšana, veselīgo paradumu veicināšana, veselīga klases (grupas) klimata veidošana.	Bērni atbilstoši vecuma grupām <i>Bērni, māciet veselību vecākiem!</i> <i>Esi vesels!</i>	Pirmsskolas izglītības iestādēs, interešu izglītībā, sociālajos tīklos, vecāku organizācijās, skolā, ārpussskolas sporta un citās nodarbībās, jauniešu nometnēs, radošajās darbnīcās, plaši apmeklētos jauniešu pasākumos, t.sk. integrējot bērnus ar īpašām vajadzībām
Pārējās riskam pakļautās iedzīvotāju grupas	Riska novērtēšana un konkretizēšana	Riskam atbilstoša vēstījuma izvēle	Mērķa grupai piemērotāko komunikācijas kanālu izvēle (jauno māmiņu un vecāku klubi, diabēta kabineti, HIV profilakses punkti u.c.)

16. tabula. Mērķa grupu sasniegšanai ieteicamie pasākumi, uzrunāšanas veidi un komunikāciju kanāli.

Ne mazāk būtiski priekšnosacījumi veiksmīgai intervenču īstenošanai ir plānoto pasākumu tēmai atbilstošu, kompetentu speciālistu piesaiste, atbilstošu vizuālo uzskates materiālu izveide, izvēlētās mērķa grupas lieluma izvēle atbilstoši pasākumu programmai un apskatāmajām tēmām, nosacījumi pasākumu ilgumam un biežumam, kā arī infrastruktūrai.

Atbilstošu speciālistu piesaistes pamatprincipi	<p>Pasākuma tematikai atbilstošu speciālistu (piemēram, lektoru) piesaiste ir viens no pamata aspektiem kvalitatīva pasākuma īstenošanai. Iepirkumu veicējiem (iepirkumu komisijai), nosakot piesaistāmos speciālistus ir jāparedz pamatotas un objektīvas prasības attiecībā uz piesaistāmo speciālistu izglītību un pieredzi, kuras ir tieši atkarīgas no konkrētajā pasākumā apskatāmās tēmas un pasākumu norises formas.</p> <p>Piesaistāmā speciālista nepieciešamo izglītību nosaka atbilstoši īstenojamā pasākuma tēmai un specifikai, vērtējot pēc iesniegtajiem izglītību/kvalifikāciju apliecinājumiem dokumentiem (diploms/sertifikāts u.c.):</p> <ul style="list-style-type: none"> veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu īstenošanā ieteicams piesaistīt speciālistus ar augstāko izglītību (grādu) veselības aprūpē un specifisku kvalifikāciju atbilstoši pasākuma tematikai (piemēram, sabiedrības veselības speciālists, fizioterapeits, narkologs, uztura speciālists,
--	--

	<p>medicīnas māsa u.c.). Atbilstoši konkrētā pasākuma prasībām un specifikai, iespējams piesaistīt arī speciālistus, kuriem ir augstākā izglītība citā nozarē (piemēram, psihologs, pedagogs, sociālais darbinieks, sporta treneris) vai nav iegūta augstākā izglītība (piemēram, līdzaudžu izglītotājs, sporta treneris), ja šo speciālistu iesaistes nepieciešamība tieši izriet no īstenojamo veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu tēmas un specifikas, kā arī šiem speciālistiem ir atbilstoša <u>pieredze un zināšanas</u> kvalitatīvai pasākuma īstenošanai.</p> <ul style="list-style-type: none"> • speciālistus iespējams piesaistīt arī konkrētiem pasākuma īstenošanas posmiem (piemēram, lekcijas satura sagatavošanā skolēniem par atkarību jautājumiem var būt iesaistīti četri dažādi speciālisti – narkologs, pedagogs, psihologs un sabiedrības veselības speciālists, bet lekcijas vadīšanā – tikai sabiedrības veselības speciālists). <p>2020. gada 16. septembrī izstrādāti piemēri ar 9.2.4.2. pasākuma ietvaros ieteicamajiem veselības veicināšanas un slimību primārās profilakses pasākumiem un ieteikumiem to vadīšanā piesaistāmo speciālistu izvirzāmajām kvalifikācijas prasībām⁹⁷. Pasākuma 9.2.4.2. ietvaros ieteicamo veselības veicināšanas un slimību primārās profilakses pasākumu un to vadīšanā iesaistāmo speciālistu sarakstu skat. 4. pielikumā.</p> <p>Papildus informāciju speciālistu piesaistes plānošanai atkarībā no rīcības apakšjomas (veselīgs uzturs, fiziskā aktivitāte, atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana, seksuālā un reproduktīvā veselība un psihiskā veselība) iespējams iegūt, piemēram, sazinoties ar attiecīgās jomas profesionālajām organizācijām (asociācijas, biedrības u.c.) un/vai SPKC, kam ir plaša pieredze veselības veicināšanas un slimību profilakses jomas pasākumu organizēšanā.</p> <p>Papildus jāņem vērā, ka, ja plānotais pasākums pēc būtības iekļauj Latvijas Republikā reģlamentētas jomas, kur ir svarīga konkrētu prasību ievērošana (piemēram, Ministru kabineta noteikumi Nr. 981 “Bērnu nometņu organizēšanas un darbības kārtība”), šīs prasības pasākuma plānošanā un īstenošanā jāņem vērā.</p> <p>Gala lēmumu par attiecīgā speciālista piesaisti un atbilstību pieņem attiecīgā iepirkumu komisija, jo katra situācija atkarībā no pasākuma tēmas un specifikas ir individuāla.</p>
<p>Dalībnieku skaits un darbību kopums</p>	<p>Ņemot vērā veselības veicināšanas un slimību profilakses intervencu dažādību, saturu, mērķa grupas u.c. faktorus, nepieciešams paredzēt atbilstošu pasākuma dalībnieku skaitu un darbību kopumu, izvērtējot dažādus ar pasākuma īstenošanu saistītos organizatoriskos faktorus, kas var ietekmēt tēmas uztveri:</p> <ul style="list-style-type: none"> • apskatot plašu tēmu, pasākumu sadalīt vairākos posmos; • apskatot konkrētus problēmjautājumus, auditoriju sadalīt grupās, pēc tā, kuriem auditorijas pārstāvjiem ir aktuāls konkrētais jautājums;

⁹⁷<https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download>

	<ul style="list-style-type: none"> • atsevišķus seksuālās un reproduktīvās veselības jautājumus apskatīt dalīti sieviešu un vīriešu auditorijās; • pasākumus konkrētu prasmju pilnveidošanai (piemēram veselīga uztura meistarklases) neīstenot lielās grupās, lai katrs no dalībniekiem varētu iesaistīties praktiski. <p>Būtiski plānojot pasākumus (lekcijas, seminārus) pie teorētiskās daļas paredzēt un ieplānot arī praktisko daļu, tādā veidā nodrošinot efektīvāku informācijas uztveri un ikviena dalībnieka iesaisti.</p>
<p>Informācijas pasniegšana</p>	<p>Pasākumu programmas, satura un metodisko materiālu (prezentācijās, kas tiek demonstrētas lekciju, semināru laikā) veidotājiem ieteicams ietvert:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mērķauditorijai viegli uztveramu un saprotamu informāciju; • ikdienā praktiski pielietojamu informāciju; • specifiskām mērķauditorijas grupām pielāgotu (piemēram, “vieglajā valodā” sagatavotu informāciju); • vizuāli viegli uztveramus tekstus vai ilustrācijas, nepārsātināt ar gariem tekstiem; • pasākumu tematikai atbilstošu, saturiski precīzu informāciju; • informāciju pasniegt interaktīvi, iestudēt digitālus risinājumus, kas būtu saistoši konkrētajai auditorijai; • ilustrēt informāciju, piemēram, uz tāfeles, tādējādi piesaistot uzmanību; • izmantot uzskates materiālus (mulāžas, shēmas utt.); • sagatavojot pasākuma nosaukumu neietvert vārdu “lekcija”, jo tas samazina apmeklētāju interesi par pasākuma apmeklēšanu. Ieteicams izvēlēties interesantus, iedzīvotājiem saistošus nosaukumus un tēmu apvienojumus.
<p>Pasākumu ilgums</p>	<p>Lai nodrošinātu informācijas uztveramību dalībniekiem, pasākumus nevajadzētu plānot ilgākas par divām stundām. Tomēr, ja apskatāmo jautājumu loks ir plašs, tad apsvērt iespēju pasākumā plānot regulārus pārtraukumus vai sadalīt pasākumu vairākās secīgās lekcijās/nodarbībās.</p> <p>Plānojot fizisko aktivitāšu pasākumus, it sevišķi cikliskus, ieteicams rīkot tos pēc iespējas plašākam mērķa grupu lokam, piemēram, ja tiek plānota fizisko aktivitāšu nodarbība, paredzēt vairākus ciklus, katru no tiem pielāgojot citai mērķa grupai (pirmais cikls – sēdoša darba veicējiem darba dienu vakaros, otrais cikls – senioriem darba dienās pa dienu, trešais cikls – ģimenēm ar bērniem brīvdienās u. tml.).</p> <p>Nodarbību cikliskums ir pozitīvs faktors, jo nostiprinās mērķa grupas prasmes izpildīt fiziskās aktivitātes, sāk izveidoties ieradums būt fiziski aktīviem, kas veicina organizēto pasākumu ilgtspēju.</p>

<p>Sadarbības iespējas</p>	<p>Pasākumu veiksmīgai īstenošanai ieteicama arī sadarbības iespēju izmantošana un partnerības veidošana ar kaimiņu pašvaldībām vai tuvākajām pilsētām, lai veselības veicināšanas un slimību profilakses intervencu īstenošanā izmantotu dažādas sporta un vides infrastruktūras piedāvātas iespējas. Sadarbība ar blakus novadiem var būt nozīmīga, lai līdzīga rakstura pasākumi notiktu secīgos laikos/dienās, tādā veidā papildinot speciālistu motivāciju piedalīties pasākumu īstenošanā. Apsvērt privātā sektora iesaisti pasākumu īstenošanā, gan kā komunikācijas kanālu, gan kā infrastruktūras veidotāju (telpas utt.).</p>
<p>Prioritātes veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumiem</p>	<p>Izvērtējot prioritātes veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumiem, jāņem vērā, kāds ir attiecīgās apdzīvotās vietas tips (valstspilsētu pašvaldību teritorija un novadu pašvaldību teritorija⁹⁸). Plānojot pasākumus un izvirzot prioritātes būtiski ir iepazīties ar pašvaldību veselības profiļiem, lai uzzinātu kādas veselības problēmas ir konkrētajā teritorijā⁹⁹.</p> <p>Kopumā, neatkarīgi no teritoriālā sadalījuma, raksturīgākās problēmas ir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neinfekciju slimību izplatība; • psihiskās veselības problēmas; • neveselīgi uztura paradumi; • nepietiekošas fiziskās aktivitātes; • pasīvās smēķēšanas izplatība mājās un liels ikdienas smēķētāju īpatsvars, alkohola un narkotisko vielu lietošana; • procesu atkarību izplatības pieaugums populācijā; • mātes, tēva un bērna veselība (nepilnīgas zināšanas par seksuālo un reproduktīvo veselību, neveselīgs dzīvesveids,); • veselīga un droša vide (dzīves un darba vide, nelaimes gadījumi darbā un arodslimības, ārējie nāves cēloņi un bērnu traumatisms¹⁰⁰); • Covid-19 un citu vīrusu (piemēram, rotavīrusu) izplatība. <p>Neatkarīgi no teritoriālā sadalījuma, prioritāri ieteicamie veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi, kas atbalstāmi abu pasākumu (9.2.4.1. un 9.2.4.2.) ietvaros ir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • fizisko aktivitāti veicinošie pasākumi; • procesu un vielu atkarību mazinošie pasākumi (smēķēšanas atmešanas, alkohola pārmērīgas lietošanas novēršanas u.c.); • veselīga uztura paradumus ietekmējoši pasākumi; • seksuālās un reproduktīvās veselības veicināšanas pasākumi; • psihiskās veselības veicināšanas pasākumi.

⁹⁸ <https://likumi.lv/ta/id/315654-administrativo-teritoriju-un-apdzivoto-vietu-likums>

⁹⁹ Slimību profilakses un kontroles centrs. Latvijas reģionu un pašvaldību profili. <https://www.spkc.gov.lv/lv/latvijas-regionu-un-pasvaldibu-veselibas-profilu>

¹⁰⁰ Atbalstāms tikai bērnu traumatisma mazināšanu, fiziskās aktivitātes rīcības apakšjomā.

<p>Pasākumu organizācija</p>	<p>Saistībā ar COVID-19 infekcijas izraisīto epidemioloģisko situāciju Latvijā un pasaulē 2020. gada sākumā, rīkoto pasākumu norise bija jāpārplāno, kā arī jāievēro noteiktie epidemioloģiskās drošības pasākumi. Arī turpmāk aicinām būt gataviem un sekot līdzi speciālistu rekomendācijām un aktuālajai informācijai¹⁰¹, nepieciešamības gadījumā iespēju robežās apsvērt pasākumu rīkošanu attālināti*.</p> <p>Būtiska ir drošības un epidemioloģisko pasākumu ievērošana arī turpmāk rīkotajās aktivitātēs:</p> <ul style="list-style-type: none"> • distancēšanās ievērošana; • drūzmēšanās novēršana pirms un pēc pasākuma; • veselības stāvokļa novērtēšana; • higiēnas pasākumu ievērošana (nodrošināt iespēju nomazgāt rokas, veikt roku dezinfekciju); • sejas masku/respiratoru pareiza lietošana; • sadarbspējīga Covid-19 vakcinācijas vai pārslimošanas sertifikāta esamība, izvērtējot epidemioloģisko situāciju, riska grupu iesaisti; • pasākumu organizēšana pēc iepriekšēja pieraksta.
<p>Rekomendācijas tiešsaistes nodarbību organizēšanā*</p>	<p>Lai nodrošinātu kvalitatīvu tiešsaistes pasākumu īstenošanu, rekomendējams ņemt vērā sekojošus nosacījumus:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pirms pasākuma norises nosūtīt vai publicēt tiešsaistes pasākuma norises vietas saiti; • no pasākuma īstenošanas puses nodrošināt iespēju piedalīties pasākumā 9.2.4.2. pasākuma projekta vadītājam, savlaicīgi nosūtot viņam pasākuma saiti; • pasākuma vadītāju videokamerām obligāti jābūt ieslēgtām; • pēc iespējas nodrošināt maksimālu videokameru izmantošanu, ņemot vērā pasākuma veidu u.c. faktorus, tādējādi veidojot ciešāku saikni ar nodarbību/lekciju vadītāju. Fizisko aktivitāšu gadījumā – nodarbības vadītāja iespēju uzraudzīt, vai dalībnieki aktivitātes veic pareizi un komentēt izpildi, kā arī sniegt mutiskus metodiskus norādījumus; • pasākuma vadītājam un dalībniekiem datorā jābūt rīkiem, kas nodrošina tiešsaistes komunikāciju – mikrofons un austiņas, tiešsaistes dalībniekiem, kuri attiecīgajā brīdī nekomunicē, mikrofoniem jābūt izslēgtiem; • organizējot pasākumu, dalībniekus savlaicīgi jāinformē par nepieciešamo tehnisko nodrošinājumu (videokamera, austiņas, mikrofons utt.); • ar pasākuma īstenošanai savlaicīgi vienoties par atskaitīšanās kārtību, piemēram, par dalībnieku reģistrāciju tiešsaistes platformā (sākuma laiks, beigu laiks), par ekrānšāviņu uzņemšanu pasākuma laikā, par kontroljautājumu uzdošanu čātā (piemēram, 5 min. laikā visiem atbildēt uz uzdoto jautājumu (jautājums var būt saistīts ar pasākumu));

¹⁰¹Ievērojot visus nepieciešamos epidemioloģiskās drošības pasākumus. <https://likumi.lv/ta/id/315304-epidemiologiskas-drosibas-pasakumi-covid-19-infekcijas-izplatibas-ierobezosana>

	<ul style="list-style-type: none"> • visu tiešsaistes pasākumu saturam ir jābūt pielāgotam īstenošanai mājas vidē (piemēram, fiziskās aktivitātes, veselīga uztura nodarbības); • iespēju robežās organizēt arī grupu darbus, lai iesaistītu dalībniekus diskusijās, grupu darbos, atgriezeniskās saites sniegšanā.
--	---

Plāna iepriekš minētās sešas rīcības apakšjomas (psihiskā veselība, atkarību izplatības mazināšana, fiziskā aktivitāte, veselīgs uzturs, seksuālā un reproduktīvā veselība un slimību profilakse) ir savstarpēji cieši saistītas, tāpēc veselības veicināšanas un slimību profilakses aktivitātes ir iespējams īstenot kompleksi (piemēram, uztura paradumi un fiziskā aktivitāte, atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana un psihiskā veselība u.c.). Organizējot pasākumus, kas aptver vairākas tēmas, tiek nodrošināta vispusīga pieeja un veidota padziļināta izpratne par konkrēto tēmu mērķa grupas vidū, piemēram, par fiziskās aktivitātes un psihiskās veselības saistību. Neatkarīgi no plānotā pasākuma tēmas un mērķa grupas, pirms pasākuma plānošanas un organizēšanas finansējuma saņēmējiem jāpārlicinās vai konkrētais pasākums jau netiek īstenots par, piemēram, 9.2.4.1. pasākuma budžeta līdzekļiem (skat. 1. pielikums) vai valsts budžeta līdzekļiem (skat. 3. pielikums), lai novērstu dubultā finansējuma risku.

Pasākumu novērtēšana

Pasākuma novērtēšana ir process, kurā mēra pakāpi, līdz kurai pasākums ir realizēts salīdzinājumā ar plānoto. Pasākumu novērtēšanas nolūks ir pasākumu plānošanas, realizēšanas un uzraudzības pilnveidošana, kā arī pierādījumu gūšana, ka pasākums tiek realizēts saskaņā ar plānoto, ka realizēšanas laikā tiek veiktas nepieciešamās korekcijas un, ka ir sasniegti attiecīgā veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākuma tiešie mērķi.

Novērtēšana nepieciešama ne vien tāpēc, lai saprastu, vai sasniegts plānotais, bet arī, lai atpazītu tos pasākumus, kuri nav izrādījušies pietiekami efektīvi, lai tos pilnveidotu vai atkārtotu.

Intervenču īstermiņa rezultātu novērtēšana	Intervenču īstermiņa rezultātu novērtēšanai jāveic pasākumi, lai novērtētu līdz kādai pakāpei sasniegti plānotie tiešie mērķi, kas var būt vērsti gan uz procesu, gan rezultātu. Jānovērtē: <ul style="list-style-type: none"> • kopējo dalībnieku skaitu; • mērķa grupas sasniegšanu; • ieteicams novērtēt arī pasākuma dalībnieku apmierinātības pakāpi ar pasākuma organizāciju (piemēram, saņemto informācijas apjomu par iespējām piedalīties pasākumā, kā arī informācijas kvalitāti, pieteikšanās/reģistrācijas organizāciju, telpu vai cita veida infrastruktūras atbilstību pasākuma saturam un dalībnieku skaitam, pasākumu ilgumu kopumā un apskatāmās tēmas/-u kontekstā, lektoru spēju kvalitatīvi un saprotami skaidrot konkrēto tēmu, klausītāju iesaistes apjomu, iespējas uzdot interesējošos jautājumus vai modelēt problēmsituāciju risinājumus iespējas, ieteikumus citu saistīto tēmu iekļaušanai pasākuma saturā nākotnē u.c.);
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • dalībnieku vērtējumu par iegūto zināšanu potenciālo izmantošanu nākotnē, neatbilstību aprakstu un pamatojumu u.c. Atbilstoši Noteikumu¹⁰² 64.5. punktam 9.2.4.2. pasākuma finansējuma saņēmējs līdz kārtējā gada 1. martam sagatavo un iesniedz sadarbības iestādei un 9.2.4.1. pasākuma finansējuma saņēmējam informāciju par projekta gada plāna izpildi atbilstoši šo noteikumu 2. pielikumam, kura sadaļā “Kopsavilkums par pasākuma rezultātiem un efektivitātes izvērtējumu” prasīts norādīt galvenos pasākuma rezultātus un efektivitātes izvērtējuma secinājumus: <ol style="list-style-type: none"> 1. sasniegtās auditorijas apmērs (ieteicams iekļaut kopējo sasniegtās mērķauditorijas skaitu); 2. dalībnieku apmierinātības novērtējuma rezultāti un secinājumi (ieteicams iekļaut kopējos rezultātus no veiktā apsekojuma par dalībnieku apmierinātības pakāpi ar pasākuma organizāciju); 3. dalībnieku vērtējumu par iegūto zināšanu potenciālo izmantošanu nākotnē, kā arī pasākuma ilgtspējas izvērtējumu; 4. publicitātes apmēru – izmantotos informācijas kanālus, publicitātes ietekmes izvērtējumu un īsu izvērtējumu par efektīvākajiem informācijas izplatīšanas kanāliem lokālā kontekstā; 5. kopējais pasākumu īstenošanas vērtējums, ja attiecināms, nepieciešamie uzlabojumi; 6. ieteikumus pasākumu īstenošanai nākotnē – konkrēti veicamie uzlabojumi pasākumu īstenošanā (ja tādi ir), secinājumus saistībā ar dalībnieku ierosinājumiem pasākuma īstenošanai nākotnē.
<p>Pasākumu ilgtspējas nodrošināšana</p>	<p>Plānojot pasākumus, kā vienu no galvenajiem faktoriem vēlams izvirzīt pasākumu ilgtspējas nodrošināšanu, lai iedzīvotāji nostiprinātu veselīgos paradumus un veidotos pozitīvi ieradumi. Lai pasākumu dalībnieki varētu turpmāk īstenot savā ikdienā to, ko iemācījušies/uzzinājuši pasākumā ieteicams apsvērt šādu aktivitāšu īstenošanu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. savlaicīgi saskaņot ar pasākumu vadītājiem/dalībniekiem pasākumu filmēšanas iespējas, nodrošinot dalībniekiem (u.c. interesentiem, ja tas ir attiecināms) pieeju informācijai arī pēc pasākuma beigām; 2. pasākumus plānot, izmantojot esošo infrastruktūru (piemēram, pastaigu takas, brīvdabas trenāžieri); 3. nodrošināt izdales materiālu izsniegšanu, kas kalpotu kā līdzeklis zināšanu un prasmju nostiprināšanai arī pēc pasākuma.

¹⁰²“Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.4. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot pieejamību veselības veicināšanas un slimību profilakses pakalpojumiem, jo īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajiem iedzīvotājiem" 9.2.4.1. pasākuma "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" un 9.2.4.2. pasākuma "Pasākumi vietējās sabiedrības veselības veicināšanai un slimību profilaksei" īstenošanas noteikumi”

<p>Pasākumu ietekmes ilgtspēja</p>	<p>Pasākuma ietekmes ilgtspēju vidējā termiņā iespējams novērtēt, piemēram, novērojot, vai indivīdi vai, piemēram, vietējās organizācijas (piemēram, vietējās senioru organizācijas) turpina piedalīties veselības veicināšanas aktivitātēs arī pēc pasākuma noslēguma. Konkrētais radītājs būs attiecība starp tiem indivīdiem vai tām organizācijām, kas piedalījās pasākumā, un tiem indivīdiem vai organizācijām, kas turpina veikt veselību veicinošas aktivitātes arī pēc sākotnējā pasākuma pabeigšanas. Lai apzinātu iepriekš minēto situāciju, datus ieteicams iegūt atsevišķos apsekojumos, piemēram, veicot papildus anketēšanu noteiktu laika posmu pēc pasākuma (laika posms nosakāms atkarībā no īstenotā pasākuma un tā potenciālā ietekmes perioda), izmantojot e-pastu, telefonu vai citus risinājumus. Informāciju par to kā un pēc cik ilga laika nepieciešams veikt ietekmes ilgtspējas novērtējumu ieteicams attiecīgi paredzēt un atrunāt līgumos ar izpildītāju. Piemēram, trīs mēnešus pēc pasākuma norises tiek veikta pasākuma dalībnieku aptauja, iegūstot atbildes no vismaz 50% dalībnieku par pasākumā iegūto zināšanu, prasmju pielietošanu praksē. Rezultāts ir, piemēram, 50% no organizācijām vai 50% no kādas konkrētas iedzīvotāju mērķa grupas (piemēram, iedzīvotājiem pēc 65 gadu vecuma) turpina pastāvīgi regulāri nūjot arī trīs mēnešus pēc nūjošanu popularizējošo pasākumu noslēguma.</p>
<p>Intervenču turpināšana, pilnveidošana vai jaunu intervenču plānošana</p>	<p>Pēc intervenču rezultātu apzināšanas iespējams novērtēt vai īstenotais pasākums ir bijis veiksmīgs un, iespējams, pat ir uzskatāms, aprakstāms, un prezentējams kā labās prakses piemērs, vai arī tieši otrādi – dažādu iemeslu dēļ pasākums nav sasniedzis mērķus un attiecīgi ir pilnveidojams vai arī tālākai izmantošanai nav rekomendējams.</p>

9.2.4.1. pasākuma ietvaros noslēgtie līgumi par veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumu īstenošanu, un sabiedrības veselības pētījumu veikšanu

Pasākuma veids	Pasākuma nosaukums	Mērķis	Mērķa grupa	Īstenošanas joma/as	Statuss
Sabiedrības veselības pētījumi	Latvijas iedzīvotāju vīrs darbaspējas vecuma veselību ietekmējošo paradumu un funkcionālo spēju pētījums.	Iegūt informāciju par veselību ietekmējošiem paradumiem un funkcionālām spējām Latvijas iedzīvotājiem vīrs darbaspējas vecuma, noskaidrojot to savstarpējās sakarības, kā arī sadalījumu sociāli-demogrāfiskās grupās Latvijas iedzīvotājiem vecumā no 65 gadu vecuma.	Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 65 gadiem.	Veselīgs uzturs, psihiskā veselība.	Izpildīts
	Pētījums par sāls patēriņu un joda patēriņu Latvijas pieaugušo populācijā.	Novērtēt Latvijas iedzīvotāju uzņemtā sāls un joda daudzumu, izvērtējot iedzīvotāju sniegtos uztura datus un 24 stundu urīna paraugu analītiskos mērījumus.	Latvijas iedzīvotāji vecumā no 19 līdz 64 gadiem.	Veselīgs uzturs.	Izpildīts
	Latvijas iedzīvotāju kardiovaskulāro un citu neinfekcijas slimību riska faktoru šķērsriezuma pētījums.	Hronisko neinfekcijas slimību un to veicinātājfaktoru izplatības noteikšana, kas visbūtiskāk ietekmē Latvijas iedzīvotāju veselību.	Latvijas iedzīvotāji no 25 līdz 74 gadiem.	Veselīgs uzturs, atkarību izplatības mazināšana, fiziskā aktivitāte, psihiskā veselība, slimību profilakse.	Izpildīts

	<p>Pētījums par azartspēļu, sociālo mediju, datorspēļu un citu procesu atkarību izplatību Latvijā.</p>	<p>Noskaidrot procesu atkarību (azartspēļu atkarība, sociālo mediju atkarība, datorspēļu atkarība) un asociētās uzvedības izplatību un to ietekmējošos faktorus Latvijas iedzīvotāju vidū.</p>	<p>Latvijas iedzīvotāji no 15 līdz 64 gadiem.</p>	<p>Atkarību izplatības mazināšana.</p>	<p>Izpildīts</p>
	<p>Fiziskās aktivitātes veicinošas vides pētījums izglītības iestādēs.</p>	<p>Noskaidrot fizisko aktivitāti ierobežojošos un veicinošos faktorus izglītības iestādēs.</p>	<p>Latvijas vispārizglītojošo iestāžu 7., 9. un 11.klašu izglītojamie, administrācija un pedagogi izglītības, sporta un veselības nozares politikas veidotāju eksperti.</p>	<p>Fiziskās aktivitātes.</p>	<p>Izpildīts</p>
	<p>Pētījums par alkohola un citu atkarību izraisošo vielu lietošanu grūtniecības laikā.</p>	<p>Noskaidrot smēķēšanas, alkohola, kā arī nelegālo atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatību grūtniecības laikā un šo paradumu asociētos faktorus Latvijā, lai plānotu un īstenotu nepieciešamo uz pierādījumiem balstītu profilakses pasākumu apjomu valsts mērogā.</p>	<p>Pilngadīgas sievietes (18 gadi un vecākas), kuras atrodas stacionārā pēcdzemdību periodā neatkarīgi no dzemdību iznākuma.</p>	<p>Atkarību izplatības mazināšana.</p>	<p>Izpildē</p>
	<p>Pētījums par alkohola lietošanu, tās radītajām sekām un profilakses ekonomiskajiem ieguvumiem valstī.</p>	<p>Informēt politikas veidotājus un sabiedrību par alkohola lietošanu Latvijā un tās radītajām sekām, sniegt Latvijas valsts politikas veidotājiem uz pierādījumiem balstītu priekšstatu par alkohola lietošanas sociālajām izmaksām, kā arī novērtēt sabiedrības</p>	<p>-</p>	<p>Atkarību izplatības mazināšana.</p>	<p>Izpildē</p>

		ieguvumus no alkohola lietošanas profilakses pasākumu ieviešanas / pastiprināšanas.			
	Pētījums par D vitamīna un dzelzs deficītu grūtniecēm Latvijā.	Izpētīt D vitamīna un dzelzs deficīta prevalenci un smaguma pakāpi grūtniecēm Latvijā, lai sekmētu nacionālo prevencijas programmu izstrādi D vitamīna un dzelzs deficīta novēršanai.	Grūtnieces ar fizioloģiski norītošu grūtniecību II trimestrī, kuras pēdējo 6 mēnešu laikā nav saņēmušas D vitamīna un dzelzs preparātus terapeitiskās devās.	Seksuālā un reproduktīvā veselība, slimību profilakse.	Izpildē
	Pētījums par fizisko aktivitāti, uztura paradumiem un ĶMI 5 – 6 gadīgiem pirmsskolas vecuma bērniem Latvijā.	Iegūt reprezentatīvu informāciju par ķermeņa masas indeksa rādītājiem, kā arī fiziskās aktivitātes un uztura paradumiem bērniem pirmsskolas vecumā Latvijā.	Pirmsskolas vecuma bērni piecu gadu vecumā, kas apgūst vispārējo pirmsskolas izglītības programmu pirmsskolas izglītības iestādēs.	Fiziskā aktivitāte.	Izpildīts
	Pētījums par Latvijas iedzīvotāju seksuālās un reproduktīvās veselības ietekmējošiem faktoriem un paradumiem.	Noskaidrot seksuālās un reproduktīvās veselības stāvokļa izmaiņu un to ietekmējošo faktoru tendences 15 – 64 gadu vecu Latvijas iedzīvotāju vidū.	Latvijas iedzīvotāji, sievietes un vīrieši, vecumā no 15 līdz 64 gadiem.	Seksuālā un reproduktīvā veselība.	Izpildē
	Izglītības iestāžu vides kvalitātes un drošuma pētījums.	Izvērtēt Latvijas vispārizglītojošo mācību iestāžu vides kvalitātes svarīgu rādītāju – iekštelpu CO2 koncentrāciju, veicot objektīvus mērījumus, ventilācijas pietiekamības aprēķinu, un sagatavot uz pierādījumiem balstītus ieteikumus izglītības iestāžu iekštelpu gaisa kvalitātes uzlabošanai.	Latvijas vispārizglītojošo skolu mācību telpās.	Slimību profilakse.	Izpildē

	Pētījums par psihisku traucējumu un pašnāvnieciskas uzvedības izplatību Latvijas pieaugušo iedzīvotāju populācijā.	Noskaidrot psihisko traucējumu un pašnāvnieciskas uzvedības izplatību Latvijas pieaugušo iedzīvotāju populācijā.	Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 gadu vecuma.	Psihiskā veselība.	Izpildē
Vispārējie veselības veicināšanas pasākumi	Sabiedrības informēšanas kampaņa "Fiziskās aktivitātes veicināšana".	Informēt un izglītēt iedzīvotājus un veicināt regulāru fizisku aktivitāšu veikšanu ikdienā.	Latvijas iedzīvotāji.	Fiziskā aktivitāte.	Izpildīts
	Sabiedrības informēšanas kampaņa "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatības mazināšana".	Smēķēšanas izplatības mazināšana jauniešu un pieaugušo vidū, negatīvas attieksmes veidošana pret alkoholisko dzērienu lietošanu jauniešiem, alkoholisko dzērienu lietošanas mazināšana pieaugušo vidū.	Latvijas iedzīvotāji (jaunieši un pieaugušie).	Atkarību izplatības mazināšana.	Izpildīts
	Sabiedrības informēšanas kampaņa par zāļu starptautiskā nepatentētā nosaukuma izrakstīšanu kompensējamo zāļu receptēs.	Skaidrot starptautiskā nepatentētā nosaukuma (SNN) izrakstīšanu kompensējamo zāļu receptēs, samazināt pacientu līdzmaksājumus kompensācijas kārtības ietvarā par 15 miljoniem gadā, kopš kampaņas īstenošanas uzsākšanas, palielināt SNN izrakstīšanu kompensējamo zāļu receptēs līdz 70% un veicināt mērķauditoriju izpratni par SNN izrakstīšanas nozīmību, tādējādi palielinot zāļu finansiālu pieejamību un racionālu zāļu lietošanu.	<ul style="list-style-type: none"> • Visi Latvijas iedzīvotāji. • Ārsti, ārsta palīgi (feldšeri) un medicīnas māsas, kurām ir tiesības izrakstīt zāles, farmaceiti un farmaceitu asistenti. 	Slimību profilakse.	Izpildīts

	Sabiedrisko attiecību koncepta par stigmatu mazināšanu veselības jomā psihiskās Realizācija.	Uzlabot iedzīvotāju zināšanas, prasmes un iesaistīšanos savas un līdzcilvēku psihoemocionālās labklājības veicināšanā un mazināt stigmatu, kas saistās ar psihisko veselību.	<ul style="list-style-type: none"> • Visi Latvijas sociālo mediju Facebook un Instagram lietotāji. • Interneta vietņu lasītāji, kafejnīcu un citu sabiedrisku vietu apmeklētāji. 	Psihiskā veselība.	Izpildīts
	Seksuālās un reproduktīvās veselības veicināšanas kampaņas stratēģijas izstrāde.	Kampaņas stratēģijas mērķis: sagatavot kampaņas stratēģiju par to kā veicināt savstarpēji atbildīgu seksuālo attiecību veidošanu, lai mazinātu mītus, STI (t.sk. HIV) izplatību un nevēlamo grūtniecību skaitu.	-	Seksuālā un reproduktīvā veselība.	Izpildīts
	Seksuālās un reproduktīvās veselības veicināšanas kampaņa.	Kampaņas mērķis ir veicināt mērķauditorijas izpratni un zināšanas par seksuālo un reproduktīvo veselību, kā arī uzlabot spēju sarunāties par seksu, lai panāktu dialogu starp jauniešiem un vecākiem, starp jauniešiem un pedagogu un starp partneriem.	Kampaņas primārā mērķauditorija: jaunieši no 15 gadu vecuma, iedzīvotāji, kuriem ir bērni un iedzīvotāji, kuriem ir aktīva seksuālā dzīve. Kampaņas sekundārā mērķauditorija: pedagogi, sociālie darbinieki, ārstniecības personas, sociālās aprūpes institūciju pakalpojumu sniedzēji.	Seksuālā un reproduktīvā veselība.	Izpildē
	Sabiedrības informēšanas kampaņa par veselīgu uzturu.	Kampaņas mērķis ir mērķauditorijai saistošā veidā informēt par dārzeni, augļu un	Kampaņas primārā mērķauditorija – skolas vecuma (7 – 18 gadi)	Veselīgs uzturs.	Izpildē

		ogu nozīmi uzturā, ūdens lietošanu ikdienā, par veselīgām un viegli pagatavojamām uzkodām un par regulāru maltīšu nozīmi, īpaši uzsverot brokastu nozīmi, tādējādi veicinot veselīgu uztura paradumu veidošanos.	bērni, sekundārā mērķauditorija – skolas vecuma (7 – 18 gadi) bērnu vecāki.		
	Sabiedrības informēšanas aktivitāšu par aktuālām sabiedrības veselības veicināšanas un slimību profilakses tēmām izstrāde un īstenošana.	Izstrādāt un īstenot aktivitātes par dažādām aktuālām sabiedrības veselības veicināšanas un slimību profilakses tēmām, lai veiktu savlaicīgu un efektīvu sabiedrības informēšanu problēmsituācijās, kuras saistās ar iedzīvotāju personīgo atbildību savas veselības un sabiedrības veselības saglabāšanā.	Visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.	Slimību profilakse, atkarību izplatības mazināšana.	Izpildīts
	Sabiedrības informēšanas kampaņas par ņirgāšanās mazināšanu izglītības iestādēs izstrāde un ieviešana.	Izglītēt iedzīvotājus par to, ka ņirgāšanās nav norma un pašattīstības posms, izglītēt par problēmas nozīmīgumu un sniegt konkrētus ieteikumus, kā rīkoties ņirgāšanās situācijās.	11 – 15 gadus veci pusaudži (tai skaitā pusaudži ar vieglas garīgās attīstības traucējumiem, kā arī ar redzes un dzirdes traucējumiem), viņu vecāki un citas audzināšanā iesaistītas personas (tai skaitā vecāki ar vieglas garīgās attīstības traucējumiem, kā arī ar redzes un dzirdes traucējumiem), kā arī izglītības iestāžu pedagogi	Psihiskā veselība.	Izpildē

			un izglītības iestāžu vadība.		
	Sabiedrības informēšanas kampaņa par bērnu drošību.	Izglītēt un informēt dažāda vecuma bērnus un viņu vecākus par drošību, biežāko traumu veidiem, kas aktuāli katram vecumposmam, traumu gūšanas apstākļiem un veicamajiem profilakses pasākumiem, tādējādi veicinot bērnu traumatisma prevenciju Latvijā.	Primārā mērķa grupa: <ul style="list-style-type: none"> • bērni; • bērnu vecāki, bērnu likumiskie pārstāvji un citi aprūpētāji; • topošie vecāki. Sekundārā mērķa grupa: <ul style="list-style-type: none"> • izglītības iestāžu darbinieki; • pašvaldības darbinieki; • ražotāji (bērnu izklaides un/vai brīvā laika aprīkojuma ražotāji un/vai izplatītāji); • medikamentu izplatītāji; • sadzīves ķīmijas ražotāji un /vai izplatītāji. 	Fiziskā aktivitāte.	Izpildē
	Veselības ministrijas dalības nodrošināšana pasākumā „ZZ čempionāts” 2020.gadā.	Koordinēt un nodrošināt organizatorisko vadību, kas nepieciešama Veselības ministrijas veiksmīgai dalībai pasākuma “ZZ čempionāts” norises posmos.	4. – 12. klašu skolēni no visas Latvijas.	Fiziskā aktivitāte.	Izpildīts

	Video izstrāde par Covid-19 izplatības ierobežošanu.	Aicināt Latvijas iedzīvotājus ievērot pulcēšanās aizliegumu un palikšanu mājās ar mērķi īstenot slimību profilaksi prioritārajās veselības jomās (t.sk., sirds un asinsvadu veselības jomā).	Visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.	Slimību profilakse.	Izpildīts
	Trīs video izveide kā mazināt nomāktību, trauksmi un paniku.	Video mērķis: viegli uztveramā un saprotamā veidā izveidot trīs video, kas palīdzētu mazināt nomāktību, trauksmi vai paniku.	Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 (astoņpadsmit) gadiem, kas vēlas iegūt zināšanas par nomāktības, trauksmes vai panikas mazināšanu, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautie.	Psihiskā veselība.	Izpildīts
	Mācību filmu, izglītojošo filmu un video izstrāde par dažādām sabiedrības veselības veicināšanas tēmām.	1. – 5. klašu izglītojamajiem veidot izpratni par veselīga uztura pamatprincipiem, t.sk. brokastu nozīmīgumu, popularizēt augļu un dārzeņu lietošanu ikdienas uzturā, veidot attieksmi pret neveselīgu/veselīgu uzturu.	Primārā mērķauditorija 1. – 5. klašu izglītojamie, sekundārā mērķauditorija – vecāki.	Veselīgs uzturs.	Izpildīts
	Mācību filmu un izglītojošo filmu izstrāde par dažādām sabiedrības veselības veicināšanas tēmām.	Izglītojošās filmas (par bērna un pusaudža psiholoģisko attīstību) mērķis: veidot izpratni par bērna un pusaudža psiholoģisko attīstību, efektīviem komunikācijas veidiem ar bērniem un pusaudžiem, kā arī komunikācijā biežāk pieļautajām kļūdām, pasniedzot šo informāciju	Filmas primārā mērķauditorija – bērnu un pusaudžu (no dzimšanas līdz 12. klasei) vecāki, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautie. Sekundārā mērķauditorija – pedagogi.	Psihiskā veselība.	Izpildē

		<p>viegli uztveramā un mūsdienīgā veidā, iekļaujot vienkāršus un praktiskus piemērus par bērniem un pusaudžiem konkrētās vecuma grupās.</p>			
		<p>Mācību filmas (par narkotiskajām vielām) mērķis ir pusaudžiem piemērotā, saistošā, mūsdienīgā un viegli saprotamā veidā skaidrot narkotisko vielu, tajā skaitā, jauno psihoaktīvo vielu kaitīgo ietekmi uz cilvēka veselību, sniedzot informāciju un motivējot neuzsākt vai pārtraukt narkotisko vielu lietošanu.</p>	<p>Primārā mērķauditorija – pusaudži vecumā no 13 līdz 18 gadiem, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautie. Sekundārā mērķauditorija – vecāki, pedagogi u.c.</p>	<p>Atkarību izplatības mazināšana.</p>	
		<p>Mācību filmas (par seksuālo un reproduktīvo veselību) mērķis ir piemērotā, saistošā, mūsdienīgā un viegli saprotamā veidā izglītēt 5.–7. un 8.–12. klašu izglītojamās par ķermeņa pārmaiņām pubertātes laikā un seksuālo un reproduktīvo veselību.</p>	<p>Primārā mērķauditorija – 5.–7. un 8.–12. klašu izglītojamie, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautie. Sekundārā mērķauditorija – vecāki, pedagogi u.c.</p>	<p>Seksuālā un reproduktīvā veselība.</p>	
	<p>Izglītojošu nodarbību un semināru vadīšana par mutes un zobu veselības veicināšanu.</p>	<p>Veicināt pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērnu mutes un zobu veselību, skaidrojot uztura paradumu ietekmi uz mutes dobuma un zobu veselību (t.sk. par zobiem veselīgu un neveselīgu uzturu), motivējot bērnus pareizi un regulāri tīrīt zobus, kā arī īstenojot citus mutes dobuma un</p>	<p>Pirmsskolas vecuma bērni no 4 (četrus) gadu vecuma un vispārējo un speciālo izglītības iestāžu 1. – 2. klašu izglītojamie, t.sk. bērni, kuriem ir redzes, dzirdes, garīgās attīstības un kustību traucējumi;</p>	<p>Veselīgs uzturs.</p>	<p>Izpildīts (2018)/Izpildē (2020)</p>

		zobu veselību veicinošus pamatprincipus; pilnveidot pedagogu zināšanas par mutes dobuma un zobu veselības jautājumiem, kā arī prasmes mūsdienīgu mācību risinājumu izmantošanā, runājot ar izglītojamajiem par pareizas un regulāras mutes dobuma un zobu higiēnas nozīmi saistībā ar veselīga uztura paradumiem mutes dobuma un zobu veselības saglabāšanā un veicināšanā	• pirmsskolas un sākumskolas (1. – 4. klašu) pedagogi.		
	Dalības septiņos festivālos	Izglītot mērķauditoriju par psihiskās veselības jautājumiem.	Jaunieši un/ vai jauniešu vecāki.	Psihiskā veselība.	Izpildīts
Slimību profilakses pasākumi	Pilotprojekts smēķēšanas atmešanai.	Primārās un perinatālās aprūpes speciālistu lomas stiprināšana, sniedzot speciālistiem metodisku atbalstu darbā ar smēķējošo pacientu motivēšanu smēķēšanas atmešanai, kā arī smēķēšanas atmešanas atbalsta grupas programmas izstrādāšana un testēšana, lai izvērtētu smēķēšanas atmešanas atbalsta grupas programmas efektivitāti un pielietojamību kardiovaskulāro un onkoloģisko slimību profilakses ietvarā.	Pilngadību sasniegušas personas, kuras smēķē, neatkarīgi no vecuma, izglītības līmeņa, dzimuma, etniskās piederības, invaliditātes.	Atkarību izplatības mazināšana, slimību profilakse.	Izpildīts

	Pilotprojekts sirds un asinsvadu slimību riska faktoru noteikšanai un mazināšanai bērniem	Izstrādāt un praksē pārbaudīt skolas vidē balstītu SAS riska faktoru mazināšanas programmu, kas ietver pasākumu kompleksu bērnu uztura, fizisko aktivitāšu paradumu uzlabošanai un atkarību (smēķēšanas) profilaksei, tādā veidā mazinot SAS riska faktorus jau bērna vecumā.	<p>Primārā mērķa grupa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 500 bērni, kas mācās 3.klasē; • 500 bērni, kas mācās 7. klasē; • bērnu vecāki. <p>Sekundārā mērķa grupa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izglītības iestāžu māšas un cits skolas atbalsta personāls (piemēram, psihologi, sociālais pedagogs, logopēds, speciālais pedagogs u.c.); • izglītības iestāžu pedagogi; • ģimenes ārsti un pediatri. 	Veselīgs uzturs, atkarību izplatības mazināšana, fiziskā aktivitāte, slimību profilakse.	Izpildīts
	Psihiskās veselības veicināšanas un profilakses programma.	Palielināt iedzīvotāju iespējas un prasmes būt līdzestīgiem savas un līdzcilvēku psihiskās veselības un psihoemocionālās labklājības saglabāšanā un uzlabošanā.	<p>Mērķa grupas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • grūtnieces un topošie/jaunie vecāki; • 7. – 9. klašu skolēni; • 10. – 12. klašu skolēni. 	Psihiskā veselība.	Izpildīts
Nacionāla mēroga veselības veicināšanas pasākumi mērķa grupām un vietējai sabiedrībai	Apmācību organizēšana izglītības iestāžu pedagogiem par veselības izglītības jautājumiem.	Pilnveidot pedagogu profesionālo kompetenci un nodrošināt pēctecīgu veselības jautājumu apguvi vispārējā un profesionālajā izglītībā.	Vispārējās izglītības iestāžu pedagogi, kas veic 1. – 6., 7. – 9. un klases skolēnu, ka arī 10. – 12. klašu skolēnu un profesionālo izglītības iestāžu audzēkņu	Psihiskā veselība, seksuālā un reproduktīvā veselība, atkarību izplatības mazināšana,	Izpildīts

			izglītošanu veselības jautājumos.	fiziskās aktivitātes, veselīgs uzturs.	
	Seksuālās un reproduktīvās veselības izglītības programmas izveide un īstenošana.	Seksuālās un reprodktīvās veselības izglītības programmas izveide un pašvaldību deleģēto speciālistu apmācīšana darbam ar šo programmu.	Pašvaldību deleģēti speciālisti darbam ar skolēniem seksuālās un reproduktīvās veselības izglītības jautājumos.	Seksuālā un reproduktīvā veselība.	Izpildīts
	Vadlīniju un rekomendāciju izstrāde ņirgāšanās izplatības mazināšanai, kā arī apmācības to ieviešanai izglītības vidē.	Izstrādāt vadlīnijas un rekomendācijas ņirgāšanās izplatības mazināšanai izglītības vidē, kas balstītas uz citu valstu pieredzi, pieejamajiem pētījumiem un pretņirgāšanās programmām, iekļaujot algoritmu, ņirgāšanās prevencijas daudzfunkcionālu skatījumu un starpinstitucionālu sadarbības veicināšanu, kā arī īstenot apmācības pedagogiem un atbalsta personālam darbam ar izstrādātajām vadlīnijām. Stiprināt mērķauditorijas lomu un kompetences ņirgāšanās izplatības mazināšanā, zināšanu un prasmju sniegšana par ņirgāšanās profilaksi.	Mērķa grupas: • pirmsskolas, sākumskolas, pamatskolas, vidusskolas un profesionālās izglītības iestāžu vadītāji, pedagogi un atbalsta personāls (piemēram, skolu psihologi, sociālie pedagogi), kā arī izglītības iestāžu dibinātāji, pašvaldību atbalsta institūciju un citu atbildīgo iestāžu darbinieki; • vecāki, likumiskie pārstāvji un citas mācību un audzināšanas procesā iesaistītās personas, piemēram, sporta treneri, vecvecāki.	Psihiskā veselība.	Izpildē

	<p>Indicētās atkarību profilakses intervences izstrāde līdz 25 gadus veciem iedzīvotājiem ar paaugstinātu atkarību izraisošo vielu lietošanas radīto veselības traucējumu attīstības risku.</p>	<p>Izstrādāt indicēto atkarību profilakses intervenci 13 līdz 25 gadus veciem jauniešiem, kuri pirmo reizi nonākuši valsts un pašvaldību iestāžu redzeslokā (izglītības iestādes, policija, veselības aprūpes iestādes u.c.) sakarā ar atkarību izraisošo vielu lietošanu un/ vai ar to saistītu pretlikumīgu, riskantu uzvedību, kas kalpo kā agrīna palīdzība bērniem, pusaudžiem un pieaugušajiem, kuri ir pamēģinājuši vai sākuši lietot atkarību izraisošās vielas.</p>	<p>Latvijas pašvaldībās strādājoši speciālisti (policijas, izglītības iestāžu, bāriņtiesas, sociālā dienesta, profilakses centru, NVO).</p>	<p>Atkarību izplatības mazināšana.</p>	<p>Izpildē</p>
	<p>Izstrādāt metodisko materiālu vispārizglītojošajām izglītības iestādēm atkarības profilakses politikas veidošanai un īstenošanai, nodrošinot pedagogu kompetences paaugstināšanu atkarību profilakses īstenošanā.</p>	<p>Identificēt Latvijas vispārizglītojošo izglītības iestāžu īstenoto atkarību profilakses politiku, pieejamos, izmantotos un nepieciešamos resursus, un paaugstināt izglītības iestāžu kompetenci atkarību profilakses izstrādāšanā un īstenošanā – no efektīvas atkarību profilakses resursu integrācijas mācību saturā līdz pārdomātai un koordinētai atkarības izraisošo vielu lietošanas, glabāšanas, tirgošanas u.c rezultātā radīto incidentu vadībai.</p>	<p>Vispārizglītojošo izglītības iestāžu darbinieki.</p>	<p>Atkarību izplatības mazināšana.</p>	<p>Izpildē</p>

	<p>Informatīvo materiālu izstrādes (maketēšanas), drukas un piegādes pakalpojumi.</p>	<p>Informatīvo materiālu maketēšana, druka un piegāde.</p>	<p>Visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.</p>	<p>Psihiskā veselība, seksuālā un reproduktīvā veselība, atkarību izplatības mazināšana, fiziskās aktivitātes, veselīgs uzturs.</p>	<p>Izpildē</p>
	<p>Vispārizglītojošo skolu sociālās ietekmes profilakses programmas „Unplugged” 12 līdz 14 gadus veciem skolēniem, lai novērstu vai attālinātu atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanu adaptēšana un pilotēšana.</p>	<p>Adaptēt un pilotēt labās prakses vispārizglītojošās skolās sociālās ietekmes profilakses programmu „Unplugged” 12 līdz 14 gadus veciem skolēniem Latvijas vispārizglītojošās skolās, lai novērstu vai attālinātu atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanu.</p>	<p>Vispārizglītojošo mācību iestāžu pedagogi un izglītojamie vecuma grupā no 12 līdz 14 gadiem.</p>	<p>Atkarību izplatības mazināšana</p>	<p>Izpildē</p>
	<p>Semināru organizēšana Nacionālā veselīgo pašvaldību tīkla (NVPT) koordinatori un pašvaldību atbildīgajām amatpersonām un Veselību veicinošo skolu tīkla (VVST) koordinatori veselības veicināšanas un sabiedrības veselības jautājumos.</p>	<p>Stiprināt NVPT dalības pašvaldību lomu un kompetenci veselības veicināšanas un slimību profilakses jomā; Stiprināt VVST izglītības iestādes un sniegt tām metodoloģisko atbalstu dažādu sabiedrības veselības un veselības veicināšanas tēmu efektīvākai ieviešanai praksē.</p>	<p>NVPT koordinatori un pašvaldību atbildīgās amatpersonas, VVST koordinatori.</p>	<p>Psihiskā veselība, atkarību izplatības mazināšana, seksuālā un reproduktīvā veselība.</p>	<p>Izpildīts (2017. un 2020. gada iepirkumā)</p>
	<p>Apmācību organizēšana izglītības un sociālo</p>	<p>Pilnveidot izglītības un sociālo iestāžu ēdināšanas uzņēmumos</p>	<p>Izglītības un sociālo iestāžu ēdināšanas</p>	<p>Veselīgs uzturs.</p>	<p>Izpildīts</p>

	<p>iestāžu ēdināšanas uzņēmumos strādājošiem pavāriem, pārtikas tehnologiem u.c. speciālistiem, kā arī bērnu aprūpes iestāžu, kas sniedz ģimeniskai videi pietuvinātus pakalpojumus, darbiniekiem un klientiem par veselīga uztura jautājumiem.</p>	<p>strādājošo pavāru, pārtikas tehnologu, medicīnas māsū u.c. ar šo jomu saistīto speciālistu, kā arī bērnu aprūpes iestāžu, kas sniedz ģimeniskai videi pietuvinātus pakalpojumus, darbinieku un klientu teorētiskās zināšanas par veselīga uztura jautājumiem un praktiskās iemaņas veselīga un pilnvērtīga uztura pagatavošanā, saņemot praktiskus padomus, kurus turpmāk varēs pielietot ikdienā, t.sk., profesionālo uzdevumu veikšanai.</p>	<p>uzņēmumos strādājošie pavāri, pārtikas tehnologi u.c. speciālisti.</p>		
	<p>Izstāde „Seksuālā un reproduktīvā veselība”.</p>	<p>Sasaistē ar šī temata vēsturiskajiem aspektiem informēt un izglītot iedzīvotājus dažādos vecumposmos par seksuālo un reproduktīvo veselību un ar to saistītajām problēmām.</p>	<p>Latvijas iedzīvotāji.</p>	<p>Seksuālā un reproduktīvā veselība.</p>	<p>Izpildīts</p>
	<p>Izstāde “Būt līdzās”</p>	<p>Atspoguļot medicīnas māsu un vecmātes profesijas lomu pēdējo 200 gadu laikā Latvijā un pasaulē, tādā veidā izglītojot sabiedrību par medicīnas māsu un vecmātes profesiju, tās attīstību, vērtībām un ieguldījumu sabiedrības veselības veicināšanā.</p>	<p>Visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.</p>	<p>Psihiskā veselība, seksuālā un reproduktīvā veselība, atkarību izplatības mazināšana, fiziskās aktivitātes, veselīgs uzturs.</p>	<p>Izpildīts</p>

	Izstāde „Garīgā veselība”.	Sasaistē ar šī temata vēsturiskajiem aspektiem, veicināt sabiedrības izpratni par garīgo veselību, tās veicināšanu un veselīga dzīvesveida nozīmi, riska faktoriem, kas nelabvēlīgi ietekmē garīgo veselību, pievērst iedzīvotāju uzmanību savai, tuvinieku un līdzcilvēku garīgajai veselībai, mazināt aizspriedumus pret cilvēkiem ar garīgā veselības traucējumiem un veicināt šo cilvēku integrāciju sabiedrībā.	Visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.	Psihiskā veselība.	Izpildīts
	Ceļojošā izstāde “Garīgā veselība”.	Uz muzeja ekspozīcijas un vēsturisko notikumu izklāstiem balstītu priekšstatu gūšana par notikumiem un atklājumiem, kas ietekmējuši slimību profilaksi un sabiedrības veselības veicināšanu, atraktīvā, nedidaktiskā, personiski un emocionāli uzrunājošā veidā apmeklētājiem sniegt informāciju, lai skaidrotu un veidotu izpratni par psihiskās veselības tēmu.	Latvijas iedzīvotāji.	Psihiskā veselība.	Izpildīts
	“Tavs veselīgais uzturs”.	Uz muzeja ekspozīcijas un vēsturisko notikumu izklāstiem balstītu priekšstatu gūšana par	4. – 8. klašu skolēni.	Veselīgs uzturs.	Izpildīts

	“Alkohola ietekme uz nenobriedušu organismu”.	notikumiem un atklājumiem, kas ietekmējuši slimību profilaksi un sabiedrības veselības veicināšanu, atraktīvā, nedidaktiskā, personiski un emocionāli uzrunājošā veidā apmeklētājiem sniegt informāciju, lai skaidrotu un veidotu izpratni par veselīga uztura, psihiskās veselības, atkarību mazināšanas un seksuāli reproduktīvās veselības tēmām.	7. – 12. klašu skolēni.	Atkarību izplatības mazināšana.	Izpildīts
	„Seksuālā un reproduktīvā veselība”	Padziļināt sabiedrības zināšanas par pārtikas sistēmām un zinātniskajiem risinājumiem nākotnes veselīgās pārtikas izstrādē par vietējās izcelsmes uztura un vides aizsardzības jautājumiem, par bērnu uzturu un veselīga uztura ieradumu veicināšanu skolas vecuma bērnu vidū un par veselīgā uztura saistību ar psihiskās veselības veicināšanu.	9. – 12. klašu skolēni.	Seksuālā un reproduktīvā veselība.	Izpildīts
	“Četru veselīgam uzturam veltītu nodarbību koncepcijas izstrāde un nodarbību norišu vadība Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā”.	Visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.	Veselīgs uzturs.	Izpildīts	

	<p>“Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja imunitātes tēmai veltītas galda spēles izstrāde”.</p>	<p>Radīt izglītojošu palīg līdzekli, kas caur medicīnas vēstures prizmu skaidros cilvēka imunitātes darbības mehānismu un to ietekmējošos faktorus, un aicinās novērst vai samazināt apstākļus, kuri varētu novest pie veselības pasliktināšanās, traumām vai slimības, vienlaicīgi veicinot veselīga dzīvesveida paradumu ieviešanu ikdienā.</p>	<p>Visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši teritoriālās, sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas.</p>	<p>Slimību profilakse.</p>	<p>Izpildīts</p>
--	--	---	--	----------------------------	------------------

Pašvaldību labās prakses piemēri īstenotā 9.2.4.2. pasākuma projekta ietvaros

Veselīga uztura veicināšana

Uztura speciālistes grupu nodarbība pirmsskolas vecuma bērniem

- Pasākumu vada – uztura speciālists.
- Mērķa grupa – pirmsskolas vecuma bērni.

Mērķis – iepazīstināt bērnus ar veselīga uztura pamatprincipiem. Nodarbībā bērniem pielāgotā, vienkāršā veidā tiek apskatītas tēmas par veselīga uztura šķīvi, graudaugu produktiem, olbaltumvielu produktiem, augļiem, dārzeņiem, piena produktiem, to nepieciešamajām dienas devām, ūdeni. Informācija tiek pasniegta, izmantojot radošu stāstījumu, atraktīvu prezentāciju, uztura šķīvi un krāsojamās darba lapas “Sabalansēts uztura šķīvis”. Nodarbība ir vērsta uz bērnu veselīga uztura paradumu nostiprināšanu, motivējot ēst veselīgi un daudzveidīgi, papildinot savu uzturu ar graudaugiem, olbaltumvielas saturošiem produktiem, augļiem, dārzeņiem, tostarp uzsverot arī pietiekama šķidruma uzņemšanas nepieciešamību. Nodarbības beigās tiek sniegta atgriezeniskā saite un bērniem tiek nostiprinātas iegūtās zināšanas, uzdodot testa jautājumus par nodarbībā apskatīto tēmu.

Nodarbība vecākiem no daudz bērnu, nepilnajām un trūcīgajām ģimenēm par veselīgu uzturu un tā ietekmi uz sirds un asinsvadu slimību un cukura diabēta profilaksi

- Pasākumu vada – pediatrs.
- Mērķa grupa – vecāki no daudz bērnu, nepilnajām un trūcīgajām ģimenēm.

Mērķis – sniegt zināšanas par veselīgu uzturu un tā ietekmi uz sirds un asinsvadu slimību un cukura diabēta profilaksi. Nodarbības laikā pasākuma dalībnieki veic daudzveidīgus praktiskus uzdevumus – grupās un individuāli nosaka savu / savu bērnu ķermeņa masas indeksu, veic tā interpretāciju, pārtikas produktu marķējumos meklē transtaukskābes, skaita kalorijas dažādos produktos. Pasākuma dalībnieki saņem arī koncentrētu izdales materiālu par sirds asinsvadu veselības riska faktoriem, diabēta simptomiem un profilaksi, bērnu fiziskajai veselībai atbilstošas novērtējuma skalas, ķermeņa masas interpretācijas līknes un bērnu ēdienkaršu piemērus. Pasākumā tiek izmantotas dažādas informācijas nodošanas metodes – video prezentācijas, stāstījums, diskusijas, ieteikumus produktu lietošanai uzturā un ko kā izvairīties.

Fizisko aktivitāšu veicināšana

Vingrošanas grupas nodarbība bērniem no trūcīgām, maznodrošinātām vai daudz bērnu ģimenēm

- Pasākumu vada – fizioterapeits.
- Mērķa grupa – bērni no trūcīgām, maznodrošinātām vai daudz bērnu ģimenēm

Mērķis – veicināt bērnu fizisko aktivitāti, paralēli veicinot pietiekama šķidruma uzņemšanu un pareizas elpošanas tehnikas apguvi. Nodarbībā bērniem tiek demonstrēti un bērni veic dažādas intensitātes un sarežģītības vingrojumus dažādām muskuļu grupām desmit uzdevumu stacijās, kas piemērojami katram indivīdam pēc savām spējām. Nodarbībā tiek izmantots daudzveidīgs un plašs vingrošanas inventārs – vingrošanas bumbas, paklājiņi, līdzsvara sliede, līdzsvara bumbas u.c. Nodarbības vadīšanā tiek izmantoti dažādas vadīšanas pieejas – radošs stāstījums, individuāla palīdzība/pieeja pareizu vingrojumu izpildē, atgādinājumi par atpūtas pauzēm,

pareizu elpošanu un regulāru ūdens padzēšanu. Nodarbībā apgūtos vingrojumu pasākuma dalībnieki var izmantot arī mājās, tādējādi veicinot sasniegtā rezultāta ilgspēju un uzturēšanu.

Lekcija “Bērna attīstība pirmajos dzīves gados”

- Pasākumu vada – fizioterapeits.
- Mērķa grupa – jaunie vecāki.

Mērķis – sniegt jaunajiem vecākiem zināšanas un praktiskas iemaņas bērna attīstībā līdz gada vecumam. Lekcija ir vērsta uz bērnu fizisko un motoro attīstību, un profilaksi biežāk sastopamākajām muskuloskeletālās sistēmas problēmām. Dalībniekiem tiek sniegti praktiski padomi un ieteikumi par zīdaiņu pareizu nēsāšanu, attīstības īpatnībām līdz viena gada vecumam, liekot uzsvāru praktiskai informācijai, ko izmantot ikdienā, tiek demonstrēti zīdaiņiem piemēroti vienkārši vingrojumu kompleksi, piemēram, par turēšanu, apģērbšanu, kuru viegli atkārtot mājās apstākļos (demonstrācijā tiek izmantota bērna manekena lelle), tādējādi veicinot veselības paradumu nostiprināšanu ilgtermiņā. Katrs pasākuma dalībnieks saņem izdales materiālu – brošūru par pareizu bērna aprūpi (*handlingu*).

Ceturto klašu skolēnu slidotapmācība

- Pasākumu vada – slidošanas instruktors (treneris), sporta skolotājs, asistē medmāsa.
- Mērķa grupa – bērni (4.klases skolēni).
- Mērķis – motivēt un veicināt fiziskās aktivitātes skolēnu vidū, sniedzot vispārējās prasmes un zināšanas par slidotprasmju apguvi.

Pirms nodarbības dalībniekiem tiek izskaidroti organizatoriskie jautājumi un katrs dalībnieks saņem atbilstošu inventāru – slidas un aizsargķiveri. Nodarbība tiek sākta ar iesildīšanās daļu, kam seko slidošanas pamatu apgūšana un stafete (instruktori demonstrē slidošanas pamata tehniku secīgi pēc sarežģītības pakāpēm un dalībnieki atkārtō demonstrācijā redzēto), izskaidro fiziskās aktivitātes ietekmi uz organismu un tā nozīmi imunitātes veidošanās procesā, kā arī sniedz ieteikumus fiziskās aktivitātes veicināšanai arī turpmāk. Nepieciešamības gadījumā tiek sniegta arī individuālā pieeja slidot prasmju apguves procesā.

Atkarību izraisošo vielu un procesu izplatības mazināšana

Izglītojošo nodarbību (pasākumu) kopumi pusaudžiem (8. – 9.klase) par smēķēšanas, alkoholisko dzērienu un narkotiku lietošanas kaitīgo ietekmi un sekām

- Pasākumu vada – psihologs, sabiedrības veselības speciālists.
- Mērķa grupa – pusaudži (8. – 9.klases) skolēni.
- Mērķis – izglītēt pusaudžus par smēķēšanas, alkoholisko dzērienu, narkotiku lietošanas un procesu atkarību kaitīgo ietekmi un sekām, tādējādi veidojot pusaudžiem izpratni par smēķēšanas, alkoholisko dzērienu, narkotiku lietošanas un procesu atkarīgumu veselībai. Vienlaikus popularizēt dzīvi bez smēķēšanas, alkoholisko dzērienu, narkotiku lietošanas un procesu atkarībām, kā pareizo izvēli mērķu sasniegšanai dzīvē, balstoties uz pozitīviem piemēriem.

Pasākumā tiek aplūkots plašs tēmu klāsts – atkarības un to rašanās cēloņi, smēķēšana, tās kaitīgums un sekas, alkohola lietošana, tā kaitīgums un sekas, narkotikas un ar to lietošanu saistītie mīti, to kaitīgums un sekas, procesu atkarības, sekas un tests internetatkarības noteikšanai, psiholoģiskais spiediens vielu lietošanai un veidi, kā pateikt “Nē”, alkohola reklāmu analīze, mīti un fakti par alkohola lietošanu un smēķēšanu, veselīgs dzīvesveids kā alternatīva atkarību izraisošu vielu lietošanai, rīcība dažādās situācijās, kad tiek pieredzēts vienaudžu spiediens atkarību izraisošu vielu lietošanai.

Informācijas nodošanai tiek izmantotas daudzveidīgas metodes un aktivitātes – ievada saruna, fiziskās aktivitātes, prezentācija, grupu darbs, pāru aktivitāte, mītu/faktu savienošana, diskusijas, lomu spēle, reklāmu analīze, mājasdarbs, stafete, situāciju analīzes, tests, plakāta veidošana, noslēguma diskusija, kur dalībnieki pauž savas pārdomas par uzziņāto un daļās iespaidos par nodarbību kopuma kvalitāti.

Atkarību profilakses nodarbība bērniem

- Pasākumu vada – psihologs.
- Mērķa grupa – bērni (5.klases skolēni).
- Mērķis – ierobežot interneta, viedtālruna un citu ekrānierīču lietošanas izplatību, izglītojot skolēnus par potenciālajām to ilgstošas lietošanas sekām.

Bērniem viegli saprotamā, uztveramā valodā, izmantojot dažādas metodes (ilustratīvi piemēri, prezentācija, komandu spēļu elementi, diskusija) tiek skaidrotas atkarību pazīmes, ilglaicīga mazkustīga sēdēšana pie ekrānierīcēm. Nodarbības laikā ar skolēniem tiek izspēlēts tests par ekrānierīču lietošanas ieradumiem, uz ko skolēni atbild atbilstoši savai pieredzei. Bērni tiek aicināti sniegt atbildi uz konkrētu jautājumu ceļoties kājās, tādējādi pasākuma vadītājs un klātesošie var apjaust problēmas nozīmīgumu, vienlaicīgi veicinot skolēnu fizisko aktivitāti.

Seksuālās un reproduktīvās veselības veicināšana

Lekcija bērniem par sekstingu

- Pasākumu vada – psihologs.
- Mērķa grupa – bērni (6.klases skolēni).
- Mērķis – aicināt bērnus rūpēties par savu fizisko, emocionālo un sociālo drošību interneta vidē.

Dalībnieki tiek informēti par sekstinga jēdzienu, kas ir seksuāla rakstura ziņu, attēlu vai video sūtīšana kādam internetā. Lekcijā ietvertas tēmas par drošību internetā, atbildīgu interneta lietošanu, ciešā sasaistē ar seksuālās un reproduktīvās veselības aspektiem. Tiek izmantotas dažādas interaktīvas metodes darbā ar bērniem, piemēram, individuālais darbs, grupu darbs, diskusijas, īsfilmiņas demonstrēšana, tās satura pārrunāšana. Nodarbības beigās dalībnieki sniedz atgriezenisko saiti – aizpildot pasākuma novērtējuma anketu.

Lekcija skolēnu vecākiem par seksuālo un reproduktīvo veselību

- Pasākumu vada – psihoterapeits.
- Mērķa grupa – skolēnu vecāki.
- Mērķis – sniegt informāciju vecākiem par to, kā saprast un runāt ar bērniem par sarežģītām tēmām seksuālajā un reproduktīvajā veselībā.

Lai veicinātu pasākuma apmeklētību, tas ir apvienots ar skolas organizēto vecāku dienu. Lekcijā tiek aplūkotas plašas ar bērnu (īpaši pusaudžu) vecumposmu saistītas īpatnības, ietverot tēmas par seksuālajām attiecībām, vardarbību, kontracepciju, seksuāli transmisīvajām infekcijām. Informācija tiek pasniegta skaidri, kļiedējot sabiedrībā pastāvošos mītus. Pasākuma dalībniekiem tiek sniegti padomi, kā izprast savus bērnus, atpazīt dažādas uzvedības pazīmes, kā nebaidīties runāt ar saviem bērniem par sensitīvām tēmām. Pasākuma vadītāja daļās personīgajā pieredzē un aicina dalībniekus iesaistīties diskusijā un uzdot interesējošos jautājumus. Dalībniekiem tiek sniegtas norādes, kur nepieciešamības gadījumā meklēt papildus informāciju.

Psihiskās veselības veicināšana

Atbalsta grupas nodarbība vecākiem “Kā veicināt spēlēšanās un fantāzijas attīstību?”

- Pasākumu vada – psihologs.
- Mērķa grupa – bērnu vecāki.

Mērķis – sniegt zināšanas bērnu vecākiem par dažādām ar bērna emocionālo audzināšanu saistītām tēmām (bērna attīstība, drošas piesaistes veicināšana, valodas attīstība, disciplinēšana, emociju attīstība u.c.) pasākuma cikla “*Bērna emocionālā audzināšana*” ietvaros. Pasākuma laikā dalībniekiem tiek sniegta informācija, kā bērnos veicināt radošumu, neizmantojot viedierīces. Informācijas sniegšanai tiek izmantotas dažādas metodes: iepazīšanās, asociāciju un pieredzes uzklaušāšana, sevis analīzes metode, praktiski uzdevumi izmantojot sagatavotās darba lapas, fantāziju veicinoši uzdevumi, sniegtas atbildes uz dalībnieku jautājumiem. Pasākuma dalībniekiem tiek uzdots arī mājasdarbs, kur jānovēro savs bērns spēlēšanās laikā. Nodarbības beigās no dalībniekiem tiek saņemta atgriezeniskā saite par šīs dienas visvērtīgākajām iegūtajām atziņām.

Atbalsta grupas nodarbība iedzīvotājiem depresijas profilaksei

- Pasākumu vada – psihoterapeits.
- Mērķa grupa – specifiskās mērķa grupas iedzīvotāji
- Mērķis – veicināt psihoemocionālās veselības saglabāšanu un depresijas profilaksi.

Pasākuma laikā dalībniekiem tiek sniegti zinātniski pierādīti, atbilstošus ieteikumi, padomi, stresa mazināšanas vingrinājumi un dažādas tehnikas psihoemocionālās veselības veicināšanai, depresijas profilaksei. Pasākumā ietvertās tēmas – mana identitāte, pozitīvās un negatīvās rakstura īpašības, mana dzīves pieredze, manas izjūtas. Izmantotās metodes – iepazīšanās uzdevumi, asociāciju un pieredzes uzklaušāšana, negatīvo domu un spriedzes mazināšanas vingrinājumu/tehniku demonstrācijas un praktizēšana, sevis analīzes metodes, fizisko aktivitāšu vingrinājumi, kas palīdz novērst negatīvās domas. Paralēli tam tiek sniegti praktiski ieteikumi rīcībai dažādās dzīves situācijās.

Lekcija “Emociju, prāta un vērtību nozīme attiecībās” 6. – 7.klases skolēniem

- Pasākumu vada – psihologs, psihoterapeits.
- Mērķa grupa – bērni (6. – 7.klases skolēni).
- Mērķis – sniegt skolēniem atbilstošus praktiskus padomus ikdienas uztraukuma un spriedzes situāciju mazināšanai.

Lektore sniedz skolēnu vecumam atbilstošus noderīgus padomus stresa mazināšanai, konfliktu situāciju risināšanai, regulāras atpūtas paužu ievērošanai, tiek sniegti padomi rīcībai, ja rodas savstarpējo attiecību problēmas nepieņemot spriedzē lēmumus, pielietot “zoom” efektu (paskatīties uz situāciju it kā no malas) parunāties ar kādu uzticības personu, kad ir spriedze. Pasākuma vadīšanā izmantotās metodes – stāstījums, prezentācija, kas papildināta ar īsām diskusijām, interaktīvā veidā demonstrēta praktiska spriedzes noņemšana ar metodi „Izpūt ārā!”(papīra maisu piepūšot un to skaļi pārspridzinot).

Galvenie secinājumi un ieteikumi 9.2.4.2. pasākuma finansējuma saņēmējiem¹⁰³

<p style="text-align: center;">Secinājumi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • īstenojot 9.2.4.2. pasākuma aktivitātes vērojams disbalanss aptvertu tēmu ziņā – lielākais pasākumu skaits saistīts ar fizisko aktivitāti gan kopumā, gan katrā pašvaldībā atsevišķi, otra populārākā tēma pasākumos bija veselīgs uzturs, vismazāk populārā pasākumu tēma ir seksuālā un reproduktīvā veselība; • veiksmīgāk tēmu un pasākumu veidu pārklājumu izdevies nodrošināt finansējuma saņēmējiem, kas īstenojuši vairāk kā 15 pasākumus; • tēmu pārklājums lielā mērā korelē ar aptvertajām mērķa grupām – gadījumos, kur aptvertas visas/lielākā daļa no tēmām ir aptvertas arī visas/lielākā daļa no mērķa grupām; • vislielāko dalībnieku skaitu izdevies piesaistīt finansējuma saņēmējiem, kas īstenoja cikliskus pasākumus vispārizglītojošo skolu skolēniem un pirmskolas iestāžu audzēkņiem; • valstspilsētu pašvaldībās izdevies sasniegt lielāku dalībnieku skaitu gan vienreizējos pasākumos, gan cikliskos, grūtības sagādāja piesaistīt dalībniekus novadu pašvaldībās, īpaši gadījumos, kad tās izvēlējās risināt aktuālas, bet sabiedrībā nepopulāras tēmas, piemēram, seksuālā un reproduktīvā veselība vai atkarību profilakse. Tomēr salīdzinoši mazais dalībnieku skaits nemazina šo tēmu aktualitāti un apliecina nepieciešamību turpināt finansējuma saņēmēju aizsāktās iniciatīvas.
<p style="text-align: center;">Ieteikumi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • nepieciešams turpināt un pilnveidot labo praksi organizējot pasākumus, kas aptver vairākas tēmas, tādējādi veidojot pozitīvu mijiedarbību un pastiprinot sabiedrības veselības nozīmi ilgtermiņā; • nepieciešams nodrošināt, ka veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumos iekļautā informācija un izmantotās metodes ir pierādījumos balstītas un zinātniski pamatotas; • lielākā daļa pasākumu organizēti visiem iedzīvotājiem, pasākumu mērķtiecīgai plānošanai kontekstā ar mērķa grupas vajadzībām ir jāpievērš pastiprināta uzmanība, apzinot pašvaldības iedzīvotāju specifiskās vajadzības un organizējot atbilstošus pasākumus, akcentējot dažādas prioritātes attiecībā uz dažādām mērķa grupām, piemēram, gados veciem cilvēkiem ir būtiski uzlabot paradumus, lai saglabātu un uzlabotu veselību, bet bērniem ir svarīgi veidot pozitīvu attieksmi, izpratni, jaunas zināšanas un prasmes; • lielāku vērību pievērst mērķtiecīgai pasākumu plānošanai un īstenošanai specifiskā atbalsta mērķa grupām, jo īpaši trūcīgām un maznodrošinātām personām, bezdarbniekiem un iedzīvotājiem, kas vecāki par 54 gadiem; • nepieciešams plānot pasākumus ar vienmērīgu un proporcionālu pārklājumu visa gada ietvaros, kā arī identificējot mērķa grupām ērti pieejamus laikus un norises vietas.

¹⁰³Sagatavoti balstoties uz 9.2.4.2. pasākuma finansējuma saņēmēju 2018. gada pārskatiem.

Par valsts budžeta līdzekļiem SPKC organizētie slimību profilakses un veselības veicināšanas pasākumi 2022. gadā.

N.p.k.	Pasākuma nosaukums	Pasākuma mērķis	Mērķa grupa	Aktuālais statuss
1.	Sabiedrības informēšana par vakcināciju pret garo klepu.	Informēta sabiedrība, lai veicinātu vakcināciju pret garo klepu.	Grūtnieces un pusaudžu vecāki	Izpildīts
2.	Sabiedrības informēšanas kampaņa par HIV agrīnas diagnostikas (eksprestesta) veikšanas nozīmi.	Informēta sabiedrība, lai paaugstinātu iedzīvotāju atsaucību veikt HIV eksprestestu.	Primārā – iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 30 gadiem. Sekundārā – ārstniecības personas, žurnālisti, nevalstiskās organizācijas u.c.	Izpildīts
3.	Sabiedrības informēšanas kampaņa par drošu atpūtu pie un uz ūdens un traumatisma profilaksi, aicinot nelēkt uz galvas ūdenī.	Informēta sabiedrība par drošu atpūtu pie un uz ūdens.	Iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 30 gadiem	Izpildīts
	Sabiedrības informēšanas kampaņa par CPV vakcināciju.	Informēta sabiedrība, lai veicinātu vakcināciju pret CPV.	Meitenes no 12 līdz 17 gadiem un zēni no 12 līdz 14 gadiem, kuriem pienākas valsts apmaksāta vakcinācija pret CPV, viņu vecāki	Izpildē
4.	Organizēt atbalsta pasākumus riska grupām pozitīva cilvēka imūndeficīta vīrusa (turpmāk – HIV), vīrushepatīta B (turpmāk – VHB) un/vai vīrushepatīta C (turpmāk – VHC) gadījumā.	Nodrošināti atbalsta personu pakalpojumi, lai persona ar aizdomām par HIV, VHB un/vai VHC nonāktu pie ārstniecības personas.	Personas, kuras HIV profilakses punktā tikko saņēmušas pozitīvu HIV un/vai B, C hepatīta eksprestesta rezultātu, vai personas, kuras pēc pozitīva eksprestesta rezultāta nav vērsušās ārstniecības iestādē un neveic ārstēšanos vai pārstājušas veikt ārstēšanos, īpašu uzsvaru liekot uz riska uzvedības grupām: injicējamo narkotiku lietotājiem, seksuālo pakalpojumu sniedzējiem, HIV inficētām grūtniecēm un vīriešiem, kuriem ir	Izpildē

			dzimumattiecības ar vīriešiem.	
5.	Nodrošināt kaitējuma mazināšanas mobilos pakalpojumus.	Nodrošināt kaitējuma mazināšanas mobilos pakalpojumus Rīgā un Pierīgā.	Personas, kurām bijuši neaizsargāti (bez prezervatīva) dzimumkontakti, narkotiku lietotāji, personas ar citām atkarības problēmām, personas pēc ieslodzījuma, personas, kurām bijusi saskare ar svešām asinīm (piem., saduršanās), prostitūcijā nodarbinātas personas u.c.	Izpildē
8.	Izglītojošu pasākumu kopumi pusaudžiem par personīgo higiēnu.	Informēt skolēnus par pareizu roku mazgāšanu u.c. higiēnas jautājumiem.	Izglītības iestāžu 5.-6. klašu izglītojamie	Izpildē
	Izglītojošu pasākumu īstenošana bērniem par piesardzību, uzturoties saulē.	Izglītēt bērnus un pusaudžus par saules staru radītajiem riskiem veselībai un to novēršanu, veicinot drošus profilakses pasākumus, uzturoties saulē.	8 – 12 gadus veci bērni (2. – 4. klase)	Izpildīts
10.	Izglītojoši pasākumi bērniem, lai veicinātu dzeramā ūdens lietošanu.	Sniegt zināšanas par pietiekama ūdens daudzuma uzņemšanas nozīmi un veicināt veselīgus ūdens dzeršanas paradumus.	NVVST dalības izglītības iestāžu pirmsskolas vecuma bērni un 1. – 2. klašu izglītojamie	Izpildē
11.	Izstrādāt dinamisko paužu video pusaudžiem.	Veicināt fizisko aktivitāšu veikšanu mācību procesā 5.-7. klašu vecuma bērniem, tādējādi mazinot ilgstošas sēdēšanas radītos kaitējumu veselībai.	5. – 7. klašu (~11-13 gadi) vecuma bērni	Izpildē
	Īstenot apmācības tiešsaistes un video formātā NVVST, NVPT un HPP koordinatori par veselības veicināšanas un slimību profilakses jautājumiem.	Īstenot apmācības par dažādām aktuālām sabiedrības veselības tēmām, lai paaugstinātu koordinātoru kompetenci.	NVVST, NVPT un HPP koordinatori	Izpildē
12.	Informatīvie materiāli (izglītojošus video,	Informēt sabiedrību par aktuāliem veselības	Visi Latvijas iedzīvotāji.	Izpildē

	infografikas, brošūras u.c.) par veselības veicināšanas un slimību profilakses jautājumiem.	veicināšanas un slimību profilakses jautājumiem.		
--	---	--	--	--

Pasākuma 9.2.4.2. ietvaros ieteicamo veselības veicināšanas un slimību primārās profilakses pasākumu un to vadīšanā iesaistāmo speciālistu saraksts^{104,105}

Pasākuma veids (piemēri)	Primāri ieteicamie speciālisti ¹⁰⁶	Atbalstāmie speciālisti	Papildu speciālisti, kuri ir atbalstāmi tikai kopā ar atbalstāmo speciālistu (piemēri)	Neatbalstāmo speciālistu/pasākumu piemēri	Piezīmes
Atbalstāmā darbība (tēma) Psihiskā veselība					
Lekcija par stresa mazināšanu un izdegšanu, tā ietekmi uz organismu	Psihologs (vēlams sertifikāts – klīniskajā un veselības psiholoģijā), psihoterapeits	Ārsts, ārsta palīgs, sabiedrības veselības speciālists (*), izglītības iestādēs pieļaujams, ka lekciju par stresa mazināšanu	Pedagogs	Alternatīvas, uz pierādījumiem nebalstītas psihiskās veselības metodes (attiecas uz visiem psihiskās veselības	*Ārsts, ārsta palīgs, sabiedrības veselības speciālists, kurš specializējies darbam ar psihiska rakstura jautājumiem, t.sk., ģimenes ārsts. Izglītības iestādēs pieļaujams, ka lekciju par stresa mazināšanu varētu

¹⁰⁴Gadījumā, ja projekta ietvaros plāno pasākumu, kas nav norādīts atbalstāmo pasākumu sarakstā, vai plāno piesaistīt speciālistu, kurš/kura nav norādīts atbalstāmo speciālistu sarakstā, lai mazinātu neattiecināmo izdevumu risku, rekomendējam pirms šādu izmaksu rašanās, tās saskaņot ar Centālo finanšu un līgumu aģentūru.

Papildus informācija pieejama: <https://www.cfla.gov.lv/lv/es-fondi-2014-2020/projektu-istenosana/9-2-4-2-pasakumi-vietejas-sabiedribas-veselibas-veicinasanai-un-slimibu-profilaksei/uzdotie-jautajumi-un-atbildes>

¹⁰⁵Pasākuma 9.2.4.2. ietvaros ieteicamo veselības veicināšanas un slimību primārās profilakses pasākumu un to vadīšanā iesaistāmo speciālistu saraksts (turpmāk – Saraksts) var tikt mainīts, aktuālā Saraksta versija būs pieejama https://www.cfla.gov.lv/lv/media/4749/download/Aicinam_9.2.4.2_finansējuma_saņemējus_sekot_lidzi_visam_izmaiņam_un_jautajumu_gadījumā_vērsties_pie_atbildīgā_CFLA_projekta_vadītāja.

¹⁰⁶Visiem projektā primāri ieteicamiem speciālistiem un atbalstāmiem speciālistiem ir jābūt spēkā esošam sertifikātam, ja nav atrunāts savādāk.

		varētu vadīt arī pedagogs, kuram ir tiesības pasniegt psiholoģiju		pasākumiem), sapņu tulkošana (skatīt arī komentārus zem tabulas).	vadīt arī pedagogs, kuram ir tiesības pasniegt psiholoģiju.
Lekcija par depresijas profilaksi	Psihologs (vēlams sertifikāts – klīniskajā un veselības psiholoģijā), psihoterapeits, psihiatrs	Ārsts, sabiedrības veselības speciālists (*)		Pasākums, kas vērsts uz depresijas ārstēšanu, atlasot dalībniekus, kam konstatēta depresija.	*Ārsts, ārsta palīgs, sabiedrības veselības speciālists, kurš specializējies darbam ar psihiska rakstura jautājumiem, t.sk., ģimenes ārsts. Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.
Lekcijas/nodarbības par bērnu un jauniešu savstarpējo attiecību veidošanu, vardarbību t.sk. ņirgāšanos	Psihologs (vēlams sertifikāts – izglītības un skolu psiholoģijā vai klīniskajā un veselības psiholoģijā), psihoterapeits, psihiatrs, sociālais pedagogs	Ārsts, sabiedrības veselības speciālists. Pedagogs, sociālais darbinieks, kurš apguvis kādu no biedrības "Dardedze" nodrošinātajām tālākizglītības programmām par lekcijai atbilstošu tēmu	Policijas pārstāvis, sociālais darbinieks, nevalstisko organizāciju dalībnieki, kuri ikdienā strādā ar ņirgāšanās mazināšanas vai savstarpējo attiecību veidošanas jautājumiem		Pasākuma ietvaros var pieaicināt nevalstisko organizāciju dalībniekus, piemēram, Džimbas drošības aģentu, Centrs MARTA speciālistus u.c., kuri ikdienā strādā ar vardarbības un ņirgāšanās mazināšanas vai savstarpējo attiecību veidošanas jautājumiem. Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.
Lekcijas par vardarbību ģimenē	Psihologs (vēlams sertifikāts – izglītības un skolu psiholoģijā vai klīniskajā un veselības psiholoģijā),	Ārsts, sabiedrības veselības speciālists	Policijas pārstāvis, sociālais darbinieks		*Ārsts, ārsta palīgs, sabiedrības veselības speciālists, kurš specializējies darbam ar psihiska rakstura jautājumiem, t.sk., ģimenes ārsts. Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.

	psihoterapeits, psihiatrs				
Atbalsta grupa vai praktiskas nodarbības ar mērķi veicināt psihisko veselību (stresa mazināšanai, izdegšanas profilaksei) personām ar invaliditāti, viņu tuviniekiem, onkoloģiskajiem slimniekiem un viņu tuviniekiem (bez individuālas pieejas vai terapeitiska mērķa)	Psihoterapeits vai psihologs ar maģistra grādu, psihiatrs	Psihologs (*)		Jogas, cigun, u.c. alternatīvo metožu praktizētāji, reliģisko prakšu pārstāvji, pirtnieki. Nodarbības ar ārstniecisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošas problēmas.	Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā* Psihologu likuma 3.panta pirmajā, otrā un trešā daļā norāda, ka atbilstoši likumam, psihologs var veikt patstāvīgu psihologa profesionālo darbību ko apliecina sertifikāts atbilstošajā jomā, kā arī psihologs ir tiesīgs veikt psihologa profesionālo darbību, ja viņa izglītība atbilst šā panta pirmajā daļā noteiktajam, viņš ir noslēdzis līgumu ar psihologu-pārraugu par psihologa pārraudzības īstenošanu un reģistrēts psihologu reģistrā, kā arī profesionālā darbība līdz psihologa sertifikāta iegūšanai tiek veikta psihologa-pārrauga pārraudzībā.
Nodarbības ar smiltīm bērniem vai personām ar invaliditāti ar psihisko veselību veicinošu mērķi	Psihoterapeits vai psihologs ar maģistra grādu, ārsts, bērniem - pedagogs, kas <u>apguvuši</u> smilšu terapijas metodi (http://www.smilsuspeles.lv/lv/baze)	Psihologs (*)	Pedagogs bez atbilstošas kvalifikācijas	Nodarbības ar terapeitisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošām problēmām.	Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā* Psihologu likuma 3.panta pirmajā, otrā un trešā daļā norāda, ka atbilstoši likumam, psihologs var veikt patstāvīgu psihologa profesionālo darbību ko apliecina sertifikāts atbilstošajā jomā, kā arī psihologs ir tiesīgs veikt psihologa profesionālo darbību, ja viņa izglītība atbilst šā panta pirmajā daļā noteiktajam, viņš ir noslēdzis līgumu

					ar psihologu-pārraugu par psihologa pārraudzības īstenošanu un reģistrēts psihologu reģistrā, kā arī profesionālā darbība līdz psihologa sertifikāta iegūšanai tiek veikta psihologa-pārrauga pārraudzībā.
Psihisko veselību veicinošas nodarbības, izmantojot mākslas elementus, t.sk. vizuāli plastiskās mākslas, deju un kustību, mūzikas vai drāmas nodarbības, ar mērķi veicināt psihisko veselību (stresa mazināšanai, izdegšanas profilaksei) personām ar invaliditāti, viņu tuviniekiem, onkoloģiskajiem slimniekiem un viņu tuviniekiem, bērniem	Mākslas terapeits (maģistra grāds mākslas terapijā ar specializāciju vizuāli plastiskās mākslas terapijā vai deju un kustību terapijā, vai mūzikas terapijā, vai drāmas terapijā)	Psihoterapeits vai psihologs (*)		Zīmēšanas skolotājs, mākslinieks. / Mākslas terapijas nodarbības ar terapeitisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošām problēmām (šis neattiecas uz invalīdiem, kas ir atsevišķa mērķa grupa pati par sevi).	*Psihologu likuma 3.panta pirmajā, otrā un trešā daļa norāda, ka atbilstoši likumam, psihologs var veikt patstāvīgu psihologa profesionālo darbību ko apliecina sertifikāts atbilstošajā jomā, kā arī psihologs ir tiesīgs veikt psihologa profesionālo darbību, ja viņa izglītība atbilst šā panta pirmajā daļā noteiktajam, viņš ir noslēdzis līgumu ar psihologu-pārraugu par psihologa pārraudzības īstenošanu un reģistrēts psihologu reģistrā, kā arī profesionālā darbība līdz psihologa sertifikāta iegūšanai tiek veikta psihologa-pārrauga pārraudzībā.
Lekcijas par pēcdzemdību depresiju	Psihologs (vēlams sertifikāts - klīniskajā un veselības psiholoģijā), psihoterapeits, psihiatrs		ginekologs, dzemdību speciālists; vecmāte	Nodarbības ar terapeitisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošām problēmām.	Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.
Lekcijas par ēšanas traucējumiem - anoreksija, bulīmija,	Psihologs (vēlams sertifikāts - klīniskajā un		Uztura speciālists, dietologs	Pārtikas tehnologs, pavārs. Nodarbības ar terapeitisku mērķi,	Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.

stresa ēšana un to profilaksi (piem., apzinātā ēšana)	veselības psiholoģijā), psihoterapeits, psihiatrs			atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošām problēmām.	
Tematiskie pasākumi pieaugušajiem psihiskās veselības veicināšanai	Psihologs (vēlams sertifikāts - klīniskajā un veselības psiholoģijā), psihoterapeits, psihiatrs			Jogas, cigun, u.c. alternatīvo metožu praktizētāji, reliģisko prakšu pārstāvji, pirtnieki (šis attiecas uz visiem psihiskās veselības pasākumiem).	Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.
Apzinātības prakse	Psihologs, psihoterapeits			Alternatīvo metožu praktizētāji, reliģisko prakšu pārstāvji	Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.
Lekcijas/nodarbības par vecāku attiecībām/par saskarsmi ar pusaudžiem, ar bērniem dažādos vecuma posmos, t.sk. uzsākot skolas gaitas u.c.	Psihologs (vēlams sertifikāts izglītības un skolu psiholoģijā vai klīniskā un veselības psiholoģijā), psihoterapeits	Pedagogs, sociālais darbinieks, kurš apguvis profesionālās tālākizglītības un pilnveides programmu par nodarbībai atbilstošu tēmu(**)			Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā. (**) Pasākuma organizēšanā var piesaistīt pedagogu vai sociālo darbinieku, kurš apguvis tālākizglītības un pilnveides programmu par attiecīgo tēmu vadošo nevalstisko organizāciju vai biedrības piedāvātajās apmācībās kvalifikācijas celšanai. ar profesionālās tālākizglītības un pilnveides programmu netiek saprasta atsevišķas lekcijas vai semināra noklausīšanās par līdzīgu tēmu, bet gan īpašas apmācību programmas noklausīšanās, piemēram, centra

					“Dardedze” grupu vadītāju apmācību programmu “Ceļvedis, audzinot pusaudzi” apguvuši pedagogi vai sociālie darbinieki.
Nodarbības vecākiem ar mazuļiem līdz 2 gadu vecumam, lai veicinātu harmoniskas vides veidošanu bērna attīstībai	Psihologs (vēlams sertifikāts - klīniskā un veselības psiholoģijā), psihoterapeits, pediatrs				Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.
<p>Psihiskās veselības veicināšanas un psihisko slimību profilakses pasākumos kā lektori nav atbalstāmas personas, kuras apguvušas dažāda ilguma tālākizglītības apmācības/ kursus psihoterapeitisku metožu pielietošanā (piemēram, neuro lingvistiskā programmēšana (NLP), kognitīvi biheiviorālā terapija (KBT), apzinātības prakse u.c.), bez kvalifikācijas psiholoģijā vai psihiatrijā.</p> <p>Kā lektori nav atbalstāmas personas, kuras apguvušas Latvijā nelicenzētus/ neakreditētus apmācību kursus (piemēram, Jauno psiholoģiju centra un koledžas apmācību kursi) un personas, kuras ieguvušas Latvijā neatzītus ārvalstīs iegūtus izglītības dokumentus.</p> <p>Psihiskās veselības veicināšanas un psihisko slimību profilakses pasākumos kā lektori nav atbalstāmi arī jogas, cigun, u.c. alternatīvo metožu praktizētāji, reliģisko prakšu pārstāvji, pirtnieki, izaugsmes treneri.</p>					
Atbalstāmā darbība (tēma)					
Atkarību izplatības mazināšana					
Informatīvas lekcijas/nodarbības par atkarību un līdzatkarības tēmu	Narkologs, psihologs, psihoterapeits, psihiatrs, sociālais pedagogs (par bērnu atkarībām)	Sabiedrības veselības speciālists, ģimenes ārsts, ārsta palīgs, pedagogs, kurš apmeklējis apmācības, kā runāt ar bērniem par atkarībām	Sociālais darbinieks, policijas pārstāvis, motivētājs/pozitīvais piemērs	Pedagogs	Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.
Informatīvas lekcijas par procesu atkarību profilaksi.	Narkologs, psihologs, psihoterapeits, psihiatrs, sociālais	Sabiedrības veselības speciālists, ārsts			Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā.

	pedagogs (par bērnu atkarībām)				
Atbalsta grupas atkarīgajiem vai līdzatkarīgajiem (bez individuālas pieejas vai terapeitiska mērķa)	Narkologs, psihoterapeits vai psihologs ar maģistra grādu, psihiatrs.	Psihologs (*)			Psihoterapeits ir ārstniecības persona, kura ir reģistrēta Ārstniecības personu (atbalsta personu) reģistrā(*) Psihologu likuma 3.panta pirmajā, otrā un trešā daļa norāda, ka atbilstoši likumam, psihologs var veikt patstāvīgu psihologa profesionālo darbību ko apliecina sertifikāts atbilstošajā jomā, kā arī psihologs ir tiesīgs veikt psihologa profesionālo darbību, ja viņa izglītība atbilst šā panta pirmajā daļā noteiktajam, viņš ir noslēdzis līgumu ar psihologu-pārraugu par psihologa pārraudzības īstenošanu un reģistrēts psihologu reģistrā, kā arī profesionālā darbība līdz psihologa sertifikāta iegūšanai tiek veikta psihologa-pārrauga pārraudzībā.

Atbalstāmā darbība (tēma)

Fiziskā aktivitāte

Vingrošanas vai fitnesa nodarbības (dažāda veida, piemēram, pilates, aerobika, vingrošana ūdenī, kalanētika, TRX, zumba)	Sporta speciālists (***), fizioterapeits.	Ergoterapeits, fizikālas un rehabilitācijas medicīnas ārsts (rehabilitālogs). Pirmsskolas un sākumskolas pedagogi(****)		Persona, kurai ir dokuments/i, kas apliecina izglītojošu semināru/apmācību noklausīšanos/beigšanu sporta jomā un/vai pieredze, bet nav minētās kvalifikācijas	(***) Sporta speciālists = Sertificēts treneris, speciālists sporta jomā, sporta pedagogs, persona ar vismaz bakalaura grādu sporta specialitātē (tiesīgs bez sertifikāta strādāt sporta jomā un vadīt sporta treniņus (nodarbības) piecus gadus pēc diploma saņemšanas), vismaz 2.kursa
--	---	---	--	---	--

Zumbas nodarbības	Sporta speciālists (***) , fizioterapeits	Horiogrāfs		Nodarbības ar terapeitisku mērķi, atlasot mērķa grupu pēc jau eksistējošām problēmām	students, kurš apgūst augstāko pedagoģisko–izglītību sporta studiju programmā. Sporta speciālistam, kurš īsteno sporta interešu izglītības programmu, nepieciešama augstākā pedagoģiskā izglītība sportā vai C kategorijas sertifikāts.
-------------------	---	------------	--	--	---

		jāizvērtē nepārklāšanās ar viņu tiešajiem darba pienākumiem - nodarbības būtu jāvada ārpus viņu darba laika.			pedagoģisko izglītību sporta studiju programmā.
Ielu vingrošanas nodarbības	Sporta speciālists attiecīgajā jomā	Sporta speciālists (***)(*****)	Ielu vingrošanas entuziasts	Ielu vingrošanas entuziasts bez sporta speciālista klātbūtnes	(***) Sporta speciālists = Sertificēts treneris, speciālists sporta jomā, sporta pedagogs, persona ar vismaz bakalaura grādu sporta specialitātē (tiesīgs bez sertifikāta strādāt sporta jomā un vadīt sporta treniņus (nodarbības) piecus gadus pēc diploma saņemšanas), vismaz 2.kursa students, kurš apgūst augstāko pedagoģisko–izglītību sporta studiju programmā. Sporta speciālistam, kurš īsteno sporta interešu izglītības programmu, nepieciešama augstākā pedagoģiskā izglītība sportā vai C kategorijas sertifikāts. https://likumi.lv/ta/id/204329-noteikumi-par-sporta-specialistu-sertifikācijas-kartibu-un-sporta-specialistam-noteiktajam-prasibam(*****) Pirmsskolas un sākumskolas pedagogi, t.sk. atbilstošajā valsts akreditētajā programmā studējošie (https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums#p48), ir tiesīgi

					patstāvīgi vadīt sporta aktivitātes pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem, tomēr stingri jāizvērtē nepārklāšanās ar viņu tiešajiem darba pienākumiem - nodarbības būtu jāvada ārpus viņu darba laika.
Nūjošanas nodarbības	Nūjošanas treneris/instruktors, sporta speciālists (***) , fizioterapeits, fizikālas un rehabilitācijas medicīnas ārsts (rehabilitologs)			Speciālists ar nūjošanas gida sertifikātu drīkst vadīt nūjošanas nodarbības tikai slēgtai grupai (dalībnieki nemainās), ja pirmo nodarbību – nūjošanas tehnikas apmācību – ir nodrošinājis atbalstāmais speciālists.	**Sporta speciālists = Sertificēts treneris, speciālists veselības sportā, sporta pedagogs, persona ar vismaz bakalaura grādu sporta specialitātē (tiesīgs bez sertifikāta strādāt sporta jomā un vadīt sporta treniņus (nodarbības) piecus gadus pēc diploma saņemšanas), vismaz 2.kursa students, kurš apgūst augstāko pedagoģisko izglītību sporta studiju programmā.
Atvērti publiski sporta pasākumi (sporta sacensības, festivāli, dienas)	Ja tiek nodrošināta iesildīšanās, atsildīšanās vai sporta veida apmācīšana – to vada sporta speciālists (***) , bet tiesnešiem un organizatoriem nav nepieciešama kvalifikācija				
Fizioterapijas nodarbības, t.sk. baseinā personām ar	Fizioterapeits	Ergoterapeits, fizikālas un rehabilitācijas			

kustību traucējumiem, personām ar invaliditāti		medicīnas ārsts (rehabilitologs)			
Fizioterapijas nodarbības, t.sk. baseinā saslimšanu primārai profilaksei	Fizioterapeits	Ergoterapeits, fizikālas un rehabilitācijas medicīnas ārsts (rehabilitologs)			
Joga, cigun	Jogas, cigun nodarbību vadīšanas speciālista sertifikāts				
Deju nodarbības	Mākslas terapeits (vismaz maģistra grāds mākslas terapijā), deju pedagogs, fizioterapeits, sporta speciālista kvalifikācija	Deju kolektīvu vadītāji, kuriem ir vismaz 3 gadu pieredze deju kolektīvu vadīšanā		Profesionālo, sporta un tautas deju kolektīvu nodarbības/treniņi/mē ģinājumi/u.c.pasākum i nav atbalstāmi	
Peldētapmācība	Sporta speciālists (***) ar tiesībām strādāt kā peldēšanas trenerim		Sertificēts instruktors - glābējs		(***) Sporta speciālists = Sertificēts treneris, speciālists veselības sportā, speciālists veselības sportā, sporta pedagogs, persona ar vismaz bakalaura grādu sporta specialitātē (tiesīgs bez sertifikāta strādāt sporta jomā un vadīt sporta treniņus (nodarbības) piecus gadus pēc diploma saņemšanas), vismaz 2.kursa students, kurš apgūst augstāko pedagoģisko izglītību sporta studiju programmā. Pilnā apjomā aprakstu skatīt augstāk!

Zīdaiņu vingrošana	Fizioterapeits, pediatrs				
Grūtnieču vingrošana	Fizioterapeits, veselības sporta speciālists, kurš ir apguvis kursu vingrošana grūtniecēm		Vecmāte, ergoterapeits		
Atbalstāmā darbība (tēma)					
Veselīgs uzturs					
Izglītojošas lekcijas/nodarbības par veselīga uztura tēmu	Uztura speciālists, dietologs, gastroenterologs	Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists - jebkurai auditorijai, mājturības vai veselības mācības skolotājs - bērnu un skolēnu auditorijai, pirmsskolas izglītības pedagogs - pirmsskolas bērnu auditorijai	Pavārs, pārtikas tehnologs	Sporta, t.sk. veselības sporta speciālists. Pavārs viens pats nav tiesīgs vadīt, jo pavāra izglītība nesniedz informāciju par uzturvielu ietekmi uz organismu. Tēma par ārstniecības augu terapeitisko iedarbību nav atbalstāma.	Ārsts, kurš specializējies darbam ar uztura jautājumiem, t.sk., dietologs, gastroenterologs u.c. Par zāļu tējām drīkst stāstīt tikai veselīga uztura ietvaros (kā par šķidruma uzņemšanas veidu).
Veselīga uztura meistarklases	Uztura speciālists, dietologs, gastroenterologs	Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists	Pavārs, pārtikas tehnologs	Pavārs viens pats nav tiesīgs vadīt, jo pavāra izglītība nesniedz informāciju par uzturvielu ietekmi uz organismu.	Ārsts, kurš specializējies darbam ar uztura jautājumiem, t.sk., dietologs, gastroenterologs u.c.
Krūts barošana	Ginekologs, vecmāte, pediatrs, zīdīšanas konsultants (*****)	Uztura speciālists, dietologs			(*****) Zīdīšanas konsultants, kuram izsniegts apliecinājums par tālākizglītības programmas apguvi – iekļaujot

					zināšanas par zīdīšanas fizioloģijas, psiholoģijas, vadīšanas un veicināšanas jautājumiem.
Lekcijas/nodarbības par zīdaiņa barošanu	Uztura speciālists, pediatrs, dietologs	Gastroenterologs	Zīdīšanas konsultants(****), vecmāte		Nav atbalstāmas jebkādas rekomendācijas par zīdaiņu barošanu ar mākslīgo piena maisījumu. (*****) Zīdīšanas konsultants, kuram izsniegts apliecinājums par tālākizglītības programmas apguvi – iekļaujot zināšanas par zīdīšanas fizioloģijas, psiholoģijas, vadīšanas un veicināšanas jautājumiem .
Lekcijas par zobu veselību kontekstā ar veselīgu uzturu	Uztura speciālists, zobu higiēnists, zobārsts, zobārsta asistents	Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists		Pasākums tikai par zobu veselību, nesaistot to ar uztura tēmu.	
Atbalstāmā darbība (tēma) Seksuālā un reproduktīvā veselība					
Lekcijas/nodarbības bērniem/skolēniem par seksuāli-reproduktīvo tēmu (arī dalīti pa dzimumiem)	Ginekologs, dzemdību speciālists; urologs, vecmāte, dermatologs-venerologs	Psihologs (jautājumos par seksuālo attiecību uzsākšanu, veselīgu attiecību veidošanu); ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists, pedagogi, kuri ir apmācīti, kā šīs tēmas apspriest ar bērniem/skolēniem.	Pedagogs	Pedagogs, kurš nav apmācīts runāt par šo tēmu	

		Biedrības "Papardes zieds", vai citu atbilstošu nevalstisko organizāciju/biedrību apmācītie speciālisti			
Lekcijas/nodarbības par pāra attiecību veidošanu (jauniešiem, ģimenē), prasmi pateikt "nē".	Psihologs, psihoterapeits	Biedrības "Papardes zieds" vai citu atbilstošu nevalstisko organizāciju/biedrību apmācītie speciālisti		Pedagogs	
Lekcijas par sagatavošanos dzemdībām un dzemdību norisi	Ginekologs, dzemdību speciālists, vecmāte		Dūla	Jaunā māmiņa	
Lekcijas par pēcdzemdību periodu, jaundzimušā kopšanu, handlingu	Ginekologs, dzemdību speciālists; vecmāte, par hendlingu - var arī fizioterapeits, ergoterapeits		Dūla	Jaunā māmiņa	
Lekcija pieaugušajiem par seksuāli transmisīvajām slimībām un izsargāšanos no tām	Ginekologs, dzemdību speciālists, vecmāte, urologs, dermatologs-venerologs, infektologs	Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists			

Atbalstāmā darbība (tēma)

Slimību profilakse

Izglītojošas lekcijas par onkoloģisko slimību primāro profilaksi	Onkologs, ķīmijterapeits	Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists, uztura speciālists		Sociālais darbinieks, pedagogs	Jebkuram no minētajiem speciālistam jābūt pieredzei darbā ar onkoloģisko slimību profilakses/ ārstēšanas jautājumiem.
Izglītojošas lekcijas par sirds-asinsvadu slimību primāro profilaksi (ietverot arī tēmu par cukura diabētu, smēķēšanu un paaugstinātu svaru kā sirds-asinsvadu slimību riska faktoru)	Kardiologs, endokrinologs	Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists, uztura speciālists	-		Jebkuram no minētajiem speciālistam jābūt pieredzei darbā ar SAS slimību profilakses/ ārstēšanas jautājumiem.
Informatīvas lekcijas un nodarbības par uzturu un fiziskajām aktivitātēm paaugstināta ķermeņa svara profilaksei	Dietologs, uztura speciālists, endokrinologs, fizioterapeits, fizikālas un rehabilitācijas medicīnas ārsts (rehabilitologs)	Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, sabiedrības veselības speciālists			

<p>Fizisko aktivitāšu nodarbības sirds-asinsvadu slimību profilaksei (kardio-treiniņi u.c. īpaša programma)</p>	<p>Fizioterapeits, fizikālas un rehabilitācijas medicīnas ārsts (rehabilitologs)</p>	<p>Sporta speciālisti (***)</p>	<p>Sporta ārsts</p>		<p>(***) Sporta speciālists = Sertificēts treneris, speciālists veselības sportā, sporta pedagogs, persona ar vismaz bakalaura grādu sporta specialitātē (tiesīgs bez sertifikāta strādāt sporta jomā un vadīt sporta treniņus (nodarbības) piecus gadus pēc diploma saņemšanas), vismaz 2.kursa students, kurš apgūst augstāko pedagoģisko izglītību sporta studiju programmā. Sporta ārsts ir atbilstošas kvalifikācijas speciālists, kurš spētu sniegt konsultācijas dažādu sporta veidu entuziastiem par traumu profilaksi, izskaidrot, kā pareizi sagatavot ķermeni slodzei, tādējādi sasniegt augstākos sportiskos rezultātus, ilgtermiņā nekaitējot ķermenim.</p>
<p>Pirmā neatliekamā palīdzība un bērnu traumatisma profilakse (tikai bērnu un bērnu vecāku mērķauditorijai)</p>	<p>Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa, anesteziologs-reanimatologs, traumatologs</p>		<p>-</p>		

<p>Paškontroles līdzekļu lietošanas apmācība un mērījumu veikšana (svara (t.sk. uz svariem ar ķermeņa struktūras noteikšanas funkciju) un auguma noteikšana, ķermeņa masas indeksa noteikšana, asinsspiediena mērījumi, pulsometrija, pulsa oksigenometrija) un īsas ekspreskonsultācijas (max 5 min) par testa rezultātu un tālāko taktiku (t.i. par nepieciešamību griezties pie speciālista)</p>	<p>Ārsts, ārsta palīgs, medmāsa</p>				
---	-------------------------------------	--	--	--	--

<p>Eksperstestu (glikozes, holesterīna, D vitamīna līmeņa strip-testi, HIV, C un B hepatīta eksperestesti) veikšana un īsas ekspreskonsultācijas (max 5 min) par testa rezultātu un tālāko taktiku (t.i. par nepieciešamību griezties pie speciālista)</p>	<p>Sertificēti veselības aprūpes speciālisti - ārsts, ārsta palīgs, medmāsa</p>			<p>Nesertificētiem speciālistiem nav tiesību praktizēt patstāvīgi un asins testu veikšana ir uzskatāma par praktizēšanu. Laboratoriskie izmeklējumi nav atbalstāmi. Skrīninga izmeklējumi, piemēram, mammogrāfija, fluorogrāfija, Rtg izmeklēšana, EKG, sonogrāfija u.c. nav atbalstāmi. Individuālas konsultācijas par konkrētu turpmāko izmeklēšanās plānu un terapiju nav atbalstāmas.</p>	
---	---	--	--	---	--